

T.C.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI

Sanatta Yeterlik Tezi

**20. YY. İSTANBUL TARİHİ YARIMADA BÖLGESİ ÇİNİLİ YAPILARI VE
LİMAN HAN – HOBYAR MESCİDİ ÇİNİLERİNİN KORUMA ÖNERİSİ**

Hazırlayan

Ebru KÖSE KOÇAK

Danışman

Doç. Serap IŞIKHAN

İZMİR/2021

YEMİN METNİ

Sanatta Yeterlik Tezi olarak sunduğum “20. yy. İstanbul Tarihi Yarımada Bölgesi Çinili Yapıları ve Liman Han – Hobyar Mescidi Çinilerinin Koruma Önerisi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

Adı SOYADI

Ebru KÖSE KOÇAK

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü'nün .../...../...../ tarih ve.....sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin.....maddesine göre Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı, Sanatta Yeterlik öğrencisi Ebru KÖSE KOÇAK'ın "20. yy. İstanbul Tarihi Yarımada Bölgesi Çinili Yapıları ve Liman Han – Hobyar Mescidi Çinilerinin Koruma Önerisi" konulu tezini incelenmiş ve aday/...../...../ tarihinde, saat 'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan anasanat dallarından jüri üyeleri tarafından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin Olduğuna oy İle karar verilmiştir.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

ÜYE

ÜYE

ÖZET

İstanbul jeopolitik konumu, tarihsel ve kültürel dokusuyla dünyanın önemli kentlerinden biridir. Zamanla tarihi ve kültürel dokusunun kaybolmaması ve bu alanların kullanımının sürdürülebilirliğini arttırabilmek için İstanbul’da, pek çok tarihi esere koruma ve onarım çalışmaları yapılmaktadır. Özellikle Tarihi Yarımada bölgesi, dünyanın tarihi miras listesinde olan ve koruma faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir yerdir.

20. yüzyılın ilk otuz yılını kapsayan tarihi çinili yapılar, Cumhuriyetin ilk yılları olarak da bilinen I. Ulusal Mimarlık Döneminin en göz alıcı yapılarıdır. Dış cepheleri ya pencere alınlıklarında ya kapı alınlığında ya da duvar panoları olarak tarihi Kütahya çinileriyle yer yer kaplanarak süslenmiştir. Günümüzde çok bakımlı olmayan bu yapılardan bazılarına restorasyon çalışmaları yapılmaktadır.

Bu çalışma İstanbul’da tarihi yarımada bölgesinde 20.yüzyılın ilk yarısına ait çinili yapıların belgelenmesini amaçlamaktadır. Bu sebeple öncelikle Tarihi Yarımada bölgesinde bulunan 18 adet çinili yapı tespit edilmiştir. Tespit edilen bu yapıların tarihçesi ve mimari özellikleri görsellerle anlatılmıştır. Ayrıca bu yapılardan seçilen Liman Han ve Hobyar Mescidi yapıları daha detaylı incelenmiş olup restitüsyon çalışması yapılarak koruma önerisi sunulmuştur.

ABSTRACT

Istanbul is one of the important cities of the world with its geopolitical location, historical and cultural texture. In order not to lose its historical and cultural texture over time and to increase the sustainability of the use of these areas, many historical artifacts are protected and repaired in Istanbul. Especially the Tarihi Yarımada is a place that is on the world's historical heritage list and where conservation activities are concentrated.

The historical tiled structures covering the first thirty years of the 20th century are the most striking structures of the First National Architecture Period, also known as the first years of the Republic. The outer facades are decorated in places with historical Kütahya tiles, either on the window pediments, on the door pediment or as wall panels. Restoration works are being carried out on some of these buildings, which are not very well maintained today.

This study aims to document the tiled structures of the first half of the 20th century in the Tarihi Yarımada region of Istanbul. For this reason, firstly 18 tiled structures in the Tarihi Yarımada region were identified. The history and architectural features of these identified structures are explained visually. In addition, Liman Han and Hobyar Masjid structures selected from these structures were examined in more detail and a conservation proposal was made by performing a restitution study.

ÖNSÖZ

Tarihi Yarımada, saray ve çevresinin heybetli yaşamına tanık olmuş, İznik'in ve Kütahya'nın en güzel çinileriyle mimarisini süslemiş bir bölge olarak her zaman dikkat çekmiştir. Kültürel ve ticari turizmin yoğun yaşandığı bu bölgedeki eserlere; zamanla tahribata uğraması sonucunda, koruma onarım çalışmaları yapılmaktadır. Osmanlı'nın gösterişli dönemlerinden daha az ilgi çeken, 20. yüzyıla ait çinili yapıları araştırmak ve belgelemek tezin ana fikrini oluşturmaktadır. Uygulama projesi olarak yapılar arasından seçilen Liman Han ve Hobyar Mescidi çinilerinin belgelemesi yapılarak, koruma önerisi getirilmiştir.

Tarihi mirasımız olan çini sanatının, hakettiği değerinin her geçen gün daha iyi anlaşılması umuduyla çıktığım bu yolun her aşaması beni müthiş heyecanlandırdı. Tez çalışmam süresince sabırla her zaman yanımda olan ve desteğini esirgemeyen danışmanım Doçent Serap IŞIKHAN'a teşekkürler. Tezin Osmanlı Türkçesi okumalarını ve kompozisyonlarını danıştığım hocam Öğr. Gör. Özkan BİRİM'e ve Arş. Gör. Halil İbrahim YILDIRIM'a, sabrından dolayı sonsuz teşekkürler. Öğr. Gör. Tülin ADANIR hocama katkısı için teşekkürler. Tez izleme komitemdeki değerli jüri üyelerim; Prof. Halil YOLERİ ve Doçent Atilla Cengiz KILIÇ'a yol gösterici fikirlerinden dolayı teşekkürler. Tezin uygulama aşamasında yardımlarını hiç esirgemeyen her aradığımda ulaşabildiğim arkadaşlarımdan; Sultan ÇEŞMECİ GÜRCAN'a ve tezin düzenlemesini yapan Melis AZİZİ'ye sonsuz teşekkürler.

Teze katkılarından dolayı ailemden Cansu ŞİŞİK ve Ceyhun KOÇAK'a arkadaşlarımdan; Elis ÇETİN ÖZGÜR, Pınar DAĞBAĞCILAR, Melike BAKIR, Ayhan ŞAHİN, Büşra YAVUZ'a sonsuz teşekkürler. Her türlü bilgiye ulaşmamı sağlayan Tures Mimarlık ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Kitaplığı Arşivine ulaşmamı sağlayan Prof. Mehmet YAVUZ hocama teşekkür ederim.

Büyümesindeki bazı detayları kaçırdığım için af dilediğim minik kızım Doğa'ya, bizi her zaman izlediğini düşündüğüm sevgili eşim Cenk'e sonsuz teşekkürler.

Ebru KÖSE KOÇAK

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
TUTANAK.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1

1. BİRİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL TARİHİ YARIMADA BÖLGESİNDEKİ ÇİNİLİ YAPILAR

1.1. Birinci Vakıf Han.....	9
1.2. Büyük Postane (Posta Telgraf ve Nezareti Binası).....	14
1.3. Cerrahpaşa Hastanesi	26
1.4. Dördüncü Vakıf Han (Legacy Ottoman Hotel).....	30
1.5. Fatih İtfaiye Müzesi	36
1.6. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Rektörlüğü.....	41
1.7. İkinci Vakıf Han.....	47
1.8. İstanbul Çapa Fen Lisesi (Darülmuallimat-ı Aliyye).....	50
1.9. İstanbul Çapa Fen Lisesi Mescidi	59
1.10. Sultanahmet Cezaevi (Four Seasons Hotel).....	65
1.11. Sultanahmet Cezaevi Mescidi	72

1.12. Tapu Kadastro Binası.....	75
75	
1.13. 55 Ada 11 Parseldeki Han.....	83
1.14. 969 Ada 6-7 Parseldeki Han	87
1.15. 312 Ada 2 Parseldeki İş Hanı.....	90
1.16. 1054 Ada 13 Parseldeki Han.....	93
93	

2. BÖLÜM

LİMAN HAN ve HOBYAR MESCİDİ ÇİNİLERİNİN BELGELEME ÇALIŞMALARI

2.1. Liman Han ve Hobyar Mescidi Çinilerinin Teknik Özellikleri	98
2.2. Liman Han.....	101
2.2.1. Liman Han Çinilerin Mevcut Durum Tespiti ve Hasar Tespit Planları ..	109
2.3. Hobyar Mescidi	190
2.3.1. Hobyar Mescidi Çinilerinin Mevcut Durum Tespiti ve Hasar Tespit Planları	200
2.4. Liman Han ve Hobyar Mescidi Çinilerinde Bozulmalara Neden Olan Etkenler	227

3. BÖLÜM

LİMAN HAN ve HOBYAR MESCİDİ ÇİNİLERİNİN RESTİTÜSYON ÇALIŞMALARI

3.1. Uygulama Çalışmaları.....	233
3.2. Desen Restitüsyonları ve Uygulamalar	237

SONUÇ	248
KAYNAKÇA	253
ÖZGEÇMİŞ	

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Liman Han planı (Tures, 2017).	110
Şekil 2: Liman Han planı (Tures, 2017).	111
Şekil 3: Liman Han planı (Tures, 2017).	112
Şekil 4: Pano 1 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	114
Şekil 5: Pano 2 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	115
Şekil 6: Pano 3 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	116
Şekil 7: Pano 4 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	117
Şekil 8: Pano 5 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	118
Şekil 9: Pano 6 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	118
Şekil 10: Pano 7 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	119
Şekil 11: Pano 8 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	120
Şekil 12: Pano 10 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	121
Şekil 13: Pano 12 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	122
Şekil 14: Pano 9,11 ve 13 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	123
Şekil 15: Pano 14 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	124
Şekil 16: Pano 15 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	125
Şekil 17: Pano 16 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	126
Şekil 18: Pano 17 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	128
Şekil 19: Pano 18,19 ve 20 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	130
Şekil 20: Pano 21,22 ve 23 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	130
Şekil 21: Pano 24,25 ve 26 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	130
Şekil 22: Pano 27 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	131
Şekil 23: Pano 28 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	132
Şekil 24: Pano 29 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	133
Şekil 25: Pano 30 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	134
Şekil 26: Pano 31 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	136
Şekil 27: Pano 32 hasar tespit planı desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	136
Şekil 28: Pano 33 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	137
Şekil 29: Pano 34 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	137
Şekil 30: Pano 35 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	137
Şekil 31: Pano 36 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	139

Şekil 32: Pano 37 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	141
Şekil 33: Pano 38 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	143
Şekil 34: Pano 39 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	144
Şekil 35: Pano 40 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	145
Şekil 36: Pano 41 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	145
Şekil 37: Pano 42 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	145
Şekil 38: Pano 43 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	147
Şekil 39: Pano 44 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	148
Şekil 40: Pano 45 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	149
Şekil 41: Pano 46 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	150
Şekil 42: Pano 47 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	151
Şekil 43: Pano 48 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	151
Şekil 44: Pano 49 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	151
Şekil 45: Pano 50 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	153
Şekil 46: Pano 52 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	154
Şekil 47: Pano 54 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	154
Şekil 48: Pano 51,53 ve 55 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	155
Şekil 49: Pano 56 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	156
Şekil 50: Pano 57 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	157
Şekil 51: Pano 58 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	158
Şekil 52: Pano 59 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	159
Şekil 53: Pano 60 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	161
Şekil 54: Pano 61 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	162
Şekil 55: Pano 62 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	163
Şekil 56: Pano 63 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	165
Şekil 57: Pano 64 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	165
Şekil 58: Pano 65 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	166
Şekil 59: Pano 66 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	166
Şekil 60: Pano 67 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	168
Şekil 61: Pano 69 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	169
Şekil 62: Pano 71 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	169
Şekil 63: 68,70 ve 72 pano hasar tespit planı (Koçak, 2021).	170

Şekil 64: Pano 73 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	171
Şekil 65: Pano 74 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	172
Şekil 66: Pano 75 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	173
Şekil 67: Pano 76 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	174
Şekil 68: Pano 77 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	176
Şekil 69: Pano 78 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	177
Şekil 70: Pano 79 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	178
Şekil 71: Pano 80 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	180
Şekil 72 : Pano 81 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	180
Şekil 73: Pano 82 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	181
Şekil 74: Pano 83 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	181
Şekil 75: Pano 84 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	183
Şekil 76: Pano 86 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	183
Şekil 77: Pano 88 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	184
Şekil 78: Pano 85,87 ve 89 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	184
Şekil 79 : Pano 90 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	186
Şekil 80: Pano 91 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	186
Şekil 81: Pano 92 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	187
Şekil 82: Pano 93 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	189
Şekil 83: 20. yüzyılın başı, Goad'ın İstanbul'un Sigorta Haritalarında Hobyar Mescidi.....	191
Şekil 84: Hobyar Mescidinin planı (İstanbul 4 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu).	201
Şekil 85: Hobyar Mescidinin planı (İstanbul 4 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu).	202
Şekil 86: Pano 1 hasar tespit planı (Koçak, 2021).	205
Şekil 87: Pano 1 desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	206
Şekil 88: Pano 2 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	208
Şekil 89: Pano 3 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu ((Koçak, 2021).	209
Şekil 90: Pano 4 desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	213
Şekil 91: Pano 5 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	215
Şekil 92: Pano 6 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	216

Şekil 93: Pano7 hasar tespit planı (Koçak, 2021).....	219
Şekil 94: Pano7 desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	220
Şekil 95: Pano 8 hasar tespit planı (Koçak, 2021).....	223
Şekil 96: Pano 8 desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	224
Şekil 97: Pano 9 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	225
Şekil 98: Pano 10 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	226
Şekil 99: Pano 11 hasar tespit planı (iç cephe) (Koçak, 2021).....	226
Şekil 100: Liman Han E2 güney cephe pano 82 desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	238
Şekil 101: Hobyar Mescidi güney cephe pano 1 desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	240
Şekil 102: Hobyar Mescidi güney cephe pano 1 desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	242
Şekil 103: Hobyar Mescidi doğu cephe pano 7 desen restitüsyonu (Koçak, 2021).244	
Şekil 104: Liman Han b2 güney cephe pano 31 desen restitüsyonu (Koçak, 2021).	246

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: I. Vakıf Han'ın dış mekân görüntüsü (Koçak, 2017).....	9
Fotoğraf 2: Birinci Vakıf Han kalemişi detay.	10
Fotoğraf 3 : Birinci Vakıf Han'ın giriş kapısı (Koçak, 2017).	10
Fotoğraf 4: 1.Vakıf Han'ın üst katında kullanılan kalemişi ve mukarnas detayı (Koçak, 2017).....	11
Fotoğraf 5: 1.Vakıf Han'ın üst katında kullanılan kalemişi detayı (Koçak, 2017). .	12
Fotoğraf 6: Rûmi ve bitkisel motifli kompozisyonu olan çinilerden detay (Koçak, 2017).	13
Fotoğraf 7: 1.Vakıf Han'ın, çatı saçağındaki kalemişi ve çini bezeme detayı (Koçak, 2017).	13
Fotoğraf 8: Büyük Postane'nin genel görünüşü (Koçak, 2017).	14
Fotoğraf 9: İ.Ü. Kütüphanesi Nadir Eserler Kitaplığı Arşivi'nden Postahane-i Amire	15
Fotoğraf 10: Giriş kapısının üzerindeki yuvarlak madalyon detay (Koçak, 2017). .	17
Fotoğraf 11: Pencere alınlıklarındaki çini detayı (Koçak, 2017).....	18
Fotoğraf 12: Posta ve Telgraf Nezareti yazılı pano (Koçak, 2017).	19
Fotoğraf 13: Geometrik kompozisyonu olan çini pano (Koçak, 2017).	19
Fotoğraf 14: Üçüz pencerelerin üstünde ve altında yer alan çinilerden detay (Koçak, 2017).	20
Fotoğraf 15: Büyük Postane'nin kubbesi ve yanındaki pencereler (Koçak, 2017). .	21
Fotoğraf 16: Dikdörtgen panolarda; geometrik kompozisyonu olan çinilerden detay (Koçak, 2017).....	22
Fotoğraf 17: Büyük Postane arka cephe (Koçak, 2017).	23
Fotoğraf 18: Postane iç mekan (Koçak, 2017).	24
Fotoğraf 19: Postane iç mekan, pencere kemer dolgusundaki çini pano detay (Koçak, 2017).....	24
Fotoğraf 20: Onarımdan sonra Büyük Postane'nin görünümü 2021. https://www.google.com/maps/place (14.04.2021)	25
Fotoğraf 21: Cerrahpaşa Hastanesi genel görünüşü 2019 (Koçak, 2019).	26

Fotoğraf 22: Onarıma girmeden önceki hali https:// kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44027/istanbul-cerrahpasa-tip-fakultesi-tip-tarihi-muzesi.html	27
Fotoğraf 23: Cerrahpaşa hastanesi, giriş kapısı (Koçak, 2019).	27
Fotoğraf 24: Cerrahpaşa Hastanesi, giriş kapısı üst köşebentlerindeki çini bezemeden detay (Koçak,2019).	29
Fotoğraf 25: Dördüncü Vakıf Han genel görünüşü (Koçak,2017).	30
Fotoğraf 26: 4. Vakıf Han, kubbe detayı (Koçak,2017).	31
Fotoğraf 27: 4. Vakıf Han'ın taş işçiliğinden detay (Koçak,2017).	32
Fotoğraf 28: 4. Vakıf Han'ın ön cephesinden detay (Koçak,2017).	33
Fotoğraf 29: Çarkıfelek penç motifi ve ikili geçmelerle oluşturulan kompozisyon detayı (Koçak,2017).	34
Fotoğraf 30: 4. Vakıf Han, rûmi ve geçme motifi, detay (Koçak,2017).	35
Fotoğraf 31: Fatih İtfaiyesi genel görünüş (Koçak,2019).	36
Fotoğraf 32: Fatih İtfaiyesi kitabesi (Koçak,2019).	37
Fotoğraf 33: Sekizgen çini karolar detay (Koçak,2019).	38
Fotoğraf 34: İtfaiye Müzesi giriş kapısı detayı (Koçak,2019).	39
Fotoğraf 35: Fatih İtfaiyesi, giriş cephesi üst bölüm (Koçak,2019).	40
Fotoğraf 36: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Rektörlüğü, genel görünüşü (Koçak,2019).	41
Fotoğraf 37: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Rektörlüğü (Koçak,2019). ..	42
Fotoğraf 38: Rektörlüğün giriş cephesi çini süsleme detay (Koçak,2019).	43
Fotoğraf 39: Rektörlük giriş ve yan cephesi (Koçak,2019).	44
Fotoğraf 40: Giriş cephesi kitabe (Koçak,2019).	44
Fotoğraf 41: Üst pencere alınlık köşebentlerinde çini süsleme detay (Koçak,2019).	45
Fotoğraf 42: Çini bezeme detay (Koçak,2019).	45
Fotoğraf 43: Mermer kitabe detay (Koçak,2019).	46
Fotoğraf 44: İkinci Vakıf Han genel görünüşü (Koçak,2019).	47
Fotoğraf 45: 2.Vakıf Han'ın giriş cephesindeki pencereden detay (Koçak,2019). ..	49
Fotoğraf 46: İkinci Vakıf Han çinileri detay (Koçak,2019).	49
Fotoğraf 47: İstanbul Çapa Fen Lisesi, giriş kapısı (Koçak,2017).	50

Fotoğraf 48: İstanbul Çapa Fen Lisesi’nin dış cephesinden bir fotoğraf (okul arşivinden).....	52
Fotoğraf 49: Kufi hat ile “Dar-ül Mua’llimat-ı A’liye” yazmaktadır (Koçak,2017).	53
Fotoğraf 50: Barok tarzı yapraklar ve rûmi kompozisyon detayı (Koçak,2017).....	53
Fotoğraf 51: İstanbul Çapa Fen Lisesi’nin pencere köşebentleri detay (Koçak,2017).....	54
Fotoğraf 52: İstanbul Çapa Fen Lisesi, dikdörtgen çini panolar detay (Koçak,2017).	54
Fotoğraf 53: İstanbul Çapa Fen Lisesi, dikdörtgen çini panolar detay (Koçak,2017).	55
Fotoğraf 54: İstanbul Çapa Fen Lisesi, yan cepheden (Koçak,2017).	55
Fotoğraf 55: İstanbul Çapa Fen Lisesi ana giriş, iç mekan (Koçak,2017).....	56
Fotoğraf 56: İstanbul Çapa Fen Lisesi, ana giriş, iç mekan (Koçak,2017).	57
Fotoğraf 57: Ana giriş, iç mekan detay (Koçak,2017).	58
Fotoğraf 58: Ana giriş, iç mekan detay (Koçak,2017).	58
Fotoğraf 59: Çapa Fen Lisesi Mescidi (Koçak,2019).....	59
Fotoğraf 60. Çapa Fen Lisesi Mescidinin taşıyıcı kolonları (Koçak,2019).	60
Fotoğraf 61: Çapa Fen Lisesi Mescidinin mihrap detayı (Koçak,2019).....	62
Fotoğraf 62: Çapa Fen Lisesi Mescidinin minberinin olduğu bölüm (Koçak,2019).63	
Fotoğraf 63: Çapa Fen Lisesi Mescidi duvar çinileri (Koçak,2019).	63
Fotoğraf 64: Çapa Fen Lisesi Mescidi kemerleri (Koçak,2019).	64
Fotoğraf 65: Sultanahmet Cezaevi (Koçak,2019).....	65
Fotoğraf 66: Sultanahmet Cezaevi genel Görünüşü, (Özüekren, 1997).....	66
Fotoğraf 67: Sultanahmet Cezaevi (Koçak,2019).....	67
Fotoğraf 68: Sultanahmet Cezaevi, basık kemerli pencere üstü detay (Koçak,2019).	68
Fotoğraf 69: Geometrik formlu çiniler (Koçak,2019).	68
Fotoğraf 70: Sivri kemerli pencere üstünde turkuaz tek renk sırlı çini karolar (Koçak,2019).....	69
Fotoğraf 71: Sultanahmet Cezaevi, giriş kapısı pencere kemeri üstü (Koçak,2019).	70

Fotoğraf 72: Sultanahmet Cezaevi, balkon detayı (Koçak,2019).	71
Fotoğraf 73: Sultanahmet Cezaevi Mescidi. https://z-p42.www.instagram.com/p/CNmKnxoBk55 (17.05.2021).	72
Fotoğraf 74: Sultanahmet Cezaevi Mescidinin mihrap detayı. https://z-p42.www.instagram.com/p/CNmKnxoBk55 (17.05.2021).	73
Fotoğraf 75: Tapu Kadastro genel görünüşü https://mapio.net/pic/p-90060705/ (19.11.2019).	75
Fotoğraf 76: Giriş kapısının üstünde Osmanlıca ile Defter-i Hakani Nezareti yazmaktadır (Koçak,2019).	77
Fotoğraf 77: Yapının pencerelerinden detay (Koçak,2019).	78
Fotoğraf 78: Pencere altında, geometrik- rûmi motifli karolar (Koçak,2019).	79
Fotoğraf 79: Rûmi ve hatayî grubu motifler, detay (Koçak,2019).	80
Fotoğraf 80: Ön cepheden ayrıntı (Koçak,2019).	81
Fotoğraf 81: Pencere altlarında, 3 adet geometrik süslemeli karo (Koçak,2019).	81
Fotoğraf 82: Tek renk sırlı karolar (Koçak,2019).	82
Fotoğraf 83: Hanın genel görünüşü (KUDEB).	83
Fotoğraf 84: Hanın çini kitabe detayı (KUDEB).	84
Fotoğraf 85: Hanın çinileri detay (KUDEB).	86
Fotoğraf 86: 4. Vakıf Han'ın bitişiğinde bulunan hanın genel görünümü (Koçak, 2017).	87
Fotoğraf 87: Mermer kitabe (Koçak, 2017).	88
Fotoğraf 88: Rûmi kompozisyonu olan çini detayı (Koçak, 2017).	88
Fotoğraf 89: Pencere altındaki, turkuaz renkli ve rûmi kompozisyonu olan çinilerden detay (Koçak, 2017).	89
Fotoğraf 90: İş hanı genel görünüşü (Koçak, 2021).	90
Fotoğraf 91: Geometrik kompozisyonu olan çini (Koçak, 2021).	91
Fotoğraf 92: Hat yazılı çini pano (Koçak, 2021).	92
Fotoğraf 93: Hanın genel görünüşü (Koçak, 2021).	93
Fotoğraf 94: Hanın birkaç açıdan görünüşü, 1987 (KUDEB).	94
Fotoğraf 95: Geometrik kompozisyonu olan çini panolar (Koçak, 2021).	95
Fotoğraf 96: Geometrik kompozisyonu olan çini pano detay (Koçak, 2021).	95
Fotoğraf 97: Altıgen ve üçgen formlu çiniler detay (Koçak, 2021).	95

Fotoğraf 98: Liman Han, onarım çalışmalarından önceki görünümü (Tures, 2017).	101
Fotoğraf 99: Liman Han giriş detay (Tures, 2017).	103
Fotoğraf 100: Liman Han kuzey cephe (Tures, 2017).	104
Fotoğraf 101: Liman Han, iç cephe duvarları (Tures, 2017).	104
Fotoğraf 102: Giriş cephesi çini pano detay (Tures, 2017).	105
Fotoğraf 103: Üçgen formlu çini (Tures, 2017).	106
Fotoğraf 104: Sepet örgüsü şeklindeki çini panolar (Tures, 2017).	106
Fotoğraf 105: Bitkisel ve rumi motifli çini pano (Tures, 2017).	107
Fotoğraf 106: Bitkisel ve rumi motifli çini pano (Tures, 2017).	107
Fotoğraf 107: Çini panolar detay (Tures, 2017).	107
Fotoğraf 108: Liman Han a cephesi (Tures, 2017).	108
Fotoğraf 109: Liman Han birinci kat (Tures, 2017).	109
Fotoğraf 110: Liman Han a1 güney cephe (Koçak, 2017).	113
Fotoğraf 111: Pano 1 (Koçak, 2017).	114
Fotoğraf 112: Pano 2 (Koçak, 2017).	115
Fotoğraf 113: Pano 3 (Koçak, 2017).	116
Fotoğraf 114: Liman Han a2 güney cephe (Koçak, 2017).	117
Fotoğraf 115: Pano 4,5 ve 6 (Koçak, 2017).	118
Fotoğraf 116: Pano 4,6 ve 7 (Koçak, 2017).	119
Fotoğraf 117: Liman Han a3 güney cephe (Koçak, 2017).	120
Fotoğraf 118: Pano 8,9 ve 10 (Koçak, 2017).	121
Fotoğraf 119: Pano 12 (Koçak, 2017).	122
Fotoğraf 120: Pano 9,11 ve 13 (Koçak, 2017).	123
Fotoğraf 121: Pano 14 (Koçak, 2017).	124
Fotoğraf 122: Pano 15 ve 16 (Koçak, 2017).	125
Fotoğraf 123: Liman Han a5 güney cephe (Tures, 2017).	127
Fotoğraf 124: Pano 17 detay (Tures, 2017).	127
Fotoğraf 125: Liman Han b1 güney cephe (Tures, 2017).	129
Fotoğraf 126: Pano 19,20,21 ve 22 (Tures, 2017).	129
Fotoğraf 127: Liman Han b1 güney cephe (Tures, 2017).	131
Fotoğraf 128 : Pano 28 (Tures, 2017).	132

Fotoğraf 129: Pano 29 (Tures, 2017).....	133
Fotoğraf 130: Pano 30 (Tures, 2017).....	134
Fotoğraf 131: Liman Han b2 güney cephe (Tures, 2017).....	135
Fotoğraf 132: Pano 31,32 ve 33 (Tures, 2017).	135
Fotoğraf 133: Liman Han b3 güney cephe (Tures, 2017).....	138
Fotoğraf 134: Pano 36 detay (Tures, 2017).	138
Fotoğraf 135: Liman Han b4 güney cephe (Tures, 2017).....	140
Fotoğraf 136: Pano 37 detay (Tures, 2017).	140
Fotoğraf 137: Pano 37 detay (Tures, 2017).	140
Fotoğraf 138: Liman Han b5 güney cephe (Tures, 2017).....	142
Fotoğraf 139: Pano 38 detay (Tures, 2017).	142
Fotoğraf 140: Pano 40 ve 41 (Tures, 2017).....	144
Fotoğraf 141: Pano 39 detay (Tures, 2017).	144
Fotoğraf 142: Liman Han c1 güney cephe (Koçak, 2017).	146
Fotoğraf 143: Liman Han c1 güney cephe (Koçak, 2017).	146
Fotoğraf 144: Pano 44 (Koçak, 2017).	148
Fotoğraf 145: Pano 45 (Koçak, 2017).	149
Fotoğraf 146: Liman Han c2 güney cephe (Koçak, 2017).	150
Fotoğraf 147: Pano 48 ve 49 (Koçak, 2017).....	150
Fotoğraf 148: Liman Han c3 güney cephe (Koçak, 2017).	152
Fotoğraf 149: Pano 50,51 ve 52 (Koçak, 2017).....	152
Fotoğraf 150: Pano 50,53,54 ve 55 (Koçak, 2017).....	153
Fotoğraf 151: Liman Han c4 güney cephe (Koçak, 2017).	156
Fotoğraf 152: Pano 56 detay (Koçak, 2017).....	156
Fotoğraf 153: Pano 57 ve 58 (Koçak, 2017).....	157
Fotoğraf 154: Pano 59 (Tures, 2017).....	159
Fotoğraf 155: Liman Han d1 güney cephe (Koçak, 2017).	160
Fotoğraf 156: Pano 60 (Koçak, 2017).	161
Fotoğraf 157: Pano 61 (Koçak, 2017).	162
Fotoğraf 158: Pano 62 (Koçak, 2017).	163
Fotoğraf 159: Liman Han d2 güney cephe (Koçak, 2017).	164
Fotoğraf 160: Pano 63,65 ve 66 (Koçak, 2017).....	164

Fotoğraf 161: Pano 63 ve 64 detay (Koçak, 2017).	165
Fotoğraf 162: Liman Han d3 güney cephe (Koçak, 2017).	167
Fotoğraf 163: Pano 67, 70 ,71 ve 72 (Koçak, 2017).	167
Fotoğraf 164: Liman Han d4 güney cephe (Koçak, 2017).	171
Fotoğraf 165: Pano 75 (Koçak, 2017).	172
Fotoğraf 166: Pano 76 (Tures, 2017).	174
Fotoğraf 167: Liman Han e1 güney cephe (Koçak, 2017).	175
Fotoğraf 168: Pano 77 ve 78 (Koçak, 2017).	175
Fotoğraf 169: Pano 78 ve 79 (Koçak, 2017).	177
Fotoğraf 170: Liman Han e2 güney cephe (Koçak, 2017).	179
Fotoğraf 171: Pano 80,81 ve 82 (Koçak, 2017).	179
Fotoğraf 172: Pano 82,83 (Koçak, 2017).	180
Fotoğraf 173: Liman Han e3 güney cephe (Koçak, 2017).	182
Fotoğraf 174: Pano 84,85 ve 86 (Koçak, 2017).	182
Fotoğraf 175: Pano 88 ve 89 (Koçak, 2017).	182
Fotoğraf 176: Pano 90 ve 91 (Koçak, 2017).	185
Fotoğraf 177: Pano 90 ve 91 (Koçak, 2017).	185
Fotoğraf 178: Pano 93 (Tures, 2017).	188
Fotoğraf 179: Hobyar Mescidi (Koçak, 2020).	190
Fotoğraf 180: Büyük Postane inşaatı zamanında, Hobyar Mescidi (Batur, 2003:94.)	192
Fotoğraf 181: Hobyar Mescidine ek bina yapılmadan önceki görünümü (KUDEB).	193
Fotoğraf 182 : Hobyar Mescidi doğu cephesi (Koçak, 2020).	194
Fotoğraf 183: Hobyar Mescidinin yanına eklenen dikdörtgen planlı mekân, (Koçak, 2020).	195
Fotoğraf 184 : Mescidin giriş kapısı ve penceresi (Koçak, 2020).	195
Fotoğraf 185: Sekiz köşeli yıldız motifli bordür (Koçak, 2020).	197
Fotoğraf 186: Caddeye bakan pencere (Koçak, 2020).	197
Fotoğraf 187: ‘‘Elhamdülillah’’ yazılı pano (Koçak, 2020).	197
Fotoğraf 188: Geometrik motifli çini pano (Koçak, 2020).	197
Fotoğraf 189: Celî sülüs kitabe (Kaboğlu,2010:59).	198

Fotoğraf 190: Hat yazılı, çini madalyonlar (Koçak, 2020).	199
Fotoğraf 191: Hat yazılı, çini pano ve madalyonlar (Koçak, 2020).	199
Fotoğraf 192: Hat yazılı, çini madalyonlar (Koçak, 2020).	199
Fotoğraf 193: Hat yazılı, çini madalyonlar (Koçak, 2020).	200
Fotoğraf 194: Hobyar Mescidi güney cephe (Koçak, 2020).	203
Fotoğraf 195: Güney cephe pano 1 (Koçak, 2020).	204
Fotoğraf 196: Güney cephe detay (Koçak, 2020).	204
Fotoğraf 197: Güney cephe detay (Koçak, 2020).	204
Fotoğraf 198: Hobyar Mescidi güneydoğu cephe pano 2 (Koçak, 2020).	207
Fotoğraf 199: Hobyar Mescidi güneydoğu cephe pano 2 (Koçak, 2020).	207
Fotoğraf 200: Hobyar Mescidi güneydoğu cephe pano 3 (Koçak, 2020).	208
Fotoğraf 201: Hobyar Mescidi kuzey cephe pano 4 (Koçak, 2020).	210
Fotoğraf 202: Pano 4 detay (Koçak, 2020).	211
Fotoğraf 203: Pano 4. detay (Koçak, 2020).	211
Fotoğraf 204: Pano 4 detay (Koçak, 2020).	211
Fotoğraf 205: Hobyar Mescidi kuzeydoğu cephe pano 5 (Koçak, 2020).	214
Fotoğraf 206: Pano 5 (Koçak, 2020).	214
Fotoğraf 207: Pano 6 (Koçak, 2020).	215
Fotoğraf 208: Hobyar Mescidi doğu cephe pano 7 (Koçak, 2020).	217
Fotoğraf 209: Pano7 detay (Koçak, 2020).	218
Fotoğraf 210: Pano7 detay (Koçak, 2020).	218
Fotoğraf 211: Pano 7 detay (Koçak, 2020).	218
Fotoğraf 212: Hobyar Mescidi batı cephe pano 8 (Koçak, 2020).	221
Fotoğraf 213: Pano 8 detay (Koçak, 2020).	222
Fotoğraf 214: Pano 8 detay (Koçak, 2020).	222
Fotoğraf 215: Pano 9 ve 10 (Koçak, 2020).	225
Fotoğraf 216: Çamur yoğurma (Koçak, 2020).	233
Fotoğraf 217: Ahşap çerçevelere çamur basma, düzeltme (Koçak, 2020).	234
Fotoğraf 218: Ahşap çerçevelere çamur basma, düzeltme (Koçak, 2020).	234
Fotoğraf 219: Plakaları rötuşlama (Koçak, 2020).	235
Fotoğraf 220: Kömür tozu ile desen aktarma (Koçak, 2020).	235
Fotoğraf 221: Boyama işlemi (Koçak, 2020).	236

Fotoğraf 222: Çini plakaları sırlama (Koçak, 2020).....	237
Fotoğraf 223: Liman Han e2 güney cephe pano 82 (Koçak, 2017).....	238
Fotoğraf 224: Uygulama pano 1 (60cm x 100 cm) (Koçak, 2020).....	239
Fotoğraf 225: Hobyar Mescidi güney cephe pano 1 (Koçak, 2017).....	240
Fotoğraf 226: Uygulama pano 2 (55cm x 60 cm) (Koçak, 2020).....	241
Fotoğraf 227: Hobyar Mescidi güney cephe pano 1 (Koçak, 2017).....	242
Fotoğraf 228: Uygulama pano 3 (55 cm x 55 cm) (Koçak, 2020).....	243
Fotoğraf 229: Hobyar Mescidi doğu cephe pano 7 (Koçak, 2017).	244
Fotoğraf 230: Uygulama pano 4 (40 cm x 55 cm) (Koçak, 2020).....	245
Fotoğraf 231: Liman Han b2 güney cephe pano 31 (Koçak, 2017).	246
Fotoğraf 232: Uygulama pano 5 (60 cm x 80 cm) (Koçak, 2020).....	247

GİRİŞ

Toplumların kendisi için güzel ve değerli olanı koruma isteği her çağda kendini göstermiştir. Yapıta karşı takınılan tutum, o toplumun gelir seviyesine, kültürüne, ekonomisine ve sosyal durumuna bağlı olarak sürekli değişim göstermiştir. Ülkemizde tarihsel süreçte koruma alanındaki faaliyetler incelediğinde, Osmanlı Döneminde bir takım olumlu girişimler olduğu görülmektedir; ama bu girişimlerin tam anlamıyla sistematik bir düzene oturtulduğunu söylemek zordur. Osmanlı Devleti tarihi eserler konusunda çıkardığı Asar-ı Atikalarla, Avrupalı devletlere karşı tedbir almaya çalışmıştır fakat bu nizamnamelerin içeriği eserlerin lehine bir durum oluşturamamıştır. Koruma bilincinin fazla oluşmadığı bu dönemde, eserlerin yurtdışına kaçırılması ve eserlerin tahribata uğraması gibi durumlar meydana gelmiştir.

Günümüzde olduğu gibi Osmanlı döneminde de vakıflar, koruma ve onarım konusunda yetkili kurumlardan biridir. Batılılaşma etkisiyle büyük bir değişime giden Osmanlı Devleti, Tanzimat Fermanından sonra yeni oluşturduğu kurumlar ve yasalarla eski eser konusunda daha somut adımlar atmaya başlamıştır. Türkiye’de kültür varlıklarının korunmasıyla ilgili ilk yasal düzenleme 13 Şubat 1869’da yürürlüğe giren *Asar-ı Atika Nizamnamesi*’dir (Ahunbay,1996:136). Osmanlı Devleti 1874, 1884 ve 1906’da çıkardığı nizamnamelerde tanımları daha kapsamlı hale getirmiş ve eserlerin yurtdışına çıkarılmasını önlenmeye çalışmıştır (Madran,1996:62, Mumcu,1969:73). Bu nizamnamelerle çok önemli adımlar atılmıştır. **Evkaf-ı Humayun Nezareti**’nin kurulması, ilk müzecilik faaliyetlerinin başlatılarak **Müze-i Hümayun**’ un kurulması ve Osman Hamdi Bey’in¹ arkeolojik kazıları ile müzecilik alanındaki çabaları bu dönemin en önemli kazanımlarındandır.

¹ Osman Hamdi Bey (1842-1910); Osmanlı arkeolog, müzeci ve ressamdır. Osmanlı sadrazamlarından İbrahim Ethem Paşa’nın oğludur.1857’de Paris’te hukuk eğitimi ve güzel sanatlar eğitimi almıştır. 1881’de Müze-i Hümayun’un müdürlüğüne başlamıştır, daha sonra burayı İstanbul Arkeoloji Müzelerine dönüştürmüştür. Sanayi Nefise Mektebi’nde uzun yıllar müdürlük yapmıştır. İlk Türk arkeoloğudur. Birçok kazı yaptırmıştır. Eski eserleri koruma ve yurtdışına çıkarılmamasını sağlamak üzere 1884’teki Asar-ı Atika Nizamnamesinin çıkarılmasını sağlamıştır. Yaptığı yağlı boya resimleriyle de dünyaya adını duyurmuştur (Cezar, 1971:133-477).

Cumhuriyet'in ilanından sonra da koruma ve onarım konusundaki hassasiyet devam etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, kültür varlıklarını koruma konusunda, bilimsel incelemeler, araştırmalar ve değerlendirilmeler yapılması için kurumlar oluşturmuş ve bu kurumlara farklı disiplinlerden gelen insanlar atamıştır. Atatürk'ün 1936 yılında Konya gezisi sırasında İsmet İnönü'ye gönderdiği telgrafta; çoğu tarihi yapının tahribe uğramış olduğu, bunların acilen tamir edilmesi için gerekli koşulların oluşturulması ve bu konuda yurtdışına yetiştirilmek üzere öğrenci gönderilmesinden bahsedilmiştir (Madran ve Özgönül, 2002:3). Bu dönemde “anıtsal” yapının korunması kavramı tartışılmaya başlanmıştır. İlk olarak Mustafa Kemal'in buyruğu ile “Müzeler ve Asar-ı Atikalar Hakkında Talimat” adlı 5 Kasım 1922'de yayınlanan genelge valiliklere gönderilmiştir. Koruma ve onarım çalışmaları Büyük Millet Meclisi, belediyeler ve özel idareler gibi kurumlara devredilmiştir². Bu dönem müzeler çoğalmış ve daha yaygın hale gelmiş, tarihi eserleri tespit etme, arşivleme çalışmalarına önem verilmiştir (Madran,1996:65 ve Madran ve Özgönül,2002:4). 1924'te Topkapı Sarayı müzesi, 1930'da Etnografya Müzesi açılmıştır (Kaderli,2014:36).

1930 ve 1935 yıllarında çıkarılan yasalar da düzenlemeye gidilmiştir. 1947'de **ICOM** (Uluslararası Müzeler Konseyi) Türkiye Milli Komitesi kurulmuştur. 1967'de Venedik Tüzüğü kabul edilmiştir. 1957'de **GEAYK** (Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek kurulu) kurulmuştur. 1967'de **ICOMOS** (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) Türkiye Milli Komitesi kurulmuştur. Türkiye 1969'da **ICCROM** (Kültür Varlıklarının Konservasyonu ve Restorasyonu Konusundaki Uluslararası Araştırma Merkezi) üyesi olmuştur. 1983'te 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. GEAYK kaldırılmış yerine Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu ve Bölge Koruma Kurulları kurulmuştur (Kaderli,2014:36).

² Saraylar, kasırlar Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne, medreseler ve medrese arsaları Maarif Vekâletine (Millî Eğitim Bakanlığı) mektepler Özel İdarelere bırakılmıştır. Sebîl, çeşme şadırvanlar belediyelere bırakılmıştır. Eski köprülerin bakım ve onarımı Nafia Vekâletine (Bayındırlık Bakanlığı) bırakılmıştır.

Türkiye, günümüze kadar gelen süreçte koruma onarım ile ilgili çok büyük adımlar atmıştır. Uluslararası düzeyde oluşturulan belgelere imzalar atmış, anlaşmaları kabul etmiştir³. Bu konuda Avrupa ülkeleri gibi hukuksal düzenlemeler yapmıştır.

Osmanlı'ya başkentlik yapan İstanbul, 20. yüzyılda hem Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına şahit olmuştur. Osmanlı Devleti'nin, koruma alanında yaptığı çalışmaları, başkent İstanbul'da yoğunlaştırdığını görmekteyiz. İlk müze İstanbul'da kurulmuştur. Osman Hamdi Bey'in çabalarıyla geliştirilen müzecilik ve arkeolojik faaliyetlerin yanında eğitim anlamında da ilk adımlar yine İstanbul'da atılmıştır, 1882 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi kurulmuş (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) ve müdürlüğünü Osman Hamdi Bey yapmıştır.

Batı'da mimaride oluşan eklektizm dalgaları yayılırken, Türkiye'de mimarların kendi üslup arayışları başlamıştır. Bu hareket Birinci Ulusal Mimarlık Dönemini (1908-1930) başlatmıştır. İstanbul'da değişim yılları başlatan Birinci Ulusal Mimari Dönemi, Osmanlı ve Selçuklu köklerinden beslenen modernimizden de kopmayan bir dönemdir. Neoklasik üslubun hâkim olduğu binalarda Selçuklu ve Osmanlı dönemi etkilerini görmek mümkündür. Bu çalışma kapsamında incelenen yapılarda görülen Birinci Ulusal Mimari üslubuyla ilgili eleştirilere de rastlanmıştır. Bazı kaynaklar bu akıma modern mimari tarihinde yer vermezken, bazıları da tam tersine mimarlığın modern dönemi olarak ele almıştır. Tezin konusunu oluşturan çoğu yapı bu dönemin öncü mimarları Vedat Tek ve Mimar Kemalettin gibi mimarlar tarafından yapılmıştır. Bu dönem yapılarının en karakteristik özelliği dış cephe süsleme programında yer alan çinilerdir ve bu çiniler tezin ana konusunu oluşturmaktadır. Yapıların dış yüzeyinde yoğun bir şekilde kullanılan çinilerin çoğu Kütahya'dan sipariş edilmiştir. Bu çinilerin bazıları Kütahya'da atölyesi bulunan Hafız Mehmed Emin Efendi'nin atölyesinde üretilmiştir.

Çalışmaya konu olan Tarihi Yarımada İstanbul'un en eski yerleşim bölgelerindendir. Kültür hafızası bakımından yüklü olan Tarihi Yarımada, İstanbul'daki ilk yerleşim yeri olarak Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarına ev

³ 1954'te Avrupa Kültür Anlaşması, 1967'de Venedik Tüzüğü, 1975'te Amsterdam Bildirgesi, 1999 'da kabul ettiği Malta'daki Arkeolojik Mirasın Korunmasına ilişkin Avrupa Sözleşmesi örnek verilebilir (Kaderli, 2014, 39).

sahipliği yapmıştır. UNESCO tarafından 1985 yılında “Dünya Miras Listesi” ne alınmıştır. 1995’te Tarihi Yarımada’nın sit alanı ilan edilmesi, bölge ile ilgili daha somut adımların atılmasına neden olmuştur (Aydın, 2017:87).

Bu çalışmada; Osmanlı’nın son dönemi ve Cumhuriyet’in ilk 30 yılını kapsayan süreçte Tarihi Yarımada’da bulunan çinili yapıların araştırılması hedeflenmiştir. Araştırmalar doğrultusunda İstanbul’da pek çok değerli tarihi yapı olmasına rağmen tez kapsamının daraltılması ve araştırmanın daha spesifik bir hale indirgenmesi için yapılar konusunda eleme yapılmıştır. 20.yy’a ait tarihi önem taşıyan sivil mimari örneği olan bazı evler de tez kapsamına alınmak istenilmiştir. Ancak eski kaynaklarda sayısı az olan bu evleri ya adres değişikliğinden ya da zamanla çinilerinin yok olmasından dolayı çalışılmamıştır.

Tarihi Yarımada bölgesi, tarihin diğer dönemlerinde olduğu gibi ticaretin ve kültür turizminin merkezi olmayı hâlâ sürdürmektedir. Bölgede yapılan koruma-onarım çalışmaları, bölgenin tarihi dokusunun bozulmadan korunması açısından önemlidir. Tarihi Yarımada’da her geçen gün UNESCO’nun yakından takip ettiği yeni bir onarım projesi ile karşılaşmak mümkündür. Teze de konu olan bazı yapıların onarım çalışmalarına başlanması, araştırma ve inceleme sırasında sorun oluşturmuş bu nedenle uygulama için seçilen yapılar birkaç kez değiştirilmiştir.

Ayrıca bölgeye yönelik alınan güvenlik önlemleri ya da kurumlardaki kişilerin yardımcı olmaması gibi nedenlerden dolayı yaşanan aksaklıklar tezin ilerlemesini yavaşlatmıştır. Hatta her yapının fotoğraf çekimi istenilen düzeyde olamamıştır. Bu dezavantajlı yapılardan biri Defter-i Hakani (İstanbul Tapu ve Kadastro Bölge Müdürlüğü) çevresindeki peyzaj durumu, istenilen fotoğrafların alınmasına engel olmuştur.

Tezin konusunu oluştururken İstanbul’da bulunan 20.yy’a ait çinili yapıları araştırmak ve bu yapılardaki çinileri belgelemek hedeflenmiştir. Yapıların tarihsel süreci, varsa yapıya daha önceki yıllarda uygulanmış müdahaleler ve bunlarla ilgili araştırmalar için Fatih Belediyesi’ne ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlükleri’ne gidilmiş, ulaşılan dosyalar birebir incelenmiştir. Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü’nden e-posta yoluyla bilgi alışverişi sağlanmıştır. Tezde yer

alan birkaç hanın ismi kayıtlarda geçmediğinden ada-parcel numarasına göre isimlendirilmiştir.

Liman Han ve Hobbyar Mescidi, tezde projelendirilmek üzere seçilmiştir. Yapılardaki çinilerin hasarlı olması nedeniyle durum tespitlerinin yapılarak belgelenmesi ve çinilere yönelik koruma önerisi getirilmesi uygun görülmüştür. 2016 yılında Liman Han'ın kötü zemini ve denize doğru kayması, hanın akıbeti ile ilgili tartışma yaratmıştır. Böyle bir durumda tarihi yapının çinilerini belgelemek önemli bir hâl almıştır. Söz konusu yapının cephelerinin alt kısımları çadırla kapalı olduğu ve içeri girilmesi yasak olduğu için bazı fotoğraf çekimleri zor olmuştur. İçeri girilememesi içeride bulunan çinilerin sağlıklı bir gözlem yapılamamasına neden olmuştur. TURES mimarlığın hazırladığı projelerden yapı ile ilgili bazı fotoğraflarlar kullanılmıştır. Liman Han 2020 yılında restorasyon projesine girmiştir. Hanla ilgili ulaşılan bilgilerden dış cephedeki çinilere hâlâ müdahale edilmediği anlaşılmıştır. Önceki durumuna ilişkin elde edilen veriler doğrultusunda yapının belgeleme çalışması ve o çalışmalar üzerinden koruma önerisi getirilmiştir.

Tezin birinci bölümünde; İstanbul'un Tarihi Yarımada bölgesindeki tarihi çinili yapıların her biri katalog şeklinde listelenmiştir. Yapıların tarihçeleri, mimari özellikleri, bezeme özellikleri görsellerle desteklenerek anlatılmıştır. Birinci bölüm konunun genişliği ve derinliği nedeniyle toplam 16 adet yapı ile sınırlandırılmıştır.

İkinci bölümde; koruma onarım projesi için seçilen Liman Han ve Hobbyar Mescidi çinilerinin belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Çinilerin özellikleri ve yapım tekniklerinden bahsedilmiştir. Yapılardaki çinilerin hasar tespit planları oluşturularak, yapıların cephe çizimleri yapılmıştır. Bu çizimlerde her bir çini karo numaralandırılarak bozulmalar simgesel lejantlarla gösterilmiştir. Yapıların tarihçesi, mimari ve bezeme özellikleri anlatılarak bölüm sonlandırılmıştır.

Üçüncü bölümde; Liman Han ve Hobbyar Mescidi çinilerinin restitüsyon çalışmaları yer almaktadır. Yerinde müdahale yapılamadığından çinilerin yeniden üretilmesi uygun görülmüştür. Tezin son bölümünde yapılardaki çinilerin mevcut durumuna göre öneriler getirilmiştir.

Tez çalışmasında; Afife Batur'un (2003) *Vedat Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar* adlı kitabı Tarihi Yarımada'da bulunan bazı yapılar ile ilgili detaylı bilgiler vermesi açısından çokça başvurulmuş kaynaklardan biri olmuştur. Zeynep Ahunbay'ın (2004) *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon* ve Susan Buys ve Victoria Oakley'in (1998) *The Conservation And Restoration Of Ceramic* kitapları, koruma-onarım ile ilgili tanımlar ve teknik bilgiler veren önemli kaynaklardır. Rıfat Çini'nin (2002) *Ateşin Yarattığı Sanat Kütahya Çiniciliği* ve (1991) *Türk Çiniciliğinde Kütahya* kitapları Kütahya çinileri ve çiniciliği konusunda detaylı bilgi veren ana kaynaklardandır.

Ateş Arcasoy'un (1983) *Seramik Teknolojisi* ve Harry Fraser'in (2010) *Seramik Hataları ve Çözüm Yöntemleri* kitapları, çini çamuru ile ilgili teknolojik bilgilerin ve çini üretiminde karşılaşılan hataların anlatıldığı bölümde başvurulmuş kaynaklardır.

Çalışmada kullanılan tezlerden Latife Aktan'ın (1994) *1850-1950 yılları arasında İstanbul Yapıları arasında Kullanılmış Olan Türk Çinilerinin Renk ve Kompozisyon Açısından İncelenmesi* (Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi) ve Hakan Arlı'nın (1989) *Kütahyalı Mehmet Emin Usta ve Eserlerinin Üslubu* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) tezin yapılarını belirleme ve sınıflandırma konusunda rehberlik eden önemli kaynaklardandır. Mehmet Erdem Eryazıcıoğlu'nun (2018) *Kültürel Miras ve İnsan Hakları Bağlamında Türkiye'de Koruma Sisteminin İncelenmesi, İstanbul Tarihi Yarımada Örneği* adlı Doktora Tezi. Tarihi Yarımada bölgesinin koruma durumunu hukuki açıdan ele alan değerli bir çalışmadır.

Faruk Şahin'in (1988) *Cumhuriyet Dönemi Kütahya Çini ve Keramik Sanatı ve Kütahya Seramik Teknolojisi ve Çini Fırınları Hakkında Görüşler* makaleleri Cumhuriyet Dönemi Kütahya çiniciliğini ve geleneksel Kütahya çinisinin teknik özelliklerini anlatan önemli kaynaklardır. Yıldırım Yavuz'un (1981) *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi* ve (1981) *Mimar Kemalettin Bey (1870-1927)* makaleleri; Mimar Kemalettin'in eserlerinin anlatıldığı bölümde kullanılmıştır.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL TARİHİ YARIMADA BÖLGESİNDEKİ ÇİNİLİ YAPILAR

1. BİRİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL TARİHİ YARIMADA BÖLGESİNDEKİ ÇİNİLİ YAPILAR

İki buçuk asırlık tarihi geçmişiyle İstanbul, iki imparatorluğa ev sahipliği yapmıştır. Asya ve Avrupa arasında köprü durumunda olması dünya için her zaman önemli olmuştur (Dinçer ve diğerleri, 2009:311). İstanbul'un en eski yerleşim yerlerinden biri olan, İstanbul Boğazı, Haliç ve Marmara Denizi ile çevrili olan Tarihi Yarımada'nın kuruluşu M.Ö. 7. yüzyıla dayanır (Kuban,1996:17). İstanbul'un merkezi konumunda olmasıyla her zaman dikkat çeken Tarihi Yarımada, 1986 yılında Unesco tarafından dünya miras listesine girmiştir. İstanbul 2010 yılında Avrupa Kültür Başkenti olmayı başarmıştır. Ticari ve kültürel faaliyetlerin yoğun olduğu bölge, açık hava müzesi gibi her dokusunda tarihin izlerini taşımaktadır (Aydın, 2017:1983).

Tarihi Yarımada'da Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemine ait birçok çinili yapı bulunmaktadır. Osmanlı Döneminde daha çok dini mimaride gördüğümüz çiniler, 20. yüzyılın başlarında kamu alanlarında ve az sayıda konutlarda kullanılmıştır. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi olarak da adlandırılan bu dönem hem mimari hem süsleme açısından klasik Osmanlı mimarisinden ayrılmaktadır. 20. yüzyıl, Osmanlı'nın eski ihtişamlı yıllarının bittiği Türkiye Cumhuriyeti'nin ise ekonomik sancılar çekerek kalkınmaya çalıştığı bir dönemdir. Dönemin siyasi ve ekonomik koşulları sanata da yansımıştır. Mimari ve sanatsal açıdan incelenen yapılardaki en önemli bezeme ürünü olan çini; geldiği coğrafyaların birikimlerini taşıyan yüklü hafızasıyla kıymetli bir sanat ürünüdür. Sağlam ve dayanıklı bir malzeme olduğu için mimari süslemede uzun zamandan beri kullanılmıştır.

1.1. Birinci Vakıf Han

Fotoğraf 1: I. Vakıf Han'ın dış mekân görüntüsü (Koçak, 2017).

Tarihçesi:1914-1918 yıllarında yapılmış olan yapının mimarı, Mimar Kemalettin Bey'dir. I. Vakıf Han, Şeyhülislam Hayri Efendi ve Vakıf Hanı Caddelerinin kesiştiği noktada bulunmaktadır. Rahvancılar Sokağının çevrelediği alanda kalan yapı eski bir medresenin arsası üzerine inşa edilmiştir (Hacımirzaoglu, 1996:81). Üzerinde kitabesi bulunmayan yapının kesin tarihi bilinmemektedir. Han yapılmadan önce yerinde, “Vani” adında bir medresenin olduğu, daha sonra bu medresenin Gülhane'deki bir caminin yanında tekrar yapıldığı bilinmektedir (Arlı, 1989:102). Birinci Dünya Savaşı'nın etkin olduğu ve büyük malî krizlerin yaşandığı

dönemde, Evkaf Nazırı Ürgüplü Hayri Efendi'nin önerisiyle bölgenin ekonomik olarak canlandırılması için, ticari hanlar yapılması kararı alınmıştır. Mimar Kemalettin tarafından inşa edilen yapı 1918 yılında bitirilmiştir. Mimar Kemalettin'in ulaşılan eski tasarımlarından, Birinci Vakıf Han'ın 1911'de yapımına başladığı düşünülmektedir (Yavuz,1981:147).

Fotoğraf 2: Birinci Vakıf Han kalemîşi detay.

Fotoğraf 3 : Birinci Vakıf Han'ın giriş kapısı (Koçak, 2017).

Mimari Özellikleri: Hobyar Mahallesi, Vakıf Hanı Sokak No:7 390 ada, 1 parsele kayıtlıdır. Birinci Vakıf Han 26/01/2005 tarihinde tescillenmiştir⁴. Birinci Vakıf Han'ın yanında ve çevresinde, ticari faaliyetlerin yapıldığı tarihi hanlar bulunmaktadır. Bugün yapının zemin katında banka vardır. Kâgir yapı bodrum katı ile 7 katlıdır. Yapımında çelik iskelet sistemi kullanılmıştır. Kesme taşla kaplanan yapı bu özelliğini göstermemektedir. Kare planlı olan yapının giriş cephesi yuvarlatılmıştır (Köroğlu,2004:56). Yine döneminin özelliklerinden olan sivri kemerli pencereler, kornişler⁵, konsollar⁶ ve geniş saçaklar göze çarpmaktadır. Han'ın avlusu bulunmamaktadır. Zemin kat hariç, üst katlar bürolardan oluşmuştur.

Fotoğraf 4: 1.Vakıf Han'ın üst katında kullanılan kalemşi ve mukarnas detayı (Koçak, 2017).

⁴ İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü'nden alınan bilgiler.

⁵ Korniş: Bir binanın dış cephesinde katları ayıran ve yatay olarak boydan boya giden profilli çıkıntı (İşleyen, 2013:61).

⁶ Konsol: Bir çıkmayı alttan destekleyen S şeklinde iki ters kıvrımlı taş destek (Hasol,1979:300).

Fotoğraf 5: 1.Vakıf Han'ın üst katında kullanılan kalemişi detayı (Koçak, 2017).

Çini bezemenin bu yapıda sadece en üst katta pencere kemer dolgusunda yoğunlaştığı ve tek kompozisyon kullanıldığı görülmektedir. Stalaktitlerin⁷ altında rûmi kompozisyonu olan kalemişi dikkat çekmektedir. Pencere her katta farklı sistemde gözükme; ikiz-üçüz pencereler, basık ve sivri kemerli pencereler vardır. Bu sistem Mimar Vedat Tek'in yapılarında da göze çarpmaktadır. Binanın dış cephesinde taş süsleme olarak mukarnas, stalaktit, gülçeler gibi kabartmalar kullanılmıştır.

Bezeme Özellikleri: Yapının dış cephesinde taş işçiliği, çini ve kalemişi görülmektedir. Taş konsolların üstlerinde mukarnas ve stalaktitler vardır. Yapının pencere kemer köşelerinde gülçe (gülbezek) kullanılmıştır. Saçak altlarında kalemişi bezemeler dikkat çekmektedir. En üst kat pencere kemer dolguların içinde (fotoğraf 6) 1/6 ulamalı rûmi kompozisyon görülmektedir. Bu kompozisyonun etrafını tek dal penç ve yapraktan oluşan bordür çevrelemektedir. Turkuaz, yeşil, kırmızı, beyaz ve kobalt mavi renkleri hâkimdir.

⁷ Stalaktit: Yunanca stalaktos; damla, akan anlamına gelir. Sarkıt, karnas (Hasol, 1979: 244).

Fotoğraf 6: Rûmi ve bitkisel motifli kompozisyonu olan çinilerden detay (Koçak, 2017).

Fotoğraf 7: 1.Vakıf Han'ın, çatı saçağındaki kalemişi ve çini bezeme detayı (Koçak, 2017).

1.2. Büyük Postane (Posta Telgraf ve Nezareti Binası)

Fotoğraf 8: Büyük Postane'nin genel görünüşü (Koçak, 2017).

Tarihçesi: Tanzimat'ın ilanından sonra Batı'ya ayak uydurma sürecinde ülkeye yeni kurumlar ve kamu yapıları yapılmasına karar verilmiştir. Bu ilk

kurumlardan biri Posta Nezaretidir. 1840'ta kurulan kurum, 1871'de Telgraf Nezareti ile birleşince bağımsızlaşmıştır (Batur,2003:75). Yenilikçi tavrıyla bilinen Sultan Abdülmecit zamanında devletin haberleşme hizmetlerine yöneldiği bilinmektedir. Posta Örgütü 1840 yılında Sultan Abdülmecit tarafından *Postahane-i Amire* adı altında kurulmuştur. Bu büyük bina kurulana kadar posta işlerinin hayvanlarla taşındığı bilinmektedir (Arı,2013:168).

Fotoğraf 9: İ.Ü. Kütüphanesi Nadir Eserler Kitaplığı Arşivi'nden Postahane-i Amire

Postahane-i Amire binası Yeni Cami'nin yakınında kurulmuştur. Bu binanın postaları taşıyan hayvanların dinlenmesi ve beslenmesi için uygun olduğu ve posta işlerini yürüten birimin başında *Posta Nazırı* olduğu bilinmektedir (Arı,2013:169). Haberleşmenin öneminin gittikçe artması, teknolojinin gelişmesi ve posta işlerine telgraf hizmetlerinin de eklenmesiyle Postahane-i Amire binası yetersiz kalmıştır. Bunun üzerine II. Abdülhamit'in yeni postane binası için yapım emri verdiği bilinmektedir. Yeni binanın yapımı için bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyon binanın gelir giderlerini ve çalışanların alacağı parayı denetlemektedir. Posta Nazırı Hüseyin Hasib Efendi mimar olarak Vedat Tek'i uygun görmüştür (Batur, 2003:79).

Büyük Postane'nin yapımına 1903'ün sonlarına doğru başlanmış, 1909 yılında bitirilmiştir. Meydandaki *Tanzifat*⁸ ahırlarının yerine yapılması istenen Büyük Postane genç mimar Vedat Tek tarafından yapılmıştır (Batur, 2003:75). Bu inşaat devam ederken, 1908 yılında 31 Mart olayından sonra tahta geçen Mehmet Reşat tarafından Vedat Tek baş mimarlığa atanmıştır (Özkan, 1973:45). Vedat Tek'in hayatında önemli bir yeri olan bu eseri yaparken bürokratik, maddi ve benzeri sorunlarla karşılaşmış ve bunların üstesinden gelmeyi başarmıştır (Batur, 2003:80). Büyük Postaneyi yaparken, Vedat Tek'in aynı zamanda Sanayi-i Nefise Mektebi'nde de ders verdiği bilinmektedir. Postaneyi bitirdikten sonra sarayın takdirini kazanmıştır. Posta ve Telgraf Nezareti 1927-36 yılları arasında İstanbul Radyo Evi olarak kullanılmıştır. Bir dönem yapının içinde adliyeye de yer verilmiştir. 1958'de adliye kendi binasına taşınmıştır. 2000 yılında binanın içerisinde PTT Müzesi kurulmuştur (Kerimoğlu, 2018:55).

Mimari Özellikleri: Büyük Postane, İstanbul'un Fatih ilçesinde, Hobyar Mahallesi'nde 24 pafta, 424 ada, 14 parselde yer almaktadır. 26/11/1999 yılında tescillenmiştir⁹. Etrafı anıtlarla çevrili Sirkeci'de yer alan Büyük Postane Marmara Denizi'ne yakın, Kapalı Çarşı ve Yeni Cami'ye yürüme mesafesindedir. Posta ve Telgraf Nezareti binasının ölçüleri 90m x 40m boyutundadır. İçinde Posta ve Telgraf nezaretinin idari birimleri de vardır. Yapı o yıllar için ileri teknolojik yeniliklere sahiptir. Yapıda demir putreller, taşıyıcı yığma duvarlar, merkezi ısıtma ve havalandırma sistemi kullanılmıştır (Batur,2003:81). Büyük Postane binası 3200 m2 alan içerisinde yer alır. Yapı bodrum kat, zemin kat, çatı katı ve normal katlarla birlikte 6 katlıdır. Simetrik olan yapının giriş yönüne doğru koridorları bulunmaktadır (Kerimoğlu, 2018:56). Yapının köşelerindeki kuleler dışarı taşırılmıştır bu da yapıya derinlik kazandırmaktadır. Kulelerin üzerinde dilimli kubbeler vardır. Yüksek merdivenli, kemerli girişler, çini bezeme, geniş saçaklar Vedat Tek'in diğer yapılarında da görmeye alışık olduğumuz özelliklerdir. Dış cephede, merdivenlerle yükseltilmiş giriş simetrik bir düzene oturtulmuştur. Giriş cephesi basık kemerli büyük

⁸TDK'de *tanzifat* kelimesinin anlamı; Belediye tarafından yaptırılan temizlik işleri olarak verilmiştir.

⁹ İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü'nden alınan bilgiler.

kapılar ve yanlarında kullanılan geniş plasterlerle¹⁰ vurgulanmıştır. Tüm cepheyi konsollar, kat kornişleri dolandırken üstte sekizgen kasnaklı kubbe kullanılmıştır (Sönmezer ve Seçkin, 2003:245). Kulelerdeki Osmanlı armasını çevreleyen kemerler ve giriş bölümünün çıkıntılı kornişleri yapıya barok vurgusu yapmıştır (Batur, 2003:81).

Çini Bezemeleri: Yapının iç ve dış cephelerini uygun yerlerinde kare / kareye yakın ve dikdörtgen / dikdörtgene yakın formlarda çiniler kullanılmıştır. Çinilerde; ağırlıklı olarak turkuaz, yer yer beyaz ve kobalt mavi tonları zeminlerde kullanılırken, sarı, kırmızı, yeşil ve siyah renkleri hâkimdir. Kompozisyonlara bakıldığında rûmî, hatayî, penç, goncagül, yaprak, geometrik motifler ve yazının kullanıldığı görülmektedir. Giriş kapısının üzerindeki çini panolar (fotoğraf 10) ortası yuvarlak kabara şeklinde bir mermer madalyonla ayrılmıştır. Kabaranın sağında ve solunda görülen çini bezemelerde, rûmî kompozisyonla oluşturulmuş, zemini turkuaz olan çini panolar görülmektedir.

Fotoğraf 10: Giriş kapısının üzerindeki yuvarlak madalyon detay (Koçak, 2017).

¹⁰ Pilastr: Bir bölümü duvara gömülmüş ayak, gömme ayak. Zamanla taşıyıcı olmaktan çıkıp süsleme ögesi olmuştur (Hasol, 1979: 401).

Sivri kemerli üçüz pencerenin alınlığında; turkuaz zeminli, bordürleri lacivert ve beyaz renklerdeki çiniler ve alt kat pencere alınlıklarında görülen kobalt mavi ve turkuaz zeminli, rûmi motifli kompozisyonu tepeliklerin iç kısmında kırmızı renk zemini olan panolar kullanılmıştır (fotoğraf 11).

Fotoğraf 11: Pencere alınlıklarındaki çini detayı (Koçak, 2017).

Çini süslemeler, pencere alınlıklarında altlarında ve pencere kemer dolgularında yoğunlaşmıştır. Bina girişindeki beşe ayrılan revaklı bölümde, sivri kemerlerin üzerindeki dikdörtgen alanlara yerleştirilen çinilerde, geometrik

kompozisyonlar kullanılmıştır. En ortadaki kemerin üzerinde kobalt mavi zeminde kûfi hatla ‘‘Posta ve Telgraf Nezareti’’¹¹ yazmaktadır (fotoğraf 12).

Fotoğraf 12: Posta ve Telgraf Nezareti yazılı pano (Koçak, 2017).

Revaklı bölümdeki diğer çini panolarda; kobalt mavi, beyaz ve turkuaz renklerin bulunduğu geometrik kompozisyon kullanılmıştır (fotoğraf 8 ve 13).

Fotoğraf 13: Geometrik kompozisyonu olan çini pano (Koçak, 2017).

¹¹ Hat yazısının okuması Öğr. Gör. Özkan Birim tarafından yapılmıştır.

Ön cephedeki üçüz pencerelerin üstünde ve altında yer alan çinilerde; turkuaz, beyaz ve kobalt mavi renk kullanılmıştır. Kobalt mavi ve beyaz bordürler kemerlerin sivri yerinde düğüm motifi oluşturmuştur (fotoğraf 14). Pencere altlarındaki panoda; turkuaz, kobalt mavi ve beyaz renklerin kullanıldığı kare ve dikdörtgen çini karolar vardır. Yapının taş süslemesi de çiniler kadar dikkat çekicidir¹².

Fotoğraf 14: Üçüz pencerelerin üstünde ve altında yer alan çinilerden detay (Koçak, 2017).

Kubbeyi taşıyan bölümün yanındaki pencere kenarlarında (fotoğraf 15 ve 16) kobalt mavi, beyaz ve turkuaz renklerinin kullanıldığı sekiz köşeli yıldızlardan oluşan dikdörtgen panolar yer almaktadır.

¹² 2017 yılında onarıma giren Büyük Postane'nin, çinileri de onarım geçirdiğinden mevcut görünümü değişmiştir.

Fotoğraf 15: Büyük Postane'nin kubbesi ve yanındaki pencereler (Koçak, 2017).

Fotoğraf 16: Dikdörtgen panolarda; geometrik kompozisyonu olan çinilerden detay (Koçak, 2017).

Yapının arka ve yan cephelerinde de aynı tarz kompozisyon ve renklerin kullanıldığı çiniler görülmektedir (fotoğraf 17). Postanenin iç mekânında yer alan (fotoğraf 18 ve 19) pencere kemer dolgularında da çini panolar görülmektedir. Rûmi motifli kompozisyonun dışında kalan alanlarda, serbest dolaşan tek dal üzerinde hatayî grubu motiflerinden oluşan bitkisel bir kompozisyon dolanmaktadır. Çini pano kompozisyonunda sarı, beyaz, kırmızı, turkuaz, yeşil, zeminde kobalt mavi renklerinin kullanıldığı görülmektedir.

Fotoğraf 17: Büyük Postane arka cephe (Koçak, 2017).

Fotoğraf 18: Postane iç mekan (Koçak, 2017).

Fotoğraf 19: Postane iç mekan, pencere kemer dolgusundaki çini pano detay (Koçak, 2017).

Fotoğraf 20: Onarımdan sonra Büyük Postane'nin görünümü 2021.
<https://www.google.com/maps/place> (14.04.2021)

1.3. Cerrahpaşa Hastanesi

Fotoğraf 21: Cerrahpaşa Hastanesi genel görünüşü 2019 (Koçak, 2019).

Tarihçesi: Manizade'ye göre (aktaran Aktan, 1994: 120) 1911-1915 yıllarında yapıldığını bilinen müzenin mimarı bilinmemektedir. Müzeye adını veren Cerrah Paşa'nın 3. Murat ve 3. Selim döneminde sarayda cerrahlık yapan Cerrah Mehmet Paşa'dan geldiği ve çok yardımsever biri olduğundan hastaneye adının verilmiş olabileceği tahmin edilmektedir.

19. yüzyılın sonlarına doğru, İstanbul Şehremaneti (belediyesi) İstanbul'da çıkan bir kolera salgını yüzünden, geçici olarak insanları tedavi amaçlı Takiyeddin Paşa Konağına göndermiştir. Konak daha sonra onarımdan geçse de 1911'de yıkılarak yerine kâgir 2 bina yapılmıştır (Nuran, 1994:418). 1913 yılında hizmete açılan bina, 1933 yılından itibaren İstanbul Tıp Fakültesi Hastanesi, 1967 yılında da resmen Cerrah Paşa Tıp Fakültesi Hastanesi olarak bugünkü adını almıştır.¹³

¹³Altıntaş, Cerrahpaşa Fakültesi'nin Kuruluş Aşamaları, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/5815>(21.11.2019).

Fotoğraf 22: Onarıma girmeden önceki hali <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44027/istanbul-cerrahpasa-tip-fakultesi-tip-tarihi-muzesi.html>.

Fotoğraf 23: Cerrahpaşa hastanesi, giriş kapısı (Koçak, 2019).

Bu binalardan biri Tıp Tarihi Müzesidir. 1983'te Prof. Dr. Nil Sarı Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Başkanı olduğu sıralarda, müze için koleksiyon çalışmaları başlamıştır. Çoğunlukla bağış olan eserler hastane çalışanları, sahaflar ve eski eser satan dükkânlardan toplanarak oluşturulmuştur. Önce Deontoloji Ana Bilim Dalında açılan müze daha sonra bugünkü yerine geçirilmiştir.¹⁴

İçerisinde Roma Döneminden, Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Döneminden, tıp tarihimizin simgeleri haline gelmiş eserler mevcuttur. Bu eserler arasında minyatürler, hekimlerin kendi yazdığı elyazmaları, hekimlerin portreleri, dönem dönem kullanılan cerrahi aletler ve koleksiyonlar bulunmaktadır. Müze tıp tarihinin geçirdiği evrimi etkili bir şekilde sunmaktadır.

Mimari Özellikleri: Cerrahpaşa Mahallesi, Koca Mustafa Paşa Caddesi, 1138 ada, 1 parselde kayıtlı olan müze 30. 12. 2002 yılında tescillenmiştir¹⁵. Hastane dikdörtgen planlıdır. Sivri kemerli pencereleri ve pencere etrafında çinileri vardır. I. Ulusal Mimari Dönemi yapısı özelliklerini taşır, cephe planı simetriktir. Yapının sıvalı cepheleri ve kullanılan ahşap elemanları en belirgin özelliğidir. Yapı 4 katlıdır. Geniş kemerli ve basık kemerli pencereleri vardır. Geniş kemerli giriş kapısı üzerinde çini bezeme vardır.

Bezeme Özellikleri: Pencere kemerinin dış köşelerinde, turkuaz sırlı çini karolar vardır. Bu karoların kenarlarından da siyah bordür geçmektedir. Diğer yapılarla kıyaslandığında taş işçiliğinin ve çini bezemenin fazla olmadığı görülmektedir. Hastane olarak planlandığından sade bir görünüm verilmek istenmiş olabileceği yorumu getirilebilir. Sıvalı cepheler çinilerle biraz hareketlendirilmiştir.

¹⁴<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44027/istanbul-cerrahpasa-tip-fakultesi-tip-tarihi-muzesi.html>. (21.11.2019).

¹⁵ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü'nden alınan bilgiler.

Fotoğraf 24: Cerrahpaşa Hastanesi, giriş kapısı üst köşebentlerindeki çini bezemeden detay (Koçak,2019).

1.4.Dördüncü Vakıf Han (Legacy Ottoman Hotel)

Fotoğraf 25: Dördüncü Vakıf Han genel görünüşü (Koçak,2017).

Tarihçesi: 1912 yılında Mimar Kemalettin tarafından inşa edilmeye başlanan Dördüncü Vakıf Han savaş yılları nedeniyle ancak 1926'da bitirilmiştir. Mimar Kemalettin Bey'in yapımına başladığı han, Mimar Alâeddin Bey tarafından tamamlanmıştır. I. Dünya Savaşı'nda 4. Vakıf Han Fransızlar tarafından karargâh olarak kullanılmıştır (Yavuz, 1981:89). 4.Vakıf Han yapılmadan önce bölgede, Sultan I. Abdülhamit'in Türbesi, Medresesi, İmaret¹⁶ ve Sebilinin olduğu (Hamidiye İmaret ve Sebilinin olduğu) olduğu bilinmektedir (Söylemezoğlu, 1978: 17).

Fotoğraf 26: 4. Vakıf Han, kubbe detayı (Koçak,2017).

¹⁶ İmaret: Yoksullara, medrese öğrencilerine ve kalenderhanede kalan misafirlere yemek dağıtmak için kurulmuş hayır evi, aşhane. İmaret külliyelerin bir ögesidir (Hasol,1979: 220).

Uzun süre boş kalan 4. Vakıf Han 2005 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 25 yıllığına kiralanmıştır.¹⁷ ‘‘Legacy Ottomon Hotel’’ olarak hizmet vermeye devam eden han, heybetiyle bölgenin en dikkat çekici yapılarından. Konum olarak yapıldığı dönemde ve günümüzde de limana ve Sirkeci Gar’ına yakın olması ticari açıdan ve kültürel açıdan hana çok büyük avantaj sağlamaktadır.

Mimari Özellikleri: Hobyar Mahallesi, Hamidiye Caddesi 969 ada, 6 parsel kayıtlı olan 4. Vakıf Han 25.06.1983 yılında tescillenmiştir¹⁸. 4. Vakıf Han, düz bir arsa üzerinde olmadığı için arka kısmı kademeli bir şekildedir. Binanın sağ ve sol köşelerinde kubbe vardır. Bu kubbeli köşelerde dışa taşan konsol kullanılmıştır. Yapıda betonarme iskelet sistemi kullanılmıştır. Taşıyıcı elemanlar, küfeki ve mermerle kaplanmıştır. Bodrumla birlikte 7 katlıdır. Sağ ve soldan iki kapı girişi vardır. Bu girişlerden içindeki ‘‘u’’ şeklindeki bir pasaja ulaşılır (Söylemezoğlu, 1978: 19).

Fotoğraf 27: 4. Vakıf Han’ın taş işçiliğinden detay (Koçak,2017).

Dönemin mimarisinde kullanılan saçak ve pencere alınlıklarında kullanılan çini bezeme yapıya etkili bir görünüm sağlamaktadır. Evkaf Nezaretinin, ticareti

¹⁷[https://www.turizmgazetesi.com/news.aspx?id=79878\(21.11.2019\)](https://www.turizmgazetesi.com/news.aspx?id=79878(21.11.2019)). Gazetede ‘ki haberde Han içine otopark ve havuzun yapılması, çatı katına da aslına uygun olmayan değişiklikler yapılması ve bunların ne kadar doğru olduğundan bahsediliyor.

¹⁸ İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü’nden alınan bilgiler.

canlandırmak için yaptırmayı planladığı yapılardan biridir (Yavuz, 1981:89). 4. Vakıf Han'ın yapıldığı dönemde, içerisinde dükkânlar ve büroların olduğu bilinmektedir. Şu an dükkânlar ve bürolar otel odasına dönüştürülmüştür. Taş konsolları, cumbaları, mukarnasları, gülçeleri, sütunçeleri ve çinileriyle dikkat çeken 4.Vakıf Han Mimar Kemalettin'in en gösterişli eserlerinden biri olarak tarihte yerini almıştır.

Fotoğraf 28: 4. Vakıf Han'ın ön cephesinden detay (Koçak,2017).

Bezeme Özellikleri: 4. Vakıf Han, Mimar Kemalettin'in diğer yapılarında da gördüğümüz gibi, en üst kat pencere kemer dolgularında çini bezeme kullanılmıştır. Kobalt mavi, turkuaz, kırmızı ve sarı renklerinin kullanıldığı çinilerde, rûmi ve bitkisel motiflerden oluşan kompozisyon görülmektedir. Yapının pencere alınlığında görülen çini panoda (fotoğraf 29), beyaz zemin üzerine kobalt mavi renkte ikili geometrik

zencirek, bordür şeklinde dolanmaktadır. Turkuaz zemin üzerinde üç adet müstakil penç motifi görülmektedir. Bu motiflerden sağ ve sol köşelerde görülenler simetrik penç, çarkıfelek şeklinde aynı motiftir. Ortada ise farklı bir penç motifi bulunmaktadır.

Fotoğraf 29: Çarkıfelek penç motifi ve ikili geçmelerle oluşturulan kompozisyon detayı (Koçak,2017).

Fotoğraf 30: 4. Vakıf Han, rûmi ve geçme motifi, detay (Koçak,2017).

Yapının üçüz pencere alınlığında görülen çini panoda (fotoğraf 30), turkuaz zemin üzerine lacivert renkte ikili geometrik zencirek, bordür şeklinde dolanmaktadır. Turkuaz zemin üzerinde iki tam iki yarım, penç motifi görülmektedir. 1/6 ulamalı rûmi kompozisyon uygulanmıştır. Zeminin açık turkuaz, rûmilerin ise daha koyu turkuaz renklerde kullanıldığı görülmektedir.

1.5.Fatih İtfaiye Müzesi

Fotoğraf 31: Fatih İtfaiyesi genel görünüş (Koçak,2019).

Tarihçesi: İstanbul, bir dönem herkesin korkulu rüyası haline gelen yangınlarla epey mücadele etmiştir. 1576’da 3. Murad zamanında yangınla mücadele için ilk adım atılmıştır. Gerçek anlamda ilk itfaiye teşkilatının kurulması 1720’de gerçekleşmiştir. Bu teşkilat 1826’ya kadar devam etmiştir. 1826’da yeniçeri ocağı dağıtıldığı zaman teşkilat da dağıtılmıştır. Kısa bir süre sonra mahalli idarelere bağlı yarı askeri bir itfaiye teşkilatı oluşturulmuştur (Çelebi, 1994;306). Birinci Ulusal Mimari Dönemi üslubunun hâkim olduğu yapı, 1871 büyük İstanbul yangınından sonra Sultan Abdülaziz, Tulumbacı Teşkilatının yeterli olmadığını düşündüğünden Macaristan’dan İstanbul’a Kont Odön Szechenyi davet etmiş ve modern İtfaiye Teşkilatını kurdurmuştur (Özavcı,1978:12-13). 1923-24 yılında yapılan Fatih İtfaiyesi’nin giriş kapısının üstündeki kitabede celî sülüs hattıyla ‘Şehr-i emaneti Kimya hânesi 1342’ yazısı¹⁹ görülmektedir.

Fotoğraf 32: Fatih İtfaiyesi kitabesi (Koçak,2019).

¹⁹ Hat yazısının okuması Öğr. Gör. Özkan Birim tarafından yapılmıştır.

Mimari Özellikleri: Fatih İtfaiyesi, Zeyrek Mahallesi, Büyük Karaman Caddesi, 985 ada, 2 parsel kayıtlıdır. 16/09/1987 tarihinde tescillenmiştir²⁰. Büyük Karaman ve İtfaiye Caddelerinin köşesinde kalan yapı bodrum katıyla birlikte 3 katlıdır. Paftalanmış girişi ve girişin üzerinde balkon bulunan yapı dikdörtgen planlıdır.

Bezeme Özellikleri: Fatih İtfaiye Müzesi'nde, pencere altı ve üstlerinde yoğunlaşan çini karolar kare, dikdörtgen ve sekizgen formlarda çini karolar ve zeminde turkuaz renkli sırlı çiniler görülmektedir. Kompozisyon olarak bitkisel motiflerin kullanıldığı çinilerde; turkuaz, kobalt mavi, sarı, kırmızı (kırmızı tonları), yeşil renkleri kullanılmıştır.

Fotoğraf 33: Sekizgen çini karolar detay (Koçak, 2019).

Giriş cephesine bakıldığında; en üst pencere kemer dolgusunda kobalt mavi bordürle çevirili turkuaz renkli zeminli çini karolar görülmektedir (fotoğraf 35). Sivri kemerli kapı girişi üstünde, simetrik düzende kobalt mavi bordürle çevirili turkuaz renkli zeminli çini karoların oluşturduğu panolar ve ortasında kabara görülmektedir (fotoğraf 34). Balkon altında kalan kare ve dikdörtgen çinilerde hatayî, penç, lale ve geometrik yıldız motiflerinin kullanıldığı kompozisyon görülmektedir. Kare, dikdörtgen formdaki çinilerin ve kobalt mavi kabaranın orijinal çini olmadığı günümüz çinisi olduğu Latife Aktan'ın 1994 (yayınlanmamış doktora tezinde) belirtilmiştir.²¹ Kendi kanaatim de bu yöndedir. Çinilerin diğer çinilerle olan renk ve

²⁰ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul II Numaralı Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan alınan bilgiler.

²¹ Latife, Aktan. 1850-1950 yılları arasında İstanbul Yapıları arasında Kullanılmış Olan Türk Çinilerinin Renk ve Kompozisyon Açısından İncelenmesi, (Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi) Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Ana Sanat Dalı, Eski Çini Onarımları Programı, İstanbul, 1994.

desen uyumsuzluğu dikkat çekmektedir (fotoğraf 33 ve 34). Balkonun üstünde kitabenin yanlarında yer alan 2 adet kare çini karolarda 8 kollu içi içe geçmiş yıldız motifi, hatayî ve penç motifi kullanılmıştır (fotoğraf 34).

Fotoğraf 34: İtfaiye Müzesi giriş kapısı detayı (Koçak,2019).

Fotoğraf 35: Fatih İtfaiyesi, giriş cephesi üst bölüm (Koçak,2019).

1.6.Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Rektörlüğü

Fotoğraf 36: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Rektörlüğü, genel görünüşü (Koçak,2019).

Tarihçesi: Yapının kitabesinde celî sülüs hattıyla ‘‘Şehr-i Emaneti Fatih Dairesi’’ 1332 (1914) ve ketebe Ömer imzası yazmaktadır.²² Ermeni mimar Yervart Terziyan tarafından yapılan bina ilk olarak kaymakamlık olarak inşa edilmiştir (Arlı,1989:136). Daha sonra nikâh dairesi olarak da kullanılmaya başlanmıştır. 2010 yılına kadar Fatih Belediyesi’nin belediye binası olarak kullanılan yapı 2010’dan itibaren Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Rektörlüğü olarak kullanılmaktadır.

²² Hat yazısının okuması Öğr. Gör. Özkan Birim tarafından yapılmıştır.

Fotoğraf 37: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Rektörlüğü (Koçak,2019).

Mimari Özellikleri: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Rektörlüğü eski adıyla Fatih Belediyesi, Zeyrek Mahallesi, Büyükkaraman Caddesinde, 985 ada 2 parselde kayıtlıdır. 16.09.1987 yılında I. derece arkeolojik sit alanı olarak tescillenmiştir²³. Rektörlük binası zeminle üç katlıdır. Binanın giriş cephesi dışa taşırılmıştır ve üç bölümden oluşmaktadır. U planlı olan yapı Birinci Ulusal Mimari akımının özelliklerini taşımaktadır. Giriş kapısının üstünde balkon bulunmaktadır. Süsleme giriş cephesinde yoğunlaşmıştır. Kamu dairesi olarak tasarlandığından diğer anıtlara göre daha sade bir görünümü vardır (Kutun,1994:263). Yapının en üst katı taş

²³ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul II Numaralı Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan alınan bilgiler.

işçiliği ile zenginleştirilmiştir. Mimarın diğer eseri olan Kadıköy Belediye binasıyla da benzerlik gösterir. İkiz pencerelerin üstü çinilerle kaplanmıştır.

Bezeme Özellikleri: Giriş bölümündeki ikiz pencerelerin üstünde rûmi kompozisyon kullanılmıştır. İkiz pencerelerin alınlığında, rûmi kompozisyonun ortasında sekizgen mermer bir kitabe görülmektedir (fotoğraf 38 ve 43). Kitabede; istifli celî sülüs hattıyla ‘Türkiye Cumhuriyeti’ 1332 (1914) ve ketebe Ömer imzası yazmaktadır.²⁴ Binanın itfaiyeye bakan cephesinde kobalt mavi bordürle çevreleyen turkuaz renkli çiniler görülmektedir (fotoğraf 39). Yapının kitabesinde celî sülüs hattıyla ‘Şehr-i Emaneti Fatih Dairesi’ 1332 (1914) ve ketebe Ömer imzası yazmaktadır (fotoğraf 38 ve 40).²⁵

Fotoğraf 38: Rektörlüğün giriş cephesi çini süsleme detay (Koçak,2019).

²⁴ Hat yazısının okuması Öğr. Gör. Özkan Birim tarafından yapılmıştır.

²⁵ Hat yazısının okuması Öğr. Gör. Özkan Birim tarafından yapılmıştır.

Fotoğraf 39: Rektörlük giriş ve yan cephesi (Koçak,2019).

Fotoğraf 40: Giriş cephesi kitabe (Koçak,2019).

Yapının ön cephesindeki üçlü pencerelerin üstünde lacivert bordürle çevrili turkuaz sırlı çiniler, ortasında da kabara kullanılmıştır. Kobalt mavi, beyaz, turkuaz ve renkleri hâkimdir (fotoğraf 41).

Fotoğraf 41: Üst pencere alınlık köşebentlerinde çini süsleme detay (Koçak,2019).

Fotoğraf 42: Çini bezeme detay (Koçak,2019).

Fotoğraf 43: Mermer kitabe detay (Koçak,2019).

1.7. İkinci Vakıf Han

Fotoğraf 44: İkinci Vakıf Han genel görünüşü (Koçak,2019).

Tarihçesi: Tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Orijinal çizimlerinden 1911-1917 yılları arasında yapıldığı söylenebilir (Yavuz, 1981:63). Yapının mimarı Mimar Kemalettin Bey'dir. Birinci Dünya Savaşı'na ve Osmanlı İmparatorluğunun dağılma sürecine denk gelen dönemde, ulusçuluk fikirleri de dünyada hızla yayılmaktadır. Ülkenin maddi zorluklar yaşadığı bu süreçte, bölgenin ekonomik gelir getirilmesi için planlanan ticari hanlardan ikincisidir. Mimar Kemalettin Bey'in diğer vakıf han projeleri gibi ticari amaçla yapılmıştır. 1911'de tasarlandığı bilinen Han'ın bulunduğu bölgede o dönemlerde sandık imalatçıları olduğundan bölgenin sandıkçılar diye anıldığı bilinmektedir. Hanın yerinde bulunan Saka Çeşmesi yapım sırasında yıkılmıştır ve sokağa adı verilmiştir. Mimar Kemalettin Bey hanın yanına çeşme tekrar yapılmasını önerse de reddedilmiştir (Yavuz, 1994: 148).

Mimari Özellikleri: Sultanhamam'da, Saka Çeşmesi Sokağı'nda bulunan sandıkçılar diye anılan bir bölgededir. 393 ada 3 parsel kayıtlıdır. 26.01.2005 yılında tescillenmiştir²⁶. II. Vakıf Han'ın sağ ve sol bitişiğinde yapılar vardır. Dar bir sokakta ticaretin ve insan yoğunluğunun ortasında kalan 2. Vakıf Han diğer dış cephesi çini ile süslenmiş hanlar kadar ilk bakışta dikkat çekmemektedir.

Dikdörtgen planlı yapı, bodrumla birlikte altı katlıdır. Büro han tipinde yapılmıştır. Yapının dış tarafa bakan duvarları kesme taş ile kaplanmış, diğer taraflar da tuğla kullanılmıştır. Handa toplam 24 tane büro vardır. Birinci Vakıf Han gibi bu han da avlusuzdur (Köroğlu, 2004:59). Birinci Vakıf Han'la kıyasladığında taş işçiliği ve çini bezeme olarak çok sade görünmektedir. Turkuaz tek renk sırlı çiniler en üst katta pencere kemer köşelerinde kullanılmıştır. Giriş kısmı dışarı doğru taşırılmıştır. Dış cephede cumba, taş konsol, demir payandalar, mukarnas ve gülçeler görünmektedir. Hanın otel olacağı yönünde haberler çıkmıştır.²⁷

²⁶ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü'nden alınan bilgiler.

²⁷ <https://www.turizmdosyasi.com/tarihi-yarimada-ya-20-milyon-euro-luk-isvicre-yatirimi-h17696.html> (15.02.2021). Haberde Hanın Swiss International tarafından yapılan anlaşma ile 32 odalık bir butik otele dönüşeceğiinden bahsediliyor

Bezeme Özellikleri: Birinci Vakıf Han'da da olduğu gibi yine taş işçiliği ve çini bezeme dikkat çekmektedir. Turkuaz ve kobalt mavi renklerinin hâkim olduğu çiniler sade bir şekilde görünse de yapıya estetik bir görünüm katmıştır. Mukarnas ve gülçeler ve stalaktitler dikkat çeken bezeme unsurlarındandır.

Fotoğraf 45: 2.Vakıf Han'ın giriş cephesindeki pencereden detay (Koçak,2019).

Fotoğraf 46: İkinci Vakıf Han çinileri detay (Koçak,2019).

1.8.İstanbul Çapa Fen Lisesi (Darülmuallimat-ı Aliyye)

Fotoğraf 47: İstanbul Çapa Fen Lisesi, giriş kapısı (Koçak,2017).

Tarihçesi: 19. yüzyılın ortalarında Dar-ül Mua'llimat adıyla; erkek öğretmen yetiştirmek üzere kurulmuştur. 1870'te okula bir de kız öğretmen yetiştirilmek Dar-ül Mua'llimat üzere yani bugünkü adıyla kız öğretmen okulu açılmıştır.²⁸ Yapının mimarı hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır²⁹. Giriş kapısındaki çini kitabede çok net okunmamakla birlikte 1332/1914 tarihli kûfî hat görülmektedir³⁰. Kaynaklara bakıldığında yapının tarihiyle ilgili farklı bilgiler olduğu görülmektedir. Okulun tarihçesine bakıldığında, çok kez yer ve isim değiştirdiği görülür. Bundan önce Çapa Anadolu Öğretmen Lisesi olarak bilinen okul; bugün Çapa Fen Lisesi olarak eğitimini sürdürmektedir.

Mimari Özellikleri: Molla Gürani, Turgut Özal Millet Cad No:114, 1963 ada, 1 parselde kayıtlı Okul 22.02.1992 yılında tescillenmiştir³¹. Okul zemin katla birlikte üç katlıdır. Dikdörtgen plana sahip olan okulun zemin katında Çinili Mescit vardır. Binanın iki kenarı ve girişi dışa taşırılmıştır. Çıkmalar ve çinilerle hareketlendirilmiştir. Sivri kemerli ve basık kemerli pencereler; çoğunlukla da ikiz pencereler kullanılmıştır. Süsleme giriş kısmı ve üst kısımlarda yoğunlaşmaktadır. Simetrik planıyla da Birinci Ulusal Mimari Döneminin özelliklerini taşıyan bina cadde üzerinde dikkat çekmektedir.

²⁸ http://capa.meb.k12.tr/icerikler/tarihcemiz_203818.html. (21.11.2019.)

²⁹ Çok az kaynakta yapının mimarının Mimar Kemalettin olduğu yazılıdır; fakat Mimar Kemalettin ile ilgili yazılı kaynaklarda böyle bir bilgiye rastlanmamıştır.

³⁰ Hat yazısının okuması Öğr. Gör. Özkan Birim tarafından yapılmıştır.

³¹ İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü'nden alınan bilgiler.

Fotoğraf 48: İstanbul Çapa Fen Lisesi’nin dış cephesinden bir fotoğraf (okul arşivinden).

Bezeme Özellikleri: Binanın cepheleri çiniyle kaplanmıştır. Giriş kapısının üstündeki kitabe bezemesiyle dikkat çekmektedir. Kitabede, kufi hat ile “Dar-ül Mua’llimat-ı A’liye”³² yazmaktadır. Kitabedeki yazıyı “haliç işi” (helezoni tuğrakeş) bezeme ile çevrelerken, köşelerde rûmi kompozisyon vardır. İki kare içerisinde çokgenler ve rûmi bordür kullanılmıştır. Kitabenin üst kısmındaki basık kemerli pencere alınlığında tek renk zeminde turkuaz sırlı çiniler görülmektedir. Çinilerde turkuaz, kobalt mavi ve kırmızının hâkim olduğu renkler kullanılmıştır (fotoğraf 49).

³² Hat yazısının okuması Öğr. Gör. Özkan Birim tarafından yapılmıştır.

Fotoğraf 49: Kufi hat ile “Dar-ül Mua’llimat-ı A’liye” yazmaktadır (Koçak,2017).

Diğer yapılarda da karşılaştığımız gibi turkuaz sırlı kabaralar kullanılmıştır. Buradaki kabaralar diğerlerinden farklı olarak “dilimli” şeklindedir (fotoğraf 50). İstanbul Çapa Fen Lisesi giriş cephesinde; bitkisel ve rûmi motiflerden oluşan kompozisyon kullanılmıştır. Rûmi ve bitkisel kompozisyonlarda yapraklar barok tarzında kullanılmıştır. Lisenin pencere köşebentleri $\frac{1}{2}$ simetrik bitkisel tasarımda, barok dallar görülüyor . Köşebentlerde C ve S kıvrımlı barok, bitkisel kompozisyon, dört köşesinde de kullanılmıştır (fotoğraf 52) . Diğer bir panoda; $\frac{1}{2}$ simetrik kapalı form içinde rûmi kompozisyonu kullanılmıştır. Aynı kompozisyon karşılıklı olarak simetrik bir zemine yerleştirilmiştir (fotoğraf 53).

Fotoğraf 50: Barok tarzı yapraklar ve rûmi kompozisyon detayı (Koçak,2017).

Fotoğraf 51: İstanbul Çapa Fen Lisesi'nin pencere köşebentleri detay (Koçak,2017).

Fotoğraf 52: İstanbul Çapa Fen Lisesi, dikdörtgen çini panolar detay (Koçak,2017).

Fotoğraf 53: İstanbul Çapa Fen Lisesi, dikdörtgen çini panolar detay (Koçak,2017).

Sivri kemerli pencere dolgularında, pencere altlarında ve üstlerinde dikdörtgen panolarda çiniler kullanılmıştır. Yapının diğer cephelerinde de daha önceden çinilerin var olduğu, boş kalan alanlardan anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 54: İstanbul Çapa Fen Lisesi, yan cepheden (Koçak,2017).

Yapının ana girişinde bezeme olarak; dikdörtgen alanda haliç işi helezonlar mavi ile gösterilmiştir. Haliç işi kompozisyonda hatayi grubu motifler yer almaktadır, ayrıca aynı alanda yeşil olarak S ve C kıvrım helezonlarda dendanlı rûmiller içinde bahar dalları yer almaktadır. Dikdörtgen alandaki kompozisyon $\frac{1}{2}$ simetriktr. Üstte mihrabiye bölümünde köşebent süslemeleri karşılıklı simetrik olup, sarılma rumi (pişide rumi) kullanılmıştır. Ortadaki dikdörtgen alanda; ortada salbekli şemse motifi bulunmaktadır. Şemse motifi içindeki rumi kompozisyon $\frac{1}{4}$ simetrik kompozisyonda çalışılmıştır. Şemse ve salbeklerin çevresi turkuaz mavi renkli dendanlı iplik ile çevrelenmiştir (fotoğraf 55).

Fotoğraf 55: İstanbul Çapa Fen Lisesi ana giriş, iç mekan (Koçak,2017).

Dikdörtgen alanın dış bordürü ortasında şemse içinde rumi kompozisyon, dışında ise bitkisel motiflerden oluşan simetrik kompozisyon raport olarak tüm bordürde kullanılmıştır. Sol kısımda (fotoğraf 56) geniş dikdörtgen alanda ise hatayi grubu motiflerle birlikte natüralist üsluptaki sümbül çiçeklerde yer almaktadır. Alanın üst kısmında ise kapalı form rumi kompozisyonları mihrabiyeli dendanlar ile çevrelenmiştir. Üç veya dört adet olan bu kapalı formlar, yanda sol taraftaki dikdörtgen zemin bezemesinde ve üst kısımda iki adet yer almaktadır.

Fotoğraf 56: İstanbul Çapa Fen Lisesi, ana giriş, iç mekan (Koçak,2017).

Alt tarafta olan bezemede; tüm tasarımı süsleyen ve çevreleyen bordür ile çerçevenlemiş olup, en alt bordürde anahtarsız zencerek motifi görülmektedir. Zemin turkuaz ve kobalt mavi renklerinde kare ve dikdörtgen çinilerle bezenmiş ve aynı bitkisel bordür ile en alt kısım çerçevenmiştir (fotoğraf 58).

Fotoğraf 57: Ana giriş, iç mekan detay (Koçak,2017).

Fotoğraf 58: Ana giriş, iç mekan detay (Koçak,2017).

1.9. İstanbul Çapa Fen Lisesi Mescidi

Fotoğraf 59: Çapa Fen Lisesi Mescidi (Koçak,2019).

Tarihçesi: Çapa Fen Lisesi Mescidinin mihrap kavsarasının üstünde tek satır halde “Amel-i Mehmet Emin Min Hilmi sene 1331” kitâbede mescidin 1913 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır.³³

³³ Hat yazısının okuması Öğr. Gör. Özkan Birim tarafından yapılmıştır.

Mimari Özellikleri: Çapa Fen Lisesi'nin arka bahçesinde kalan mescit, liseye bitişik olan binanın zemin katındadır ve okula birkaç yerden bağlanan girişleri vardır. İki katlı çokgen planlı, mescit süpürgelikten tavana kadar çini bezeme ile süslüdür. Üst katındaki bina amfi olarak tasarlandığından daha yüksek tavanlıdır.

Bezeme Özellikleri: Arlı (1989) tezinde mescidin 1987 yılında büyük bir onarım geçirdiğinden ve uyarmalarına rağmen çinilerin yerlerinden söküldüğünden bahsetmektedir. Mescidin kolonları ve duvarlarında yer alan bazı çinilerin orijinal 20. yüzyıl Kütahya çinisi olmadığı görülmüştür (Fotoğraf 60). Çapa Fen Lisesi Mescidinin taşıyıcı kolonlarında; çiçek, sümbül, hatayî ve rumi motiflerinin kullanıldığını kompozisyonlar görülmektedir.

Fotoğraf 60. Çapa Fen Lisesi Mescidinin taşıyıcı kolonları (Koçak,2019).

Mescidin mihrap nişinin kavsarasında kullanılan kobalt mavi çiniler mukarnas biçiminde kesilmiş ve şeklini almıştır. Mihrap nişinde ve kavsarasında tek renk sırlı kobalt mavi altıgen çiniler ve mukarnas şeklinde çiniler vardır. Mihrap nişinin köşelerinde yer alan çinilerde rûmi ve bitkisel motiflerin kullanıldığı görülmektedir. Mihrabın üzerindeki dikdörtgen alanın köşebentlerinde turkuaz zemin üzerine beyaz ve kobalt maviden oluşan rumi kompozisyon görülmektedir. Zemin kobalt mavi dikdörtgen alanda, turkuaz rumi kompozisyon zeminde; beyaz renk kûfi hattıyla ‘’ küllema de hale aleyna zekerriya el- mihrap³⁴’ yazısı görülmektedir. Mihrabı rûmi motifinin kullanıldığı, sülüs hatla yazılı Ayet-el Kürsi ve kûfi hatla³⁵ dualar çevrelemiştir. Mihrap kavsarasının ve mihrap ayetinin bulunduğu dikdörtgen alanı iki bordür çevrelemektedir. Bu bordürlerin kompozisyonları aynıdır. Bu bordürlerde kapalı form, beyaz renk rûmi, kırmızı ve beyaz penç kompozisyonun ana şemasını oluştururken aralarında turkuaz renkli çift dal ve yapraklar dolanmaktadır. Burada görülen üçüncü bordür Ayet-el Kürsi’nin iç tarafını dolanmaktadır. Kırmızı beyaz penç ve beyaz “goncagül” motiflerinin ardışık sıralanmasıyla oluşan kompozisyonda dallar ve yapraklar dikine hareketli bir kompozisyon görülmektedir. Bu bordürler turkuaz cetvellerle ayrılmıştır. Ayet-el Kürsi’nin dışındaki bordürde; beyaz iplik pafta zemininde, turkuaz kırmızı renklerinde rumi tepelikler dışa doğru bir dal üzerinde ardışık olarak sıralanmıştır. Ayet-el Kürsi metninin başlangıcından ve bitişinden sonra zemine doğru bir geometrik bir koltuk görülmektedir. Bu koltuklarda kırmızı zemin üzerinde beyaz geometrik geçmelerin aralarında kalan, yıldız formundaki kartuşlar içerisi kobalt mavi renkle boyanmıştır. Bordürün altlarında kırmızı, beyaz ve kobalt mavi renklerinde Selçuklu geçmeleri kullanılmıştır (fotoğraf 61).

³⁴ Ali İmran Suresi 37. Ayet-i Kerîme sf. 53

³⁵ Bakara Suresi 255. Ayet-i Kerime sf. 41

Fotoğraf 61: Çapa Fen Lisesi Mescidinin mihrap detayı (Koçak,2019).

Mescit süpürgelikten tavana kadar çini kaplıdır. Bezemesinde kobalt mavi, kırmızı, siyah, beyaz, turkuaz ve yeşil renklerinin hâkim olduğu görülür. Mescidin duvarlarında (fotoğraf 62 ve 63) bitkisel, rûmi ve geometrik formlu çiniler kullanılmıştır. Natüralist üslupta; vazolardan çıkan hatayî, şakayık, karanfil, lale ve sümbül ve bahar dallarının kullanıldığı görülmektedir. Mescidin en alt sırasında altıgen turkuaz renkli çiniler ve kobalt mavi üçgen çiniler görülmektedir (fotoğraf 63). Bu çinilerin etrafını bitkisel ve rumi motifli bordür dolanmaktadır.

Fotoğraf 62: Çapa Fen Lisesi Mescidinin minberinin olduğu bölüm (Koçak,2019).

Fotoğraf 63: Çapa Fen Lisesi Mescidi duvar çinileri (Koçak,2019).

Mescidin kemerlerinin aralarında, bitkisel motiflerin birbirini takip ettiği 3 adet bordür, kemer köşelerinde ise rumi motifli bordür ve bahar dalı motifli kompozisyon görülmektedir (fotoğraf 64).

Fotoğraf 64: Çapa Fen Lisesi Mescidi kemerleri (Koçak,2019).

1.10. Sultanahmet Cezaevi (Four Seasons Hotel)

Fotoğraf 65: Sultanahmet Cezaevi (Koçak,2019).

Tarihçesi: Osmanlı Devleti önceden cezaevi olarak başka amaçlar için yapılan devlet binalarını kullanmıştır. Osmanlı Devleti'nin 1881 de çıkardığı ‘‘Memalik-i Mahrusa-i Şahane’ de Bulunan Tevkifhane ve Hapishanelerin İdare-i Dâhiliyelerine Dair Nizamname ‘’ ile tutukluların günlük yaşamları ve dışarıyla olan ilişkilerine düzenleme getirilmiştir. Bu tüzükle tutukluların çalışması zorunlu hale getirilmiştir. Bununla birlikte Sultanahmet’te ilk sivil cezaevi Hapishane-i Umumi kurulmuştur (Büyükdığan ve Çavuş, 2016:173). İstanbul’da 19. yüzyılda başlayan batılılaşma hareketleri, şehrin çehresini oldukça değiştirmiş ve daha önce olmayan yeni kamu

binaları, büro hanlar, apartmanlar gibi yapılar yapılmaya başlanmıştır. Sultanahmet Cezaevi'nin kurulması da bu sürecin sonuna rastlamıştır.

Kitabesinde “ Dersaadet Cinayet Tevkifhanesi 1337 / 1919 yazılan binanın mimarı ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır. “*Çağdaş anlamda yapılan ilk cezaevidir*” (Arlı,1989:69). Yapı 1980’li yıllara kadar cezaevi olarak faaliyetini sürdürmüştür. Turizm Bakanlığının mülkiyetini aldığı bina daha sonra Bakanlık tarafından 49 yıllığına Sultan Ahmet A.Ş.’ye kiralanmıştır (Büyükdoğan ve Çavuş,2016:176). Konumuyla, Topkapı Sarayı, Sultanahmet Camii ve Ayasofya’ya yakın olan bina 1996’ dan sonra “Four Seasons Hotel” olarak hizmet vermeye başlamıştır.

Fotoğraf 66: Sultanahmet Cezaevi genel Görünüşü, (Özüekren, 1997)

Mimari Özellikleri: Cankurtaran Mahallesi, Tevkifhane Sokakta Sultanahmet 67 afta 58 ada, 1 parsel kayıtlı olan eski Sultanahmet Cezaevi şu an otel olan yapı, 10.09.1988 yılında tescillenmiştir³⁶. İç avluyu doğu ve batı yönünde çevreleyen iki ana kütlelerden meydana gelmiştir. Sıvalı tuğla duvarların oluşturduğu bu kütleler, bodrum kat üzerine 2 kat olarak tasarlanmıştır. Ana girişteki konsolunda katkısıyla girişe anıtsal bir görünüm kazandırılmıştır. Pahlı köşesinde 1203/1778 tarihli Nakşidil Sultan

³⁶T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’ndan alınan bilgiler.

Çeşmesi bulunmaktadır. Kapasitesinin 1000 kişi olduğu bilinen cezaevinde koğuş, hamam, revir, gibi bölümler bulunmaktadır (Büyükdığan ve Çavuş,2016:174) Cezaevinin içinde idare bölümü, revir, kadın ve çocuklar için bölümler ve koğuşlar bulunduğu bilinmektedir. Kare planlı yapının ortasında avlu vardır. İçinde bir adet çinili mescit bulunur (Arlı,1989:69). Yapı Birinci Ulusal Mimari Dönemi özelliklerini taşımaktadır. Neoklasik üslupla cepheleri süslenen Sultanahmet Cezaevinin giriş bölümü taş kapı görünümündedir. Çini ve taş süslemesiyle girişe heybetli bir görüntü kazandırılmıştır.

Fotoğraf 67: Sultanahmet Cezaevi (Koçak,2019).

Bezeme Özellikleri: Sultanahmet Cezaevi'nin giriş kapısının olduğu cephe taş işçiliği ve çini süslemenin yoğun olduğu bölümdür. Cezaevinin batı ve güney batı cephelerinde çini bezeme görülmektedir. Turkuaz, beyaz, kobalt mavi, yeşil ve kırmızı renklerinin hâkim olduğu çinilerde, natüralist üslupta bitkisel motiflerin ve rûmi motifinin kullanıldığı kompozisyonların çoğu aynıdır. Rûmi, gonca, penç, hatayî ve yaprak motifleri kullanılmıştır (fotoğraf 68 ve 71).

Fotoğraf 68: Sultanahmet Cezaevi, basık kemerli pencere üstü detay (Koçak,2019).

Ön cephede saçak altında düz renk çiniler şerit halindedir. Altıgen ve yıldız motifleri kullanılmıştır. Yeşil ve lacivert renklerden oluşan geometrik formlar kullanılmıştır (fotoğraf 69). Balkon kısmında da diğer pencere üstlerinde kullanılan bitkisel ve rûmi kompozisyon devam ettirilmiştir.

Fotoğraf 69: Geometrik formlu çiniler (Koçak,2019).

Fotoğraf 70: Sivri kemerli pencere üstünde turkuaz tek renk sırlı çini karolar (Koçak,2019).

Fotoğraf 71: Sultanahmet Cezaevi, giriş kapısı pencere kemeri üstü (Koçak,2019).

Fotoğraf 72: Sultanahmet Cezaevi, balkon detayı (Koçak,2019).

1.11. Sultanahmet Cezaevi Mescidi

Fotoğraf 73: Sultanahmet Cezaevi Mescidi. <https://z-p42.www.instagram.com/p/CNmKnxoBk55> (17.05.2021).

Fotoğraf 74: Sultanahmet Cezaevi Mescidinin mihrap detayı. <https://z-p42.www.instagram.com/p/CNmKnxoBk55> (17.05.2021).

Tarihçesi: Sultan Ahmet Cezaevinin kitabesinde ‘’ Dersaadet Cinayet Tevkifhanesi 1337 / 1919’’ yazmaktadır. Mescidin de yapım tarihinin aynı yıl olduğu düşünülmektedir.

Bezeme Özellikleri: Mescit, süpürgelikten pencere altlarına kadar çinilerle kaplıdır. Mihrabın sağ ve sol tarafında kalan ve etrafı çevreleyen, turkuaz, yeşil renkli altıgen çiniler ve kobalt mavi üçgen çiniler kullanılmıştır. Kobalt mavi bordürün üstünden de üç iplik rûmi motifli bordür geçmektedir. Mihrabın olduğu cephede bulunan pencerelerde asma yapraklı, üzüm salkımlı, iki iplik geçmeli bordür kullanılmıştır. Dışarı taşan mihrabın nişi, lacivert bordürle 7 bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerde; kandil, vazo, yarım pençer ve bitkisel motifler kullanılarak oluşturulmuş kompozisyonlar görülmektedir. Mihrabın kavsarasında da yine yoğun bitkisel kompozisyonu olan bir bezeme kullanılmıştır. Mihrabın köşelerinde de rûmi motifleri kullanılmıştır.

Arlı (1989) tezinde; sivri kemerin iç bölümünde arasından küçük çiçekler geçen rûmiler kullanılmıştır. Tam ortada da “Allahu Ekber ve 1335 yazısı görülmektedir”. Mihrabın alt kısmında “Amel-i Mehmed Emin Min Telamizi Mehmed Emin Kütahya 1333” yazılı kitabe bulunmaktadır. Duvarlarda da Allah, Muhammed ve iki imam isimli hat yazılı panolar vardır, diye bahsetmiştir. Mescid birebir gözlemlenemediğinden bu bilginin doğruluğu teyit edilememiştir.

1.12. Tapu Kadastro Binası

Fotoğraf 75: Tapu Kadastro genel görünüşü <https://mapio.net/pic/p-90060705/> (19.11.2019).

Tarihçesi: Yapının kitabesinde ‘‘Defter-i Hakani Nezareti’’ yazılmıştır. Celi sülüs hattıyla yazılan kitabede, 1326-(1910/1911) tarihi ve ketebe Hüsnü imzası görülmektedir.³⁷ Defterhane; Osmanlı Devleti’nde arazi ile ilgili her türlü işlemin yapıldığı, bu işlemlere ait belgenin ve defterin saklandığı dairedir. ‘‘ *Has, zeamet, timar, mülk ve vakıf kayıtları ile sınır belgelerinin muhafaza edildiği Defterhane, araziyle ilgili ihtilafların da çözüm yeri idi* ’’ (T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Tapu Arşiv Dairesi Başkanlığı Yayını, 2010: 37).

³⁷ Hat yazısının okuması Özkan Birim tarafından yapılmıştır.

Defterhane olarak görev yapan kurumun kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. 18. yüzyıla kadar “Defterhane” olarak Topkapı Sarayında olduğu bilinen kurum, daha sonra bugünkü İstanbul Tapu ve Kadastro Müdürlüğü binasının arkasındaki binaya³⁸ nakledilmiştir (Uzunçarşılı, 1988: 241-243). Defter-i Hakani binasının 1894 yılında geçirdiği deprem yüzünden büyük bir hasar aldığı ve çalışanlarının da rahatsızlığını dile getirmesi üzerine onarıma girdiği bilinmektedir. Bu süreçte civardaki bir konağa geçici olarak taşındığı bilinmektedir. Taşınılan konağın da yetersiz kalması nedeniyle çalışanların ek bina istedikleri, BOA arşivlerindeki yazışmalardan anlaşılmaktadır (Batur, 2003:101). ‘Defter-i Hakani’ olarak da bilinen yapı 1908 yılında, Mimar Vedat Tek tarafından yapılmıştır. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi eserlerinden olan yapı Neoklasik süsleme tarzıyla dikkat çeken yapılar arasında yer alır.

³⁸ Eski ‘‘Defteri Hakani’’ binası bugünkü binanın arkasında kalan, arşiv ve yemekhane olarak kullanılan birinci bölümdedir.

Fotoğraf 76: Giriş kapısının üstünde Osmanlıca ile Defter-i Hakani Nezareti yazmaktadır (Koçak,2019).

Mimari Özellikleri: Sultan Ahmet Meydanı'nda, At Meydanı Caddesinde yer almaktadır. 68 pafta, 101 ada, 1 parsel kayıtlıdır. 04.11.2002 tarihinde tescillenmiştir³⁹. Mimarının da öncüsü olduğu Birinci Ulusal Mimari Dönemi eserlerinden olan yapı, süslemeleriyle ve mimarisiyle meydanın gösterişli yapıları arasındadır.

İdari bir yapı olan Tapu Kadastro binası, klasik düzene uygun olarak yapılmıştır. Dönemin mimari eserlerinde de rastlanılan simetrik bir plan bu yapıda da

³⁹ İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü'nden alınan bilgiler.

göze çarpmaktadır. Simetri düzenindeki girişi, çift kollu merdiveni, geniş koridoru ve ona bağlanan odaları vardır (Batur, 2003:101).

Yapı, Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi'nde sık sık karşımıza çıkan Neoklasik üslup ile bezenmiştir. Mimar Vedat Tek'in kendine özgü oluşturduğu tarzını; Osmanlı klasik mimarisinin ve süslemelerinin birleşimini bu yapıda da görmek mümkündür. Yapının bezemesinde kullanılan Kütahya çinileri yapıya estetik açıdan güzel bir görüntü kazandırmıştır. Yapı dört katlıdır ve cephelerinde kornişler kullanılmıştır. Binanın planı simetriktir, ortası ve iki köşesi dışa doğru taşırılmıştır. Birinci kat pencereleri basık, İkinci ve üçüncü kat pencereleri sivri kemerlidir. Diğer yapılardan da alışık olduğumuz ikiz ve üçüz pencereler, kornişler, konsollar, geniş saçaklar da bu yapının en göze çarpan unsurları olmuştur.

Fotoğraf 77: Yapının pencerelerinden detay (Koçak,2019).

Bezeme Özellikleri: Yapının ilk katı hariç diğer katların pencere alınlıklarında ve pencere altlarında çini panolarla bezendiği görülmektedir. Tek karo ve pano şeklinde kullanılan çinilerde kobalt mavi, beyaz, turkuaz, kırmızı ve siyah renkler kullanılmıştır. Kompozisyonlara bakıldığında rûmi, hatayî, penç, goncagül, yaprak ve geometrik motiflerin kullanıldığı görülmektedir (fotoğraf 78). Çini süsleme pencere altlarında ve pencere kemer dolgularında yoğunlaşmıştır. Çini kemer dolgularının ortasında kilit taşı görevi gören turkuaz sırlı kabaralar da dikkat çekmektedir.

Fotoğraf 78: Pencere altında, geometrik- rûmi motifli karolar (Koçak,2019).

Fotoğraf 79: Rûmi ve hatayî grubu motifler, detay (Koçak,2019).

Üst pencere alınlıklarında (fotoğraf 78 ve 79), kobalt mavi zemine beyaz, turkuaz ve kırmızı renklerin hakim olduğu rûmi ve hatayî grubu motiflerden oluşmuş kompozisyonlar gözlenmektedir. Yapının ön cephesinde pencere altlarında geometrik süslemeli çini karolar (fotoğraf 81) görülmektedir. Yapının en üst katında, rumi ve bitkisel motiflerle, kobalt mavi, beyaz ve turkuaz renklerinin kullanıldığı çiniler görülmektedir. Yapının ana giriş kapısının hizasında ve 4. katın üçüz pencere alınlığında görülen (fotoğraf 82) kobalt ve turkuaz renkli çini karolar yapıya estetik açıdan ayrı bir güzellik katmaktadır.

Fotoğraf 80: Ön cepheden ayrıntı (Koçak,2019).

Fotoğraf 81: Pencere altlarında, 3 adet geometrik süslemeli karo (Koçak,2019).

Fotoğraf 82: Tek renk sırlı karolar (Koçak,2019).

1.13. 55 Ada 11 Parseldeki Han

Fotoğraf 83: Hanın genel görünüşü (KUDEB).

Fotoğraf 84: Hanın çini kitabe detayı (KUDEB).

Tarihçesi: Hanın yapım tarihi, resmi kayıtlarda 20. yüzyılın başı olarak belirtilmiştir. Kitabesinde sadece ‘‘Sağlık Yurdu’’ yazan hanın yapım tarihi yazmamaktadır. İstanbul’da 20. yüzyıl başlarında batılılaşma hareketinin etkisiyle ticari amaçlı küçük işletmeler, bankalar, hastaneler yapılmıştır. Bu dönemin etkisiyle yapılan hanlardan biri olduğu düşünülmektedir.

Mimari Özellikleri: Alemdar Mahallesi, Çatal Çeşme Sokakta bulunan yapı, 55 ada 11 parsel kayıtlıdır. 26/01/2005 yılında tescillenmiştir⁴⁰. Dikdörtgen planlı yapıda taşıyıcı yığma tuğla ve betonarme sistemiyle kullanılmıştır. Alaturka kiremit malzemesi ile kaplanmıştır. Sokak cephesinin ortasındaki aksa göre simetrik bir düzene sahiptir. Eğimli bir arazi üzerinde olan yapı zeminle iki katlıdır. İkinci ve üçüncü katın orta bölümü dışarı doğru çıkıntılıdır. İkinci kat geniş saçak görünümündeki parapetle⁴¹ sonlandırılmıştır⁴².

⁴⁰ İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü’nden alınan bilgiler.

⁴¹ Parapet: Teras, balkon ve köprü gibi yerlerde yapılan yaklaşık 90 cm yüksekliğinde korkuluk duvarı (Hasol,1979:390)

⁴² <http://www.envanter.gov.tr/anit/index/detay/49706> (15.02.2021)

Bezeme Özellikleri: Çini bezemenin üst katlara doğru pencere alınlıklarında ve üst pencere yanlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Pencere kenarlarında turkuaz renkli çini kabaralar görülmektedir. Bu kabaraların etrafında ve diğer çini karolarda; ardışık olarak rûmi tepelik formu erkek ve dişi olarak sıralanan bir kompozisyon görülmektedir. Cetvellerde kobalt mavi rengi görülmektedir. Bordürlerin zemininde turkuaz, beyaz ve kobalt mavinin hâkim olduğu renkler vardır. Kompozisyon olarak rûmi ve bitkisel motiflerin kullanıldığı görülmektedir. Yapının ortasında üçlü çıkma pencere altında celî divani hattıyla ‘‘Sağlık Yurdu’’ yazısı okunmaktadır⁴³.

⁴³ Hat yazısının okuması Öğr. Gör. Özkan Birim tarafından yapılmıştır.

Fotoğraf 85: Hanın çinileri detay (KUDEB).

1.14. 969 Ada 6-7 Parseldeki Han

Fotoğraf 86: 4. Vakıf Han'ın bitişiğinde bulunan hanın genel görünümü (Koçak, 2017).

Tarihçesi: Hanın kitabesinden 1922, yılında yapıldığı anlaşılmaktadır. 4. Vakıf Han'ın bitişiğinde bulunan han daracık bir alanda olmasına rağmen çini bezemeleri ile dikkat çekmektedir.

Mimari Özellikleri: Han Şeyh Mehmet Geylani Mahallesi, Hamidiye Caddesi, Bahçekapı'da, 969 ada, 6-7 parselde kayıtlıdır⁴⁴. Zeminle 4 katlı dikdörtgen plana sahiptir. Handa Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi cephe düzeni görülür. Dikdörtgen ve basık kemerli pencereleri, üçüncü katta geniş bir saçak kullanılmıştır.

Bezeme Özellikleri: Dar bir yapı olan hanın ön cephesinde pencere altlarında çini bezemenin yoğunlaştığı görülmektedir. Dikdörtgen ve kare kartuşlara yerleştirilen çinilerde kobalt mavi zemin üzerine beyaz, turkuaz ve kırmızı renklerin kullanıldığı

⁴⁴ İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü'nden alınan bilgiler.

yatay ulama rûmi kompozisyon görülmektedir (fotoğraf 88). Çinilerde turkuaz, kobalt mavi, kırmızı, siyah ve beyaz renkler kullanılmıştır. En üst katta lacivert ve beyaz cetveller içinde kalan altıgen çininin zemininde turkuaz renk kullanılmıştır. Bu çinilerin arasında, dikdörtgen mermer kitabede celî sülüs hattıyla ‘’ ya malik el mülk ‘’ 1340 (1922) yazmaktadır.⁴⁵ Dar ve uzun olan yapının dış cephesinde taş işçiliğinden de güzel örnekler görülmektedir.

Fotoğraf 87: Mermer kitabe (Koçak, 2017).

Fotoğraf 88: Rûmi kompozisyonu olan çini detayı (Koçak, 2017).

⁴⁵ Hat yazısının okuması Öğr. Gör. Özkan Birim tarafından yapılmıştır.

Fotoğraf 89: Pencere altındaki, turkuaz renkli ve rûmi kompozisyonu olan çinilerden detay (Koçak, 2017).

1.15. 312 Ada 2 Parseldeki İş Hanı

Fotoğraf 90: İş hanı genel görünüşü (Koçak, 2021).

Tarihçesi: Hanın yapım tarihi 20. yüzyıl başı olarak bilinmektedir. Kitabesinde tarihçe bulunmamaktadır. Alt katı mağaza veya dükkana ayrılan, üst katları bürolardan oluşan, dönemin büro han tipine uygun bir yapıdır. Sultanhamam'da hanlarla çevrili bir alanda, ticari bir işletme olarak yer almaktadır.

Mimari Özellikleri: Sururi Mahallesi, Hacı Küçük Sokak Sultanhamam’da bulunan han, 312 ada 2 parsele kayıtlıdır⁴⁶. Soybaşlar Han ve Havuzlu Han’ın bitişiğindedir. Bodrum, zemin, 3 normal ve çekme katlardan oluşan han dikdörtgen planlıdır. Diğer hanlarla kıyasladığında mimari ve süsleme bakımından sade bir cephe düzenlemesi olduğu görülür.

Bezeme Özellikleri: Yapının ikinci kat pencerelerinin aralarında; ortasında yıldız bulunan iç içe geçmiş çokgenlerin olduğu geometrik kompozisyonu olan çini panolar görülmektedir. Yatay şerit şeklinde yerleştirilen çinilerin dış çerçevesi turkuaz, zeminde kobalt mavi ve yeşil, yıldız motifinde kırmızı renk kullanılmıştır. İş hanının diğer hanlara kıyasla sade bir bezemesi vardır. Yapının en üst katında pencere kemer aralarında diğer yapılarda da görmeye alışık olduğumuz kabaralar kullanılmıştır. Yapının kitabesinde ‘‘aleyke avnullah’’⁴⁷ yazmaktadır. Kitabenin köşelerinde kırmızı renkli rumi motifi, dış bordürlerde kobalt mavi ve turkuaz rengi görülmektedir.

Fotoğraf 91: Geometrik kompozisyonu olan çini (Koçak, 2021).

⁴⁶ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü’nden alınan bilgiler.

⁴⁷ ‘‘Allah’ın yardımı üzerinize olsun’’ Hat yazısı okuması Halil İbrahim Yıldırım tarafından yapılmıştır.

Fotoğraf 92: Hat yazılı çini pano (Koçak, 2021).

1.16. 1054 Ada 13 Parseldeki Han

Fotoğraf 93: Hanın genel görünüşü (Koçak, 2021).

Tarihçesi: Aktan (1994) tezinde hanın;15.06.1937 tarihli tapu kadastro tespitinde Vehice Alemdar adına yapıldığını, 28.12.1992 tarihli tapu kaydında da Emel Güvenir ile Haluk Güvenire’e ait olduğundan bahsetmektedir.

Mimari Özellikleri: Sofular Mahallesi Macar Kardeşler Caddesinde bulunan, 1054 ada 13 parselde kayıtlı olan han, 11.02.1988’de tescillenmiştir⁴⁸. Yapı 4 katlıdır.

⁴⁸ İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü’nden alınan bilgiler.

2. ve 3. katı dışa doğru taşınmıştır. 3. kat geniş bir saçakla bitirilmiştir. Taş işçiliği fazla kullanılmamıştır. Birkaç tane kabartma kullanıldığı görülmektedir. Çiniler dikdörtgen panonun içine yerleştirilmiştir. Balkon ve pencereleri yarı kaplayan demir parmaklık kullanılmıştır. Şu an alt katı mağaza olarak kullanılan han, etkileyici mimarisiyle cadde üzerinde dikkat çekmektedir.

Fotoğraf 94: Hanın birkaç açıdan görünüşü, 1987 (KUDEB)

Bezeme Özellikleri: Hanın çini bezemesinin pencere altlarında, üstlerinde ve balkon altlarında kullanıldığı görülmektedir. Çinilerde geometrik kompozisyon ve geçmeler kullanılmıştır (fotoğraf 95). Hanın birinci katında 2 tarafta da bulunan, dikdörtgen alanlarda görülen çini panolarda; kobalt mavi renkli üçgen ve turkuaz renkli altıgen çiniler vardır (fotoğraf 97). Hanın ikinci katındaki çini pano; kobalt mavi, turkuaz, kırmızı ve beyaz renkli ve kompozisyonu geometriktir (fotoğraf 95). KUDEB'ten elde edilen 1987 yılına ait fotoğrafta en üst pencere köşelerinde görülen çinilerin günümüzde handa olmadığı tespit edilmiştir.

Fotoğraf 95: Geometrik kompozisyonu olan çini panolar (Koçak, 2021).

Fotoğraf 96: Geometrik kompozisyonu olan çini pano detay (Koçak, 2021).

Fotoğraf 97:Altıgen ve üçgen formulu çiniler detay (Koçak, 2021).

2. BÖLÜM
LİMAN HAN ve HOBYAR MESCİDİ ÇİNİLERİNİN
BELGELEME ÇALIŞMALARI

2. BÖLÜM

LİMAN HAN ve HOBYAR MESCİDİ ÇİNİLERİNİN BELGELEME ÇALIŞMALARI

Koruma sürecindeki eseri araştırma, anlama, yorumlama, uygulama, denetim ve bakımında belgeleme çok önemli yer tutmaktadır. Koruma projesinde belgelemenin ayrıntılı olarak tüm bilimsel araştırma ve analiz çalışmalarını içermesi gerekir. Belgelemenin kapsamı eserin tarihi değerine, korunma durumuna ve ihtiyaçlarına göre belirlenir (Alkan, 2009:4). Koruma disiplinler arası bir çalışmayı gerektiren bütüncül bir yaklaşımdır. Eserin koruma projesi hazırlanırken, belgelemenin güvenilir bir şekilde yapılması gerekir (Karabörk ve diğerleri, 2015:378).

Belgeleme en genel tanımı ile yapının fotoğraf ve çizimlerle fiziksel durumunun ayrıntılı tanımıdır. Tarihi ve kültürel varlıklarımızı kayıt altında tutmak için yapılan belgeleme, esere yapılacak herhangi bir müdahale için başvurulacak bir bilgi kaynağı ve gelecek nesiller için arşiv olacağı için önemlidir. Tarihi ve kültürel varlıkların belgelenmesinde daha hızlı ve doğru sonuçlar alabilmek için birçok farklı yöntem kullanılmaya başlanmıştır. Belgeleme yaparken eskisinden farklı olarak bazı meslek grupları da (bilgisayar ve harita mühendisliği) bu alanda çalışmaya başlamıştır. Sürekli gelişen teknoloji yüksek çözünürlüklü fotoğraf makineleri, lazer tarama cihazları, insansız hava araçları ile daha detaylı ve doğru sonuçlar alınmaktadır. Esere ait belgeleme yapılırken seçilecek yöntem yapının konumuna göre belirlenmektedir. Kaba ölçümler ile yapılan geleneksel yöntemler daha az maliyetli olurken, teknolojik araçların kullanıldığı çağdaş yöntemler daha hızlı ama daha maliyetli olmaktadır.

Liman Han ve Hobbyar Mescidi çinilerinin belgeleme çalışmasının ilk aşaması fotoğraflama şeklinde olmuştur. Hobbyar Mescidi fotoğraf çekimi açısından uygun konumda olması nedeniyle genel – yakın fotoğrafları çekilmiştir. Yapıların rölevelleri elde edildikten sonra, Hobbyar Mescidi ulaşılabilen konumda olduğu için çinilerin ölçüsü alınmıştır. Liman Han’da bu mümkün olmadığından daha önce proje önerisi

yapan mimarlık şirketinin verdiği bilgiler değerlendirilmiştir. Yapıların detaylı fotoğrafları çekildikten sonra cephelere ayrılarak röleveleri çizilmiştir. Her bir çini pano deseni ile çizilmiştir. Üzerindeki çiniler tek tek numaralandırılmıştır. Çinilerdeki bozulmalar hasar lejant tablolarında ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir.

2.1. Liman Han ve Hobyar Mescidi Çinilerinin Teknik Özellikleri

Türk Çini Sanatının hafızasında önemli bir yer tutan çini, 18. yüzyıla kadar mimaride “kaşı” günlük kullanım eşyalarında ise “evani” olarak adlandırılırdı (Öney ,1992:93). İlk olarak Osmanlı Döneminde kullanılmaya başlayan çini kelimesi, Çin porselenlerine olan hayranlığın bir sonucu olarak hayatımıza girmiştir (Yolal,2007:3). Çini; kaolin, tebeşir, kil, kuvars gibi hammaddelerin belirli reçetelerle hazırlanarak, şekillendirilip ilk pişirimi yapıldıktan sonra geleneksel motiflerle desenleyerek sırlanıp pişirilmesi sonucu ortaya çıkan sanat ürünüdür.

Rıfat Çini’nin (2002) kitabında; atölyede çini üretimi hakkında görüşü, Kütahya ve komşu illerinin hammadde kaynakları açısından zenginliği çini üretiminin daha kolay olmasını sağlamıştır. Kütahya ve komşu illerden çıkarılan bu hammaddeler, plastik ve plastik olmayanlar diye ikiye ayrılır. Plastik hammaddeler grubuna “kırklar toprağı, gri ve beyaz Bilecik kili, maya ve çamaşır kili”, plastik olmayan hammaddeler grubuna “çakmak taşı ve tebeşir” girmektedir Kütahya çinisini yaparken kullanılan bu hammaddeler öncelikli olarak öğütülür, çakmak taşı değirmenlerde karıştırılır, eleklerden geçirilen karışıma plastik olmayan maddeler kaynatılarak eklenir ve havuzlarda 25 gün dinlendirilir. Dinlenen çamur alçı kalıp veya tahtalara suyunun çekilmesi için serilir ve bekletilir suyu çekilen ve plastiklik kazanan çamur şekil vermek üzere hazırlanır. Geleneksel Kütahya çinisinin çamur yapısı; sarımtırak ya da pembemsi bir renktedir. Çamurun üzerine rengini beyazlaştırmak için beyaz astar sürülmüştür. Kullanılan sır bol kurşun içermektedir.

Teze konu olan yapılarında geleneksel yöntemler kullanılarak çinilerin yapıldığını tarihsel veriler göstermektedir. Bu sebeple geleneksel yöntemlerle Kütahya çinisi hazırlamak için; çeşitli killer, kaolin ve tebeşir belirli oranda birleştirilip su katılarak eleklerden geçirilir. Süzildükten sonra koyu boza kıvamına gelen çamur,

tornada şekillendirilecekse alçıda suyunun çekilmesi beklenir. Eskiden içine tuğla parçaları atıldığı bilinen bu yöntemden daha sonra hamurun yapısını bozduğu için vazgeçilmiştir.

Faruk Şahin'in (1981) makalesinde belirttiği gibi; 20 birim kurşun oksit, 20 birim kuvars, 7 birim yemek sodası ,5 birim cam karıştırılarak oluşan karışım, çini fırın ateşhanesinde 3 cm kadar öğütülmüş kuvarsın yalaklara cidar yapılması ile karışım konulur. Karışım yalaklarda eriyerek cama dönüşür Cidardan alınan sırça kütlesi, üzerine yapışan kuvars kalıntılarından temizlenir. Temizlenen sırça kırılarak ufalanır ve su ile sırça öğütme makinelerinde öğütülür. Değirmenden tel eleklerle süzülen sırça bekletilir. Suyun altında kalan tortu alınır ve kurutulurdu. Her 10 kilo sırçaya bir kilo un bakır tencerede bulamaç haline getirilerek pişirilir yanık un kokusu gelince karışım içine katılır. Bir gün dinlenir su ilavesi ile elekten süzülürdü

Günümüzde ise teknolojinin verdiği imkanlar sayesinde çamurun şekillendirme aşamasına gelme işlemi daha hızlıdır. Plastik bir çamur hazırlamak için; özsüz ve sert maddeler bilyeli değirmenlerde öğütülür. Suda açılabilen hammaddeleri ayrıştırmak için pervaneli açıcılar kullanılır. Değirmenden gelen sulu karışım açıcıdaki karışım ile birleştirilerek bir havuzda toplanır. Bu havuzlardan pompalar aracılığı ile çekilen çamur suyundan uzaklaştırılması için filtre preslere aktarılır. Filtre presten çıkan çamur vakumlu ya da vakumsuz karıştırıcılarda karıştırılarak kullanılır (Arcasoy 1983:49). Ham olarak kullanıldığında çok sağlıklı olmayan kurşunlu sır için; fritleştirme işlemi yapılır. Fırında eriyen firit camlaşır daha sonra su, az miktarda değirmen ilavesi olarak kaolin ve kil katılarak öğütülür. Toz haline gelen sır içine su ve cmc katılır ve kullanıma hazır hale getirilir. Çini plakalar tozdan arındırıldıktan sonra püskürtme daldırma ya da akıtma yöntemiyle sır uygulanır. Sır almayan yerlere fırça ile küçük müdahalelerde bulunulur. Plakaların fırın refrakterine temas edecek kısımları ıslak süngerle silinir veya kazınır.

Yapılarda kullanılan çiniler; geleneksel çini plaka üretiminde eskiden “*tap tap*” diye tabir edilen yöntemle şekillendirilmiştir. Mimaride kullanılan eski tabiriyle “*taş çini*” veya “*tap tap çini*” istenilen kıvama gelen çamurun tahta veya alçı kalıplara kol gücüyle basılarak sıkıştırılmasıyla oluşurdu. Kalıptan çıkarılan çini plakalar kurutmaya alınırdı. Kurutulan plakalar zımparalanarak daha pürüzsüz hale getirilirdi. Beyaz olması için üzerine astar sürülürdü. Plaka tam kurduğunda kendi

yaptıkları testerelele kenarları kesilirdi. Bir başka yol ise aynı çamur kurutulur, elekten geçirilir, nemlendirilir ve çelik kalıplar içine konulur veya hidrolik preslerle sıkıştırılarak basılırdı. Kışın içerde kurutma raflarında, yazın dışarda kurutulan çini plakalar rötuşlandıktan sonra bisküvi pişirimi yapılırdı. Bu pişirimde fırın sıcaklığının 930- 950 °C olması gerekirdi (Şahin,1981:137-139). Çini plakaları düzgün bir şekilde çatlatmadan kurutabilmek çok önemlidir. Kurutma raflarında kurutulan çini plakanın nemini düzgün ve eşit bir şekilde bünyeden atması gerekmektedir. Hızlı bir kurutmada çini plaka bünyesinde çatlaklar, merkezde veya yanlarda deformasyonlar oluşur.

Fırından çıkan bisküvi plakalar temizlenir desen geçirmeden son rötuşlar yapılır. Eskiz kağıtlarına çizilen kompozisyon iğne ile delinir tül gibi geçirgen bir kumaşa sarılı kömür tozu ile plakanın üzerine aktarılır. Aktarılan desene tahrir fırçası ile çoğunlukla siyah ya da lacivert renkte tahrir yapılır. Tahrir fırçası birkaç kıldan oluşacak kadar incedir. Boya fırçası daha kalındır.

Eskiden Kütahyalı çini ustaları kendi hazırladıkları özel fırçaları kullanırdı. Günümüzde ise samur veya sentetik fırçalar kullanılmaktadır. Eskiden Kütahyalı ustaların kullandığı fırçalar kaz kanadının en kalın teleklerinden birini kopararak iki ucu da kesilerek açılır, eşek yelesinden kesilen kıllar bağlanarak teleğin için yerleştirililerek yapılırdı. Telek içine suda çözünmeyen yapıştırıcı konularak kılların düşmemesi sağlanırdı (Şahin,1981:137). Tahrirden sonra boyama işlemi gerçekleşir. Boyanan plakalar sırlanarak ikinci pişirimi yapılır.

2.2. Liman Han

Fotoğraf 98: Liman Han, onarım çalışmalarından önceki görünümü (Tures, 2017).

Tarihçesi: Başlangıcı 18. yüzyıldan öncesine kadar giden batılılaşma hareketleri 19. ve 20. yüzyılda daha etkili bir hâl almıştır. Batılılaşma hareketleri ile şehirlerin görünümü de değişmeye başlamıştır. Osmanlı hanedanı Batı’da gördüğü mimariyi ve süslemeyi kendi yapılarında da istemeye başlamıştır. İthalat ve ihracatın artması ile gelişen ve değişen ekonomi, yeni ihtiyaçları ve yapılaşmayı beraberinde

getirmiştir. Bankalar, fabrikalar ve küçük iş merkezleri kurulmuştur. Hem dükkân hem oda olarak kullanılan hanlar dönemin gelir getiren yapı grubundadır.

1914-195 yılları Mimar Vedat Tek için önemli gelişmelerin olduğu yıllardır. Mimari de kullanılan malzemeler de değişime uğramıştır. Vedat Bey bu dönem betonarme karkas sistemi kullanmaya başlamıştır. Osmanlı'da bu sistemin kullanılması fazla araştırılmış bir konu değildir. Vedat Bey'in betonarme kullanması İstanbul için ilk sayılabilir. Vedat Bey bu dönem Avrupa mimarlığındaki *Art Deco* bezeme stilinden etkilenmiştir ve bunu Liman Han'da kullanmıştır (Batur,2003:148). Mimar Vedat Tek'in Saray Baş Mimarlığı yaptığı sıralarda Sirkeci'de Muradiye Han, Sabit Bey Han gibi ticaret yapıları da inşa etmiştir. Yaptığı bu yapılardan ilki Liman Han'dır (Seçkin ve Sönmezer, 2003:246). Milli Saraylar Arşivinde Mes'adet Hanı'na ait bir projenin ana cephesinin çizimi bulunmaktadır. Vedat Beyin çizimine eklediği bir yazısında tasarımı önce 938 m²lik bir zemin alanı için düşündüğü maliyetlerin fazla gelmesiyle 625m² olarak değiştirildiği yazmaktadır. Bugünkü yapı bu ölçüden de küçüktür (Batur,2003:149).

Mes'adet Hanı olarak da bilinen Liman Han, gelirinin şehzadelere bırakılması amacıyla yapılan bir iş hanı olarak, 1915 yılında Mimar Vedat Tek tarafından yapılmıştır (Batur,2003:149). Osmanlı padişahlarından Sultan Mehmet Reşat tarafından oğullarına gelir getirmesi için yaptırılan Liman Han'ın, Sultan'ın oğulları öldükten sonra odaları tek tek satıldığı için birçok sahibi vardır (Erdoğan ve Eynallı,2105:54).

Mimari Özellikleri: Eminönü ilçesi, Sirkeci'de, Hobyar Mahallesinde, Yalı Köşkü Caddesinde 406 ada 3 parsel kayıtlıdır. 07.12.1995 yılında tescillenen⁴⁹ Liman Han düzgün olmayan bir arazi üzerine 5 katlı olarak inşa edilmiştir. Caddeye bakan giriş cephesinde çini bezemenin yoğunlaştığı görülür. Giriş cephesi silmelerle beş bölüme ayrılmıştır. Giriş cephesinin yuvarlatılarak dışa taşırılan bölümü, her katta ayrı biçim ve süslemesiyle beşiz pencerelerle vurgulanmıştır. Basık ve geniş iki sütun üzerine oturan yuvarlak kemerli girişi vardır. Geniş sütunların gövdesinde, çini

⁴⁹ İstanbul IV Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu dosyalarından ulaşılan bilgiler.

kabaralar ve başlığında mermer monte edilmiş çiniler vardır. Yapının zemindeki iki katı geniş bir saçakla dükkanlar için ayrılmıştır. Pencere sistemi Birinci Ulusal Mimarlık yapılarında da gözlemlendiği gibi her katta farklılık göstermektedir. İlk kat dikdörtgen açıklıklı, 2. kat basık kemerli, 3. kat basık kemerli ve en üst kat sivri kemerli olarak sonlanmıştır. Pencere kemer köşelerinde çini bezemeler kullanılmıştır.

Fotoğraf 99: Liman Han giriş detay (Tures, 2017).

Fotoğraf 100: Liman Han kuzey cephe (Tures, 2017).

Fotoğraf 101: Liman Han, iç cephe duvarları (Tures, 2017).

Bezeme Özellikleri: Mimar Vedat Tek'in güzel eserlerinden olan eski adı Mes'adet Hanı olan Liman Han Mehmet Emin Usta'nın atölyesinden sipariş edilen çiniler ile bezenmiştir. Kütahya çinileri Liman Han'a görsel açıdan zenginlik katmıştır (Arlı, 1989:74).

Hanın giriş cephesi basık sütunlara oturtulan yuvarlak kemerlidir. Kemer dolgusu üzerinde çini bezeme vardır. Ortasında düğüm motifi oluşan kobalt mavi kabara vardır. Kenar bordürleri kırmızı zeminli beyaz renkli bitkisel kompozisyonla bezenmiştir. Kemerini ikiye bölen simetrik kompozisyonda zeminde lacivert renk kullanılmıştır. Kırmızı, turkuaz, beyaz renkleriyle oluşturulan kompozisyonda rûmi, hatayî, penç ve yaprak motifleri kullanılmıştır (fotoğraf 102). Girişteki iki sütun üzerinde kakma turkuaz çini kabaralar ve beyaz, kırmızı, turkuaz ve kobalt mavi renklerinin kullanıldığı bitkisel kompozisyonu olan üçgen formlu çiniler vardır (fotoğraf 103).

Fotoğraf 102: Giriş cephesi çini pano detay (Tures, 2017).

Cephenin giriş bölümü 5. katında; sepet örgüsü biçiminde kobalt mavisi bordürlü turkuaz karolar vardır (fotoğraf 104).

Fotoğraf 103: Üçgen formlu çini (Tures, 2017).

Fotoğraf 104: Sepet örgüsü şeklindeki çini panolar (Tures, 2017).

4 ve 3. kat beşiz pencerelerin üstünde kobalt mavi bordürlü, turkuaz zeminli bitkisel motifler ve rûmi kompozisyonu olan çiniler vardır (fotoğraf 105 ve 106). 2. katta; üstünde kobalt mavi bordürlü, turkuaz zeminli bitkisel motifler ve rûmi kompozisyonu olan beş adet çini pano vardır (fotoğraf 107). Liman Han 5 bölüme ayrılmış, giriş cephesi yuvarlatılmıştır. Giriş cephesi bezeme açısından da diğer cephelerden farklıdır.

Diğer 4 cephe (fotoğraf 108) aynı çini bezemeye sahiptir. A cephesinde 5. kat pencere yanlarında ve ortalarında kobalt mavi bordürlü turkuaz renkli çini karolar vardır.

Fotoğraf 105: Bitkisel ve rumi motifli çini pano (Tures, 2017).

Fotoğraf 106: Bitkisel ve rumi motifli çini pano (Tures, 2017).

Fotoğraf 107: Çini panolar detay (Tures, 2017).

4. katta; kobalt mavi bordürlü turkuaz renkli çini karolar vardır. Altlarında kare ve dikdörtgen formlarda kırmızı, turkuaz, beyaz ve kobalt mavi geometrik kompozisyonu olan çini panolar vardır. 3. katta; basamaklı bir şekilde inen kırmızı, turkuaz, beyaz ve kobalt mavi, kıvrık dallar, hatayî ve

rûmili bitkisel kompozisyonu olan çini pano vardır. Pencere kenarlarında turkuaz renkli düz çini karolar vardır. Pencere aralarında ve yanlarında duvara kakılmış dikdörtgen kobalt mavi bordürlü beyaz çini karolar, altlarında turkuaz üçgen çiniler ve turkuaz kabalar kullanılmıştır. 2. kat ve 3. kat arasında duvara kakılmış, ortalarında sekizgen yıldız ve kabara bulunan baklava şeklinde çini karolar vardır. 2. katta; pencere kenarlarında ve alt hizasında kobalt mavi bordürlü turkuaz renkli düz çini karolar vardır. En alt katta (fotoğraf 109) saçak altında kobalt mavi bordürlü turkuaz çini karoların ortasında içinde geometrik kompozisyonu olan 3 adet daire vardır.

Fotoğraf 108: Liman Han a cephesi (Tures, 2017).

Fotoğraf 109: Liman Han birinci kat (Tures, 2017).

2.2.1. Liman Han Çinilerin Mevcut Durum Tespiti ve Hasar Tespit Planları

Liman Han'ın hasar tespit planını oluşturmak için yerinde birebir gözlem yapılmıştır. Yapının mevcut durumunun fotoğraf çekimine çok elverişli olmaması ve içeri girişin yasak olması, belgeleme açısından bazı sorunlar oluşturmuştur. Yapının caddeye bakan girişi (güney) cephesi çinilerle kaplıdır. Çiniler pencere kenarları, pencere kemer dolguları, pencere altları ve ana giriş kapısının üstündeki alınlıkta yer almaktadır. Hanın içindeki koridorlarda turkuaz ve kobalt mavi renkli çiniler yoğun kullanılmıştır.

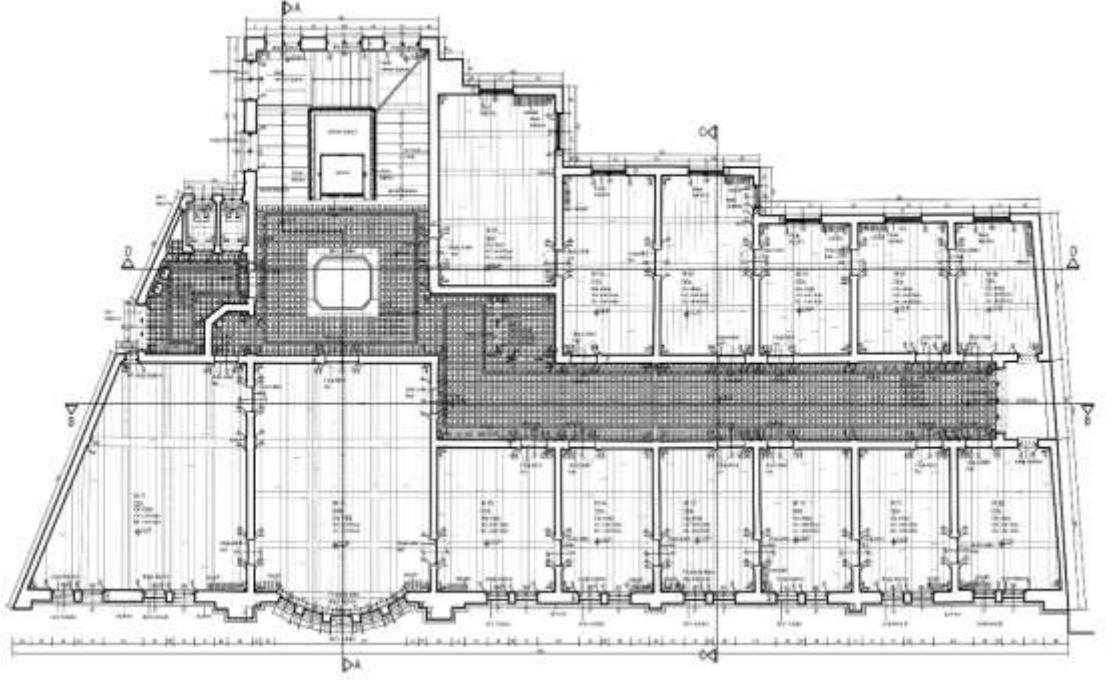
Yapıda biyolojik ve çevresel etkenlerin neden olduğu kirlenmeler görülmüştür. Çini süsleme, caddeye bakan kısımda yer aldığı için; yoğun trafikten dolayı araba egzozlarından çıkan gazlar çinilerde siyah bir leke oluşturmuştur. Arabaların hareketiyle zeminde oluşan sarsıntının bina üzerindeki çinileri etkilemesi, sır çatlama, bünne çatlama, bünne veya sır kopmalarına neden olmuştur. Liman Han'ın denize yakın olması nedeniyle sodyum klorür kaynaklı bozulmaların etkisi gözlemlenmiştir.

Genel olarak düşen çini çoğunlukla birinci katta gözlemlenmiştir. Bunun nedeni; birinci katın yoğun trafiğe ve insanların temas edebileceği yakınlıkta olması olabilir. Çinilerin durumu her cephede değişmektedir. Bazı cepheler az hasarlı iken bazı cephelerdeki çiniler çok hasarlıdır. Hasar tespit lejanları oluştururken bozulmaların daha net anlaşılması için güney cephe 5 bölüme ayrılmıştır. Her cephede

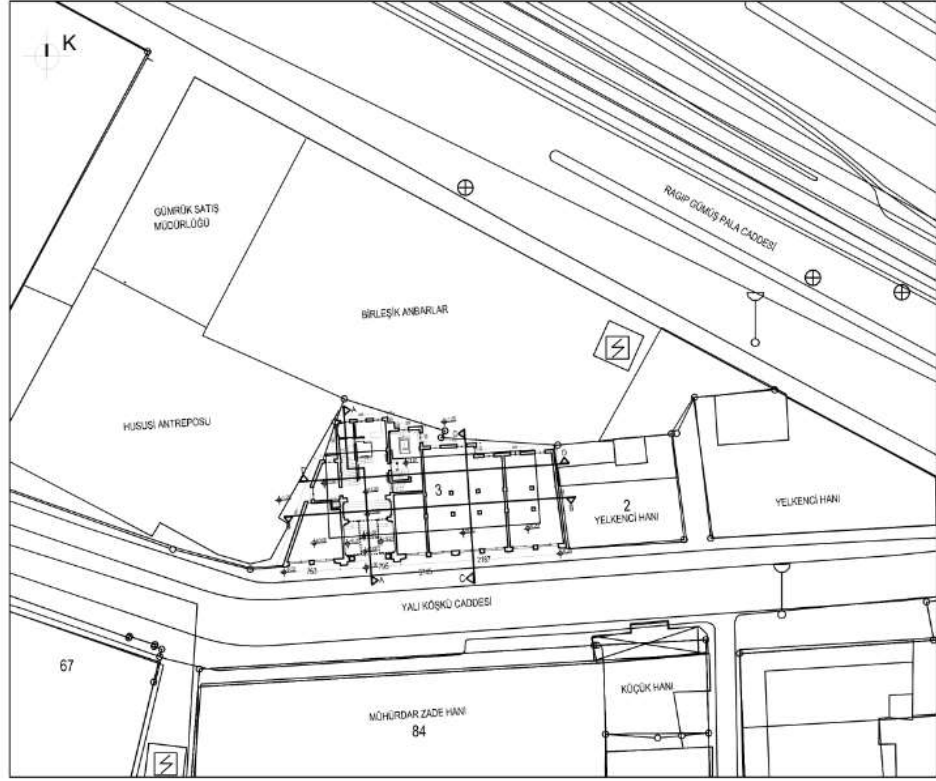
yer alan panolar numaralandırılmıştır. Liman Han'ın güney cephesinde bulunan pencereden alınan ölçümlere göre çinilerin boyutları genellikle en büyükleri; 18,5 cm x 18,5 cm – 19,5 cm x 19,5 cm – 20 cm x 20 cm olarak belirlenmiştir. Çok küçük boyutta üçgen ve benzeri formdaki çiniler ölçülememiştir.

Şekil 1: Liman Han planı (Tures, 2017).

Şekil 2: Liman Han planı (Tures, 2017).

Şekil 3: Liman Han planı (Tures, 2017).

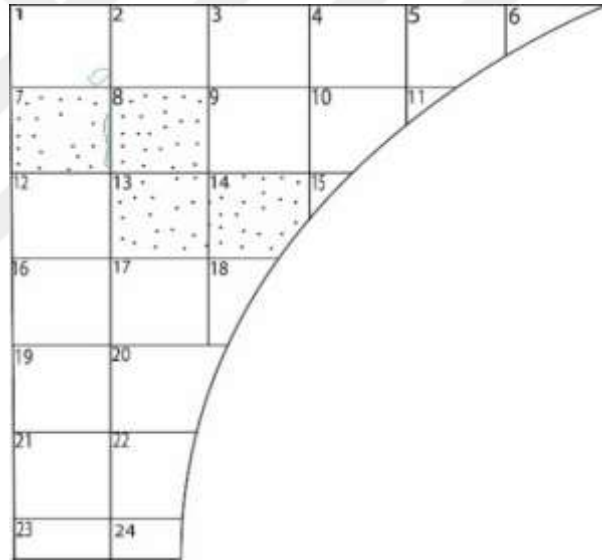
Han A1 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

Fotoğraf 110: Liman Han a1 güney cephe (Koçak, 2017).

Fotoğraf 111: Pano 1 (Koçak, 2017).

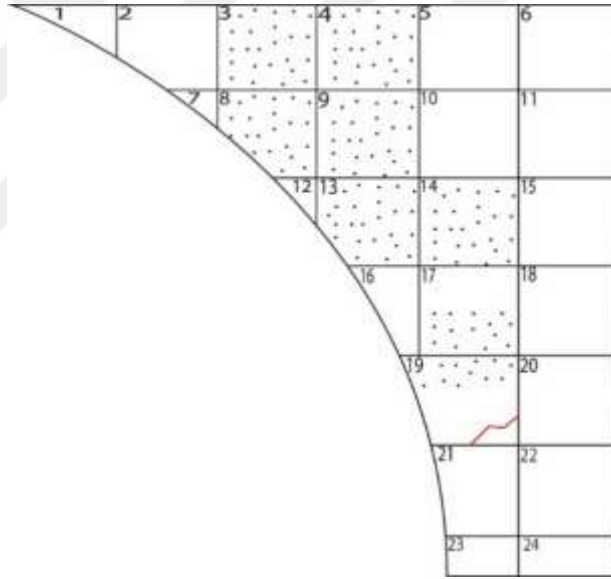

Şekil 4: Pano 1 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Fotoğraf 112: Pano 2 (Koçak, 2017).

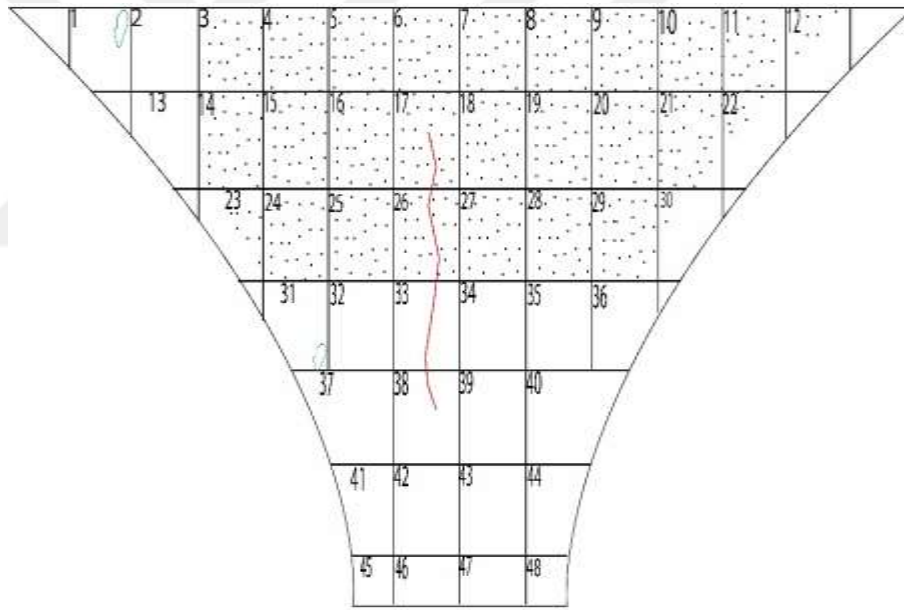

Şekil 5: Pano 2 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Fotoğraf 113: Pano 3 (Koçak, 2017).

Şekil 6: Pano 3 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Liman Han A2 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

Fotoğraf 114: Liman Han a2 güney cephe (Koçak, 2017).

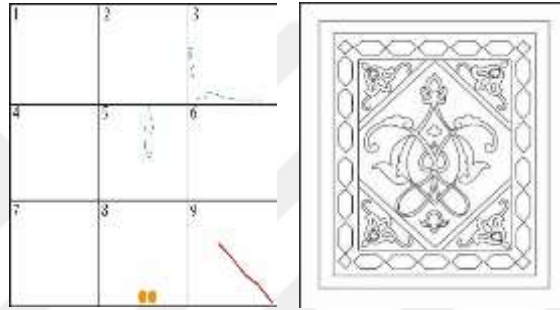

Şekil 7: Pano 4 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

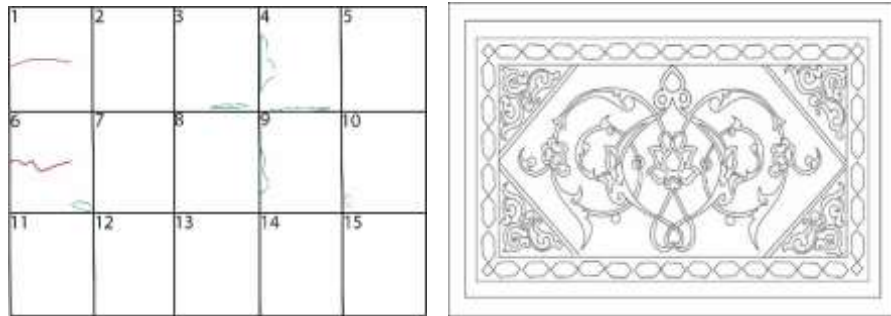

Fotoğraf 115:Pano 4,5 ve 6 (Koçak, 2017).

Şekil 8: Pano 5 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

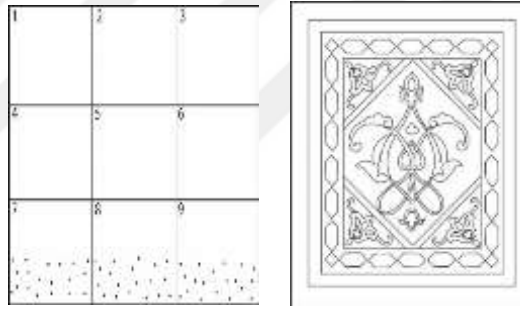

Şekil 9: Pano 6 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Fotoğraf 116:Pano 4,6 ve 7 (Koçak, 2017).

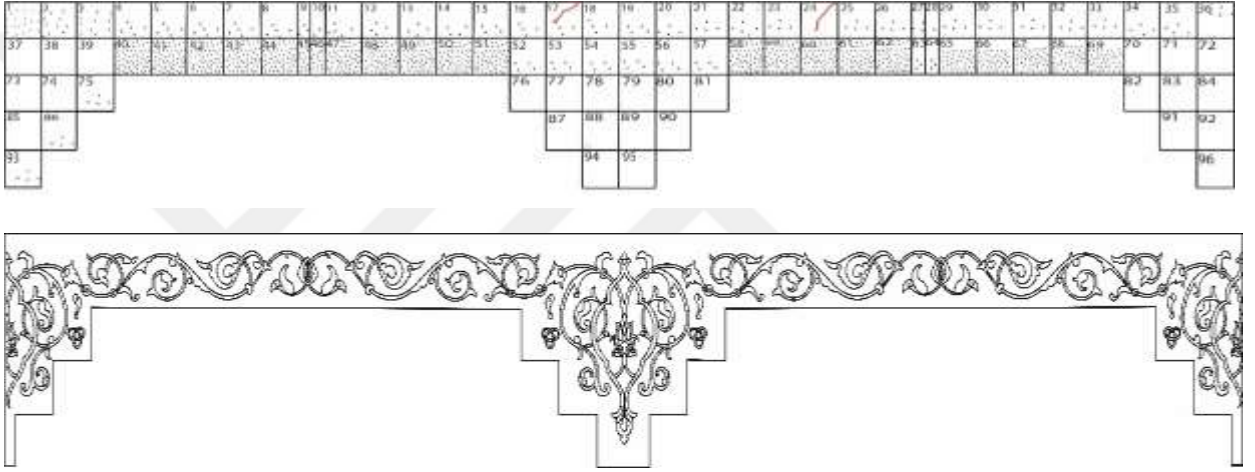
Şekil 10: Pano 7 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Liman Han A3 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

Fotoğraf 117: Liman Han a3 güney cephe (Koçak, 2017).

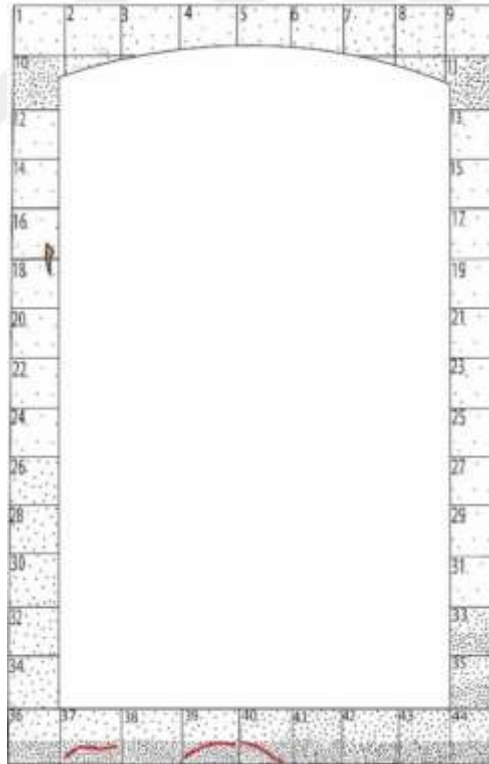

Şekil 11: Pano 8 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Fotoğraf 118:Pano 8,9 ve 10 (Koçak, 2017).

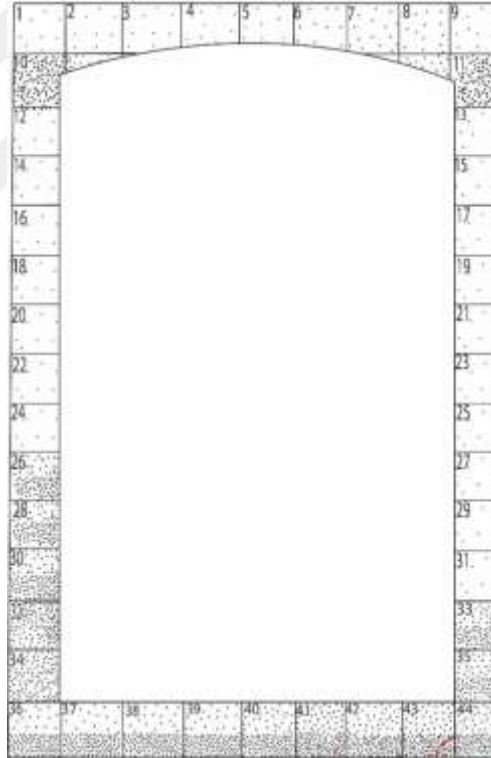

Şekil 12: Pano 10 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Fotoğraf 119: Pano 12 (Koçak, 2017).

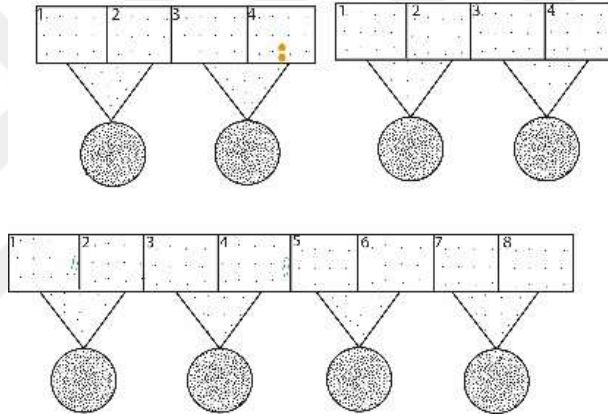

Şekil 13: Pano 12 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

	Sır ve banyeden kopma		Kırık, Çatlak		Harç kalınlığı		Hatalı yerleştirme
	Eksik karo		Yoğun kirlilik		Biyolojik Kirlenme		

Fotoğraf 120:Pano 9,11 ve 13 (Koçak, 2017).

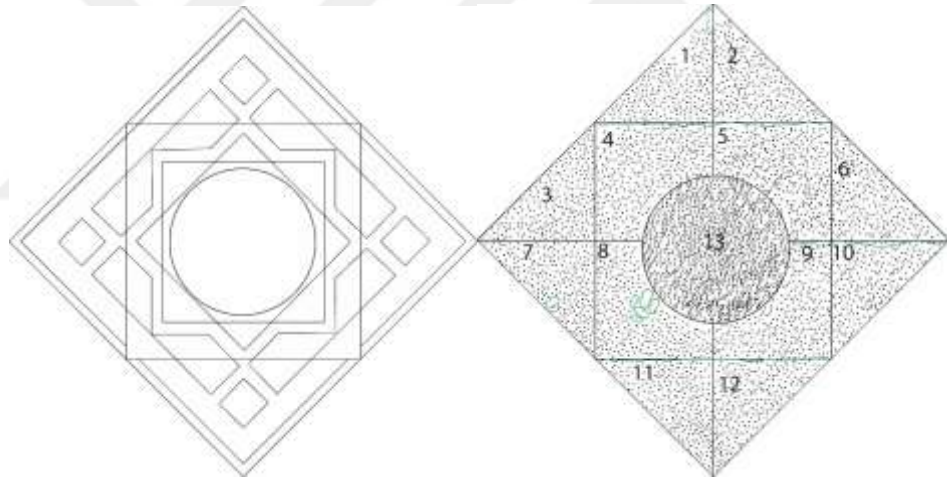

Şekil 14: Pano 9,11 ve 13 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Fotoğraf 121:Pano 14 (Koçak, 2017).

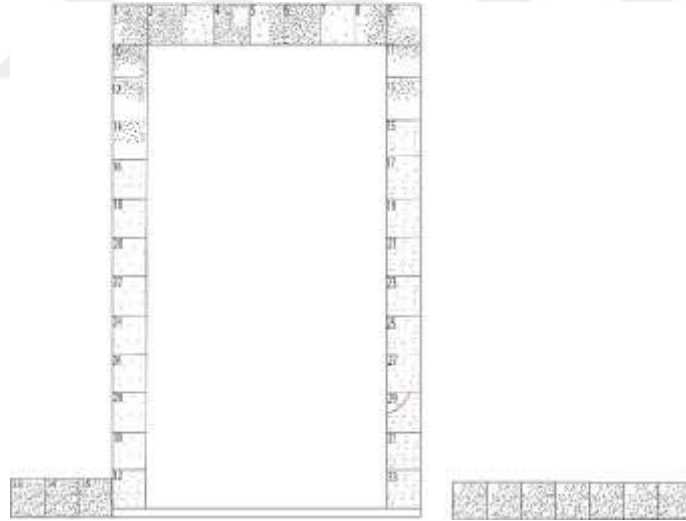
Şekil 15: Pano 14 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Liman Han A4 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

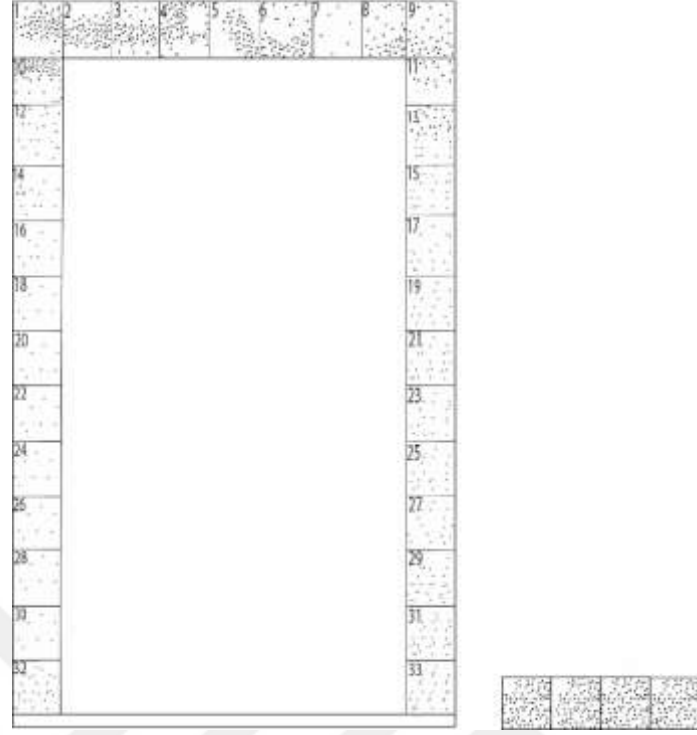

Fotoğraf 122:Pano 15 ve 16 (Koçak, 2017).

Şekil 16: Pano 15 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Şekil 17: Pano 16 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

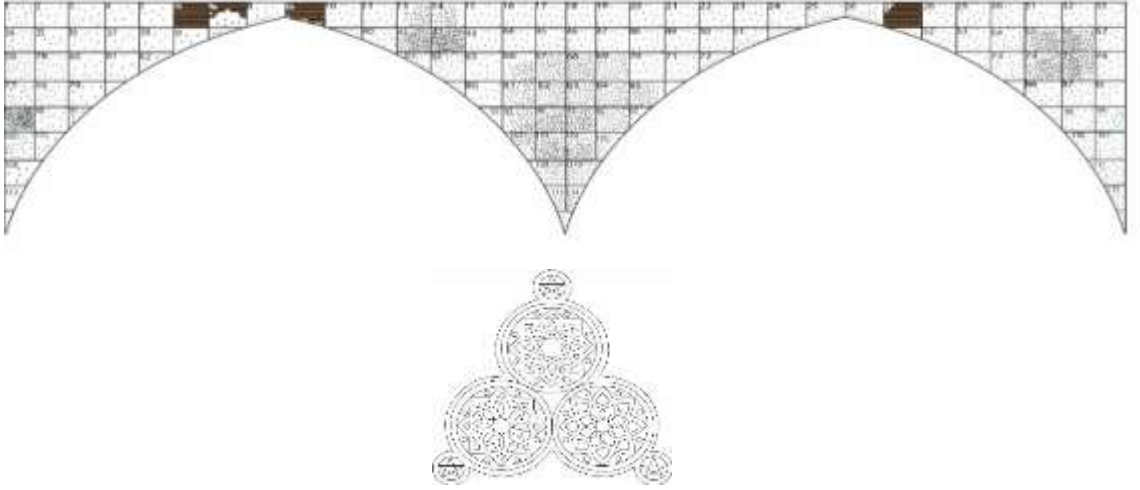
Liman Han A5 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

Fotoğraf 123:Liman Han a5 güney cephe (Tures, 2017).

Fotoğraf 124:Pano 17 detay (Tures, 2017).

Şekil 18: Pano 17 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

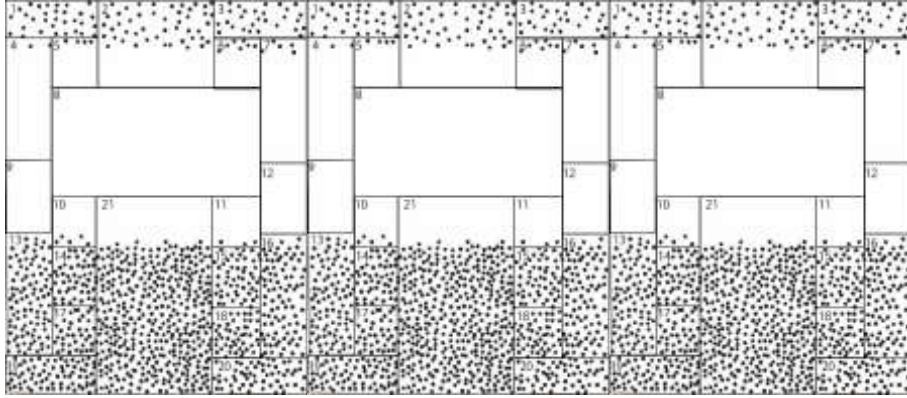
Liman Han B1 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

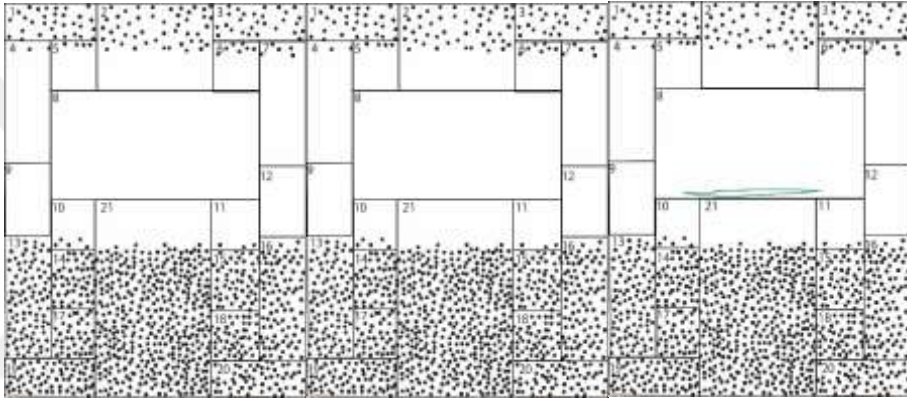
Fotoğraf 125: Liman Han b1 güney cephe (Tures, 2017).

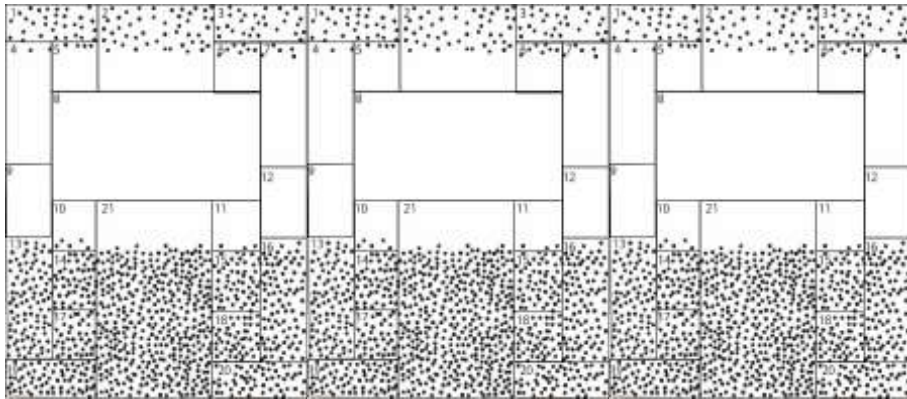
Fotoğraf 126: Pano 19,20,21 ve 22 (Tures, 2017).

Şekil 19: Pano 18,19 ve 20 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

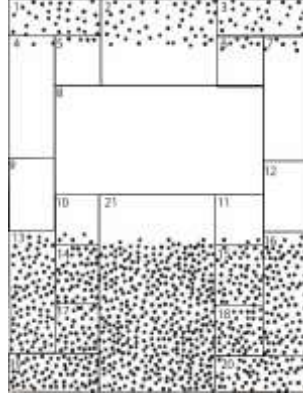

Şekil 20: Pano 21,22 ve 23 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Şekil 21: Pano 24,25 ve 26 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

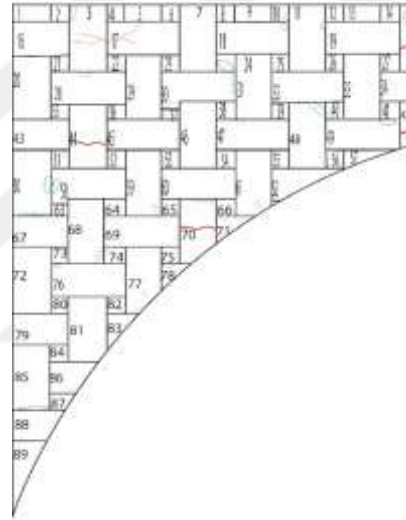
Şekil 22:Pano 27 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Fotoğraf 127: Liman Han b1 güney cephe (Tures, 2017).

Fotoğraf 128 : Pano 28 (Tures, 2017).

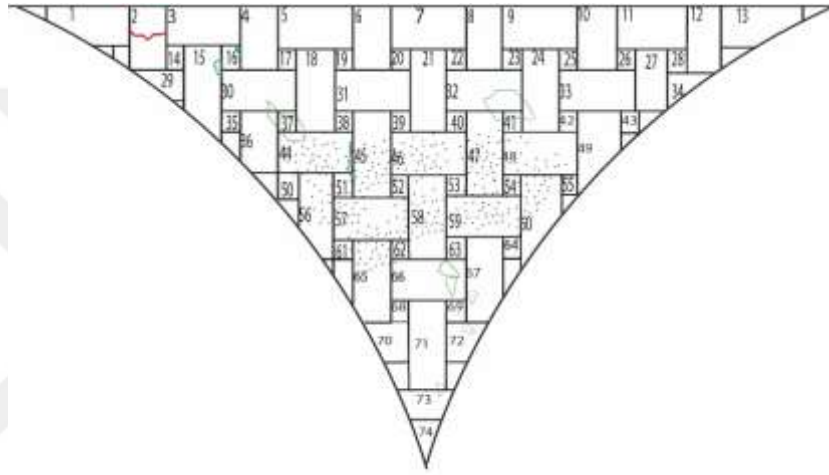

Şekil 23: Pano 28 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Fotoğraf 129: Pano 29 (Tures, 2017).

Şekil 24: Pano 29 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Fotoğraf 130: Pano 30 (Tures, 2017).

Şekil 25: Pano 30 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

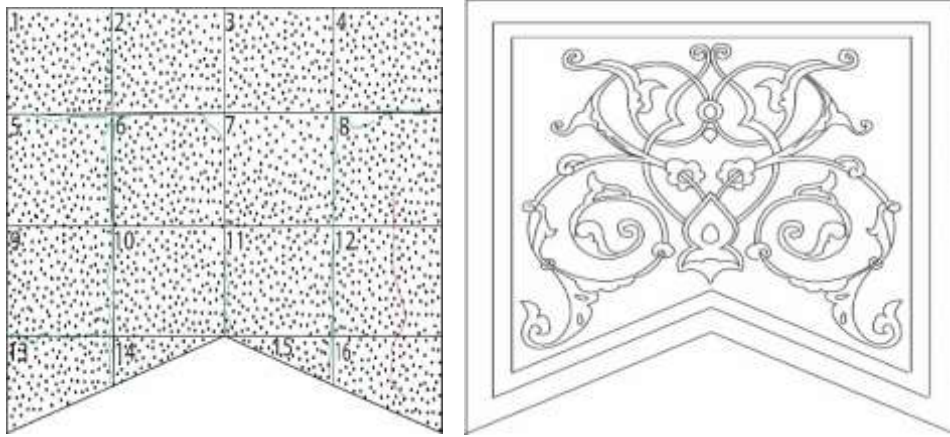
Liman Han B2 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

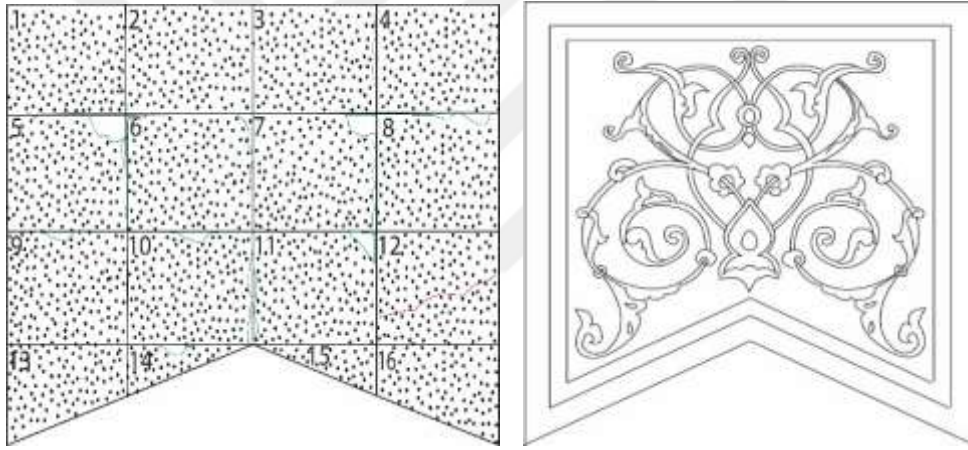
Fotoğraf 131: Liman Han b2 güney cephe (Tures, 2017).

Fotoğraf 132: Pano 31,32 ve 33 (Tures, 2017).

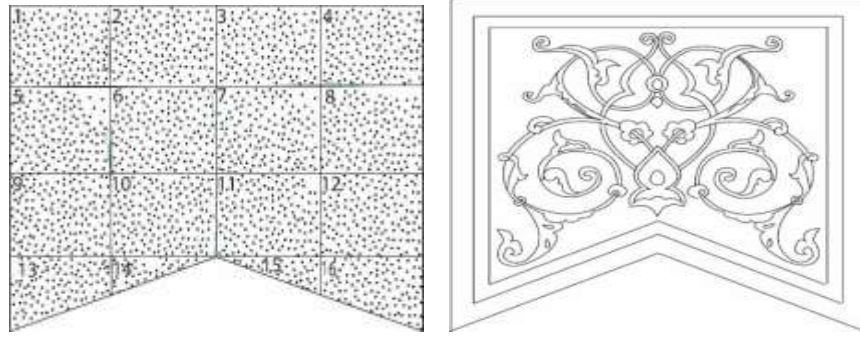

Şekil 26: Pano 31 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

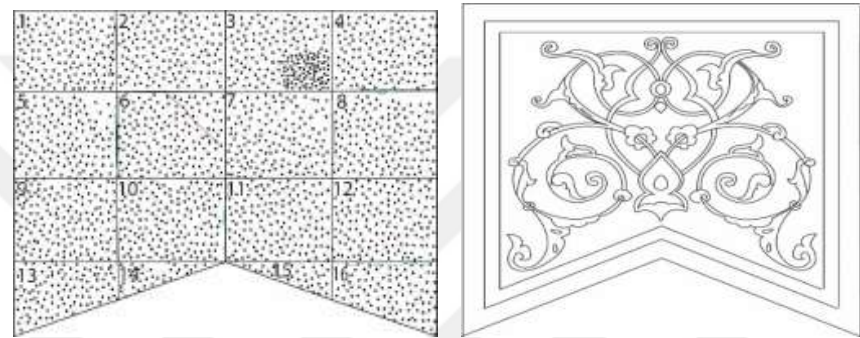

Şekil 27: Pano 32 hasar tespit planı desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

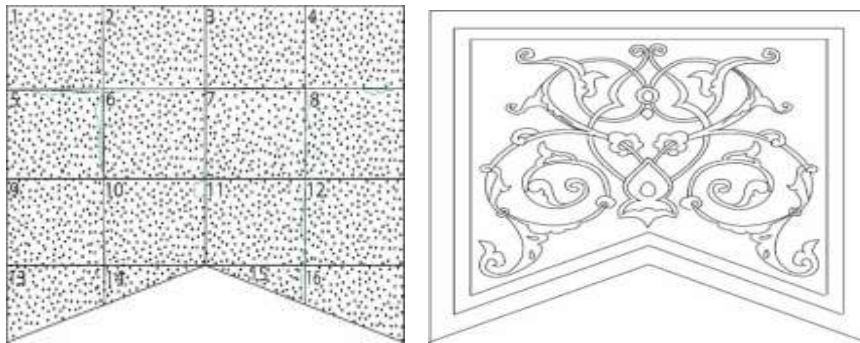

Şekil 28: Pano 33 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Şekil 29: Pano 34 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Şekil 30: Pano 35 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

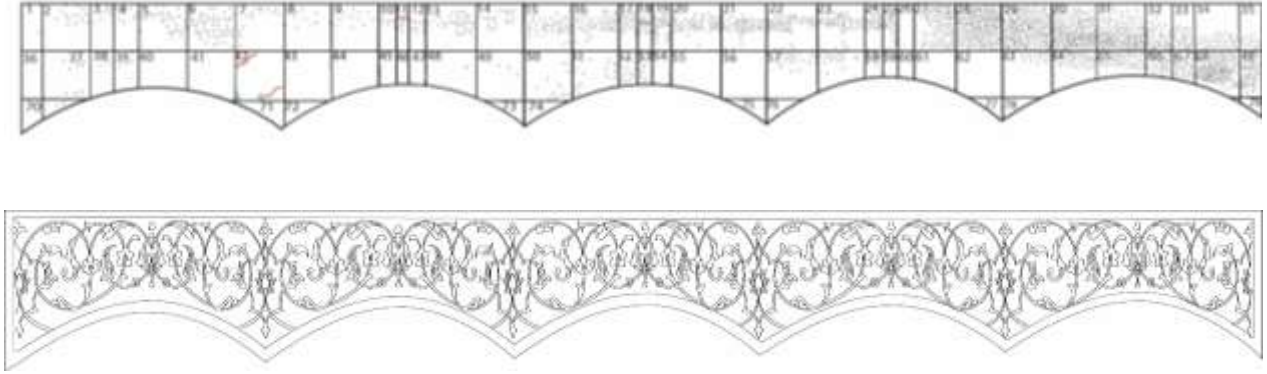
Liman Han B3 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

Fotoğraf 133: Liman Han b3 güney cephe (Tures, 2017).

Fotoğraf 134: Pano 36 detay (Tures, 2017).

Şekil 31: Pano 36 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Liman Han B4 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

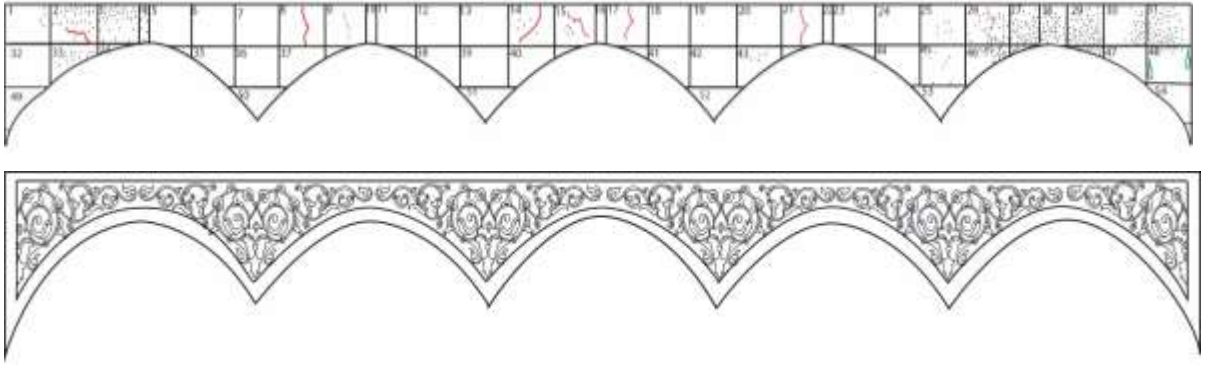
Fotoğraf 135: Liman Han b4 güney cephe (Tures, 2017).

Fotoğraf 136: Pano 37 detay (Tures, 2017).

Fotoğraf 137: Pano 37 detay (Tures, 2017).

Şekil 32: Pano 37 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

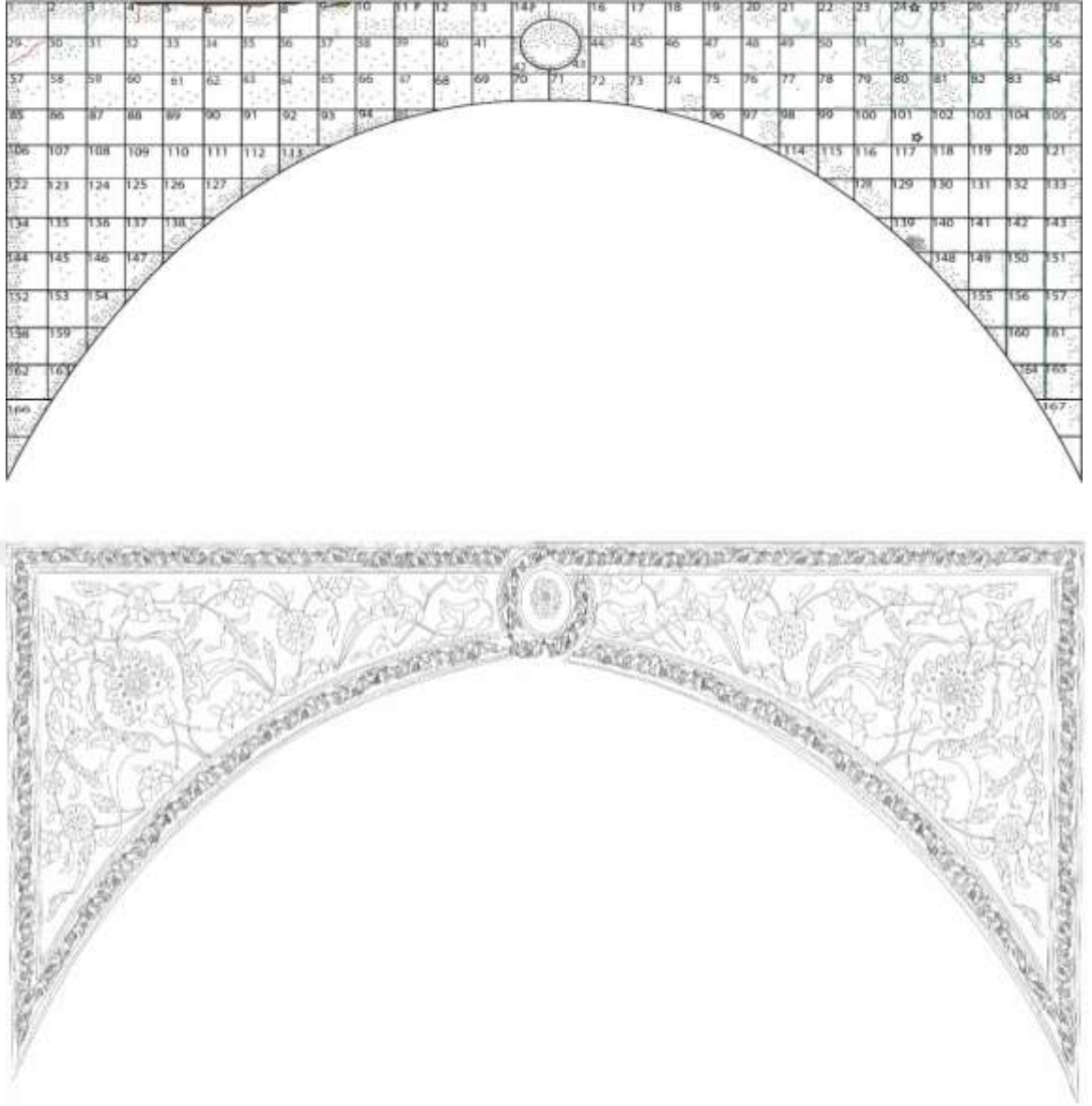
Liman Han B5 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

Fotoğraf 138: Liman Han b5 güney cephe (Tures, 2017).

Fotoğraf 139: Pano 38 detay (Tures, 2017).

Şekil 33: Pano 38 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

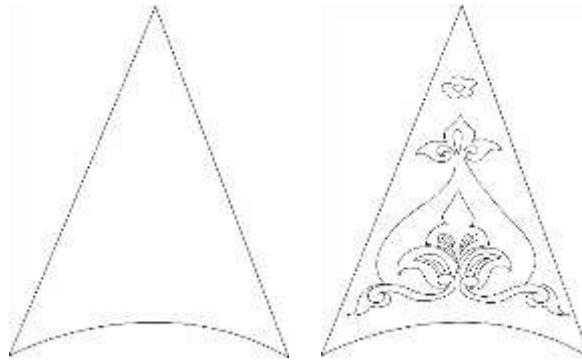

Fotoğraf 140: Pano 40 ve 41 (Tures, 2017).

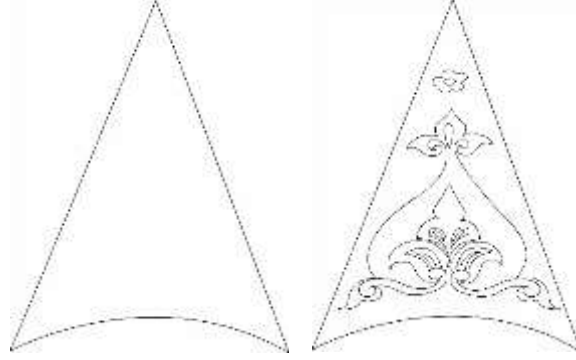

Fotoğraf 141: Pano 39 detay (Tures, 2017).

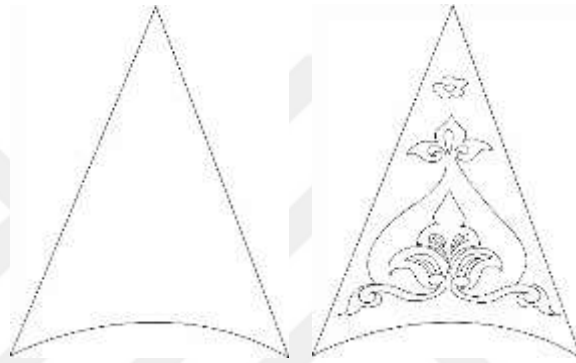

Şekil 34: Pano 39 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

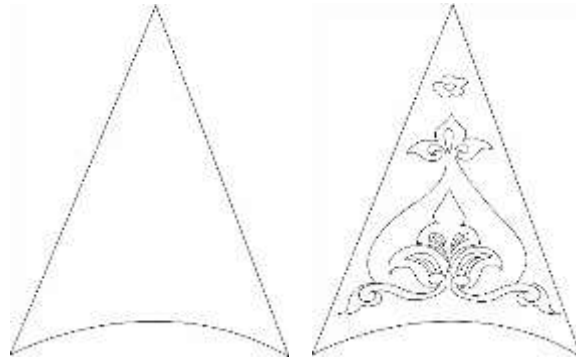

Şekil 35: Pano 40 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Şekil 36: Pano 41 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Şekil 37: Pano 42 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

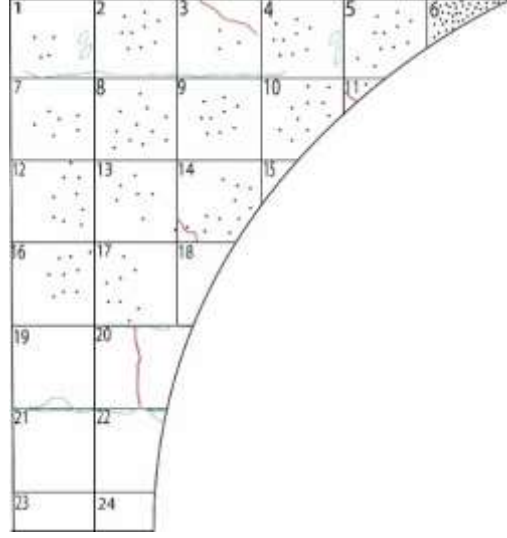
Liman Han C1 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

Fotoğraf 142: Liman Han c1 güney cephe (Koçak, 2017).

Fotoğraf 143: Liman Han c1 güney cephe (Koçak, 2017).

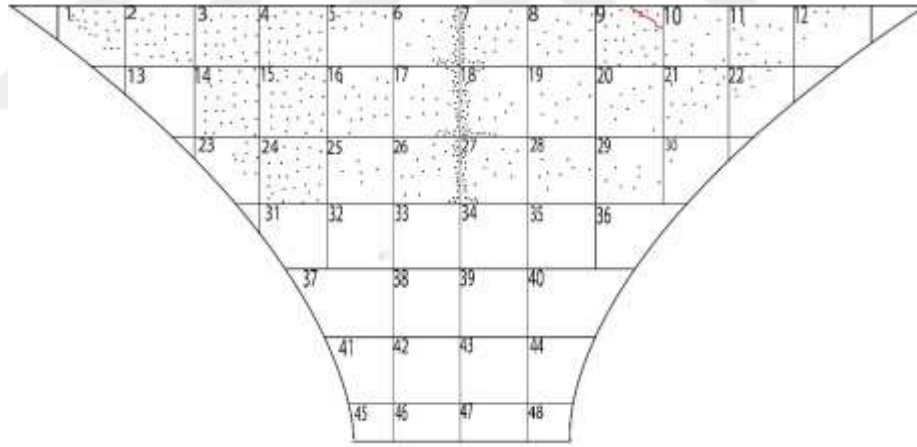

Şekil 38: Pano 43 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Fotoğraf 144: Pano 44 (Koçak, 2017).

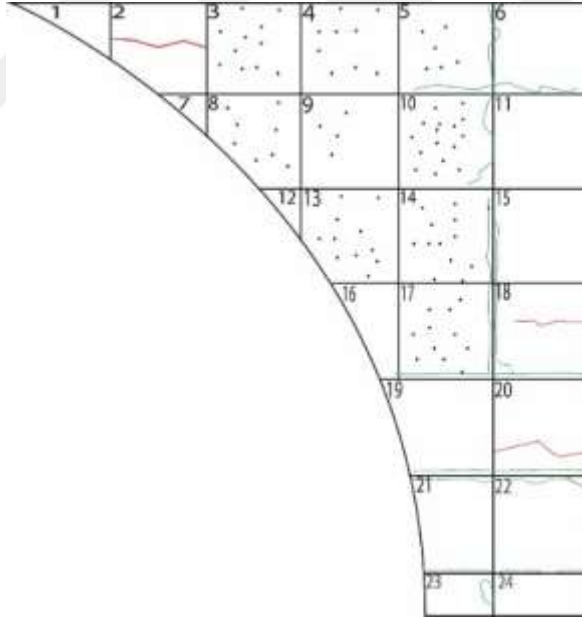

Şekil 39: Pano 44 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Fotoğraf 145: Pano 45 (Koçak, 2017).

Şekil 40: Pano 45 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Liman Han C2 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

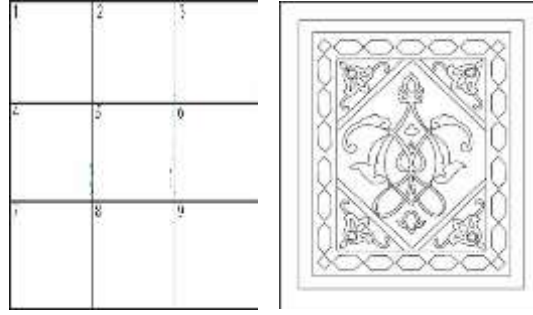
Fotoğraf 146: Liman Han c2 güney cephe (Koçak, 2017).

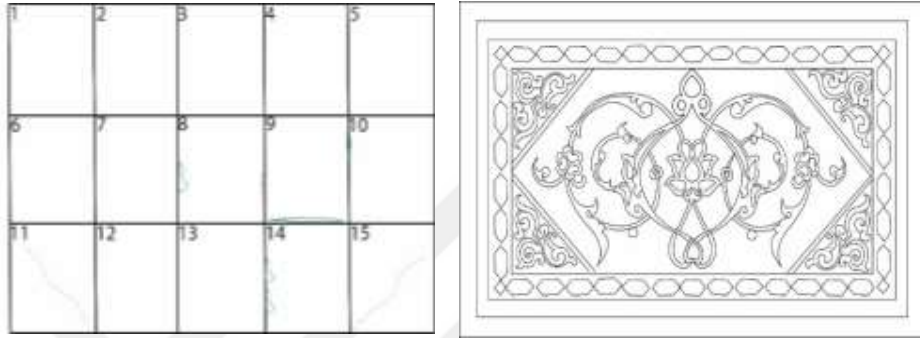
Şekil 41: Pano 46 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

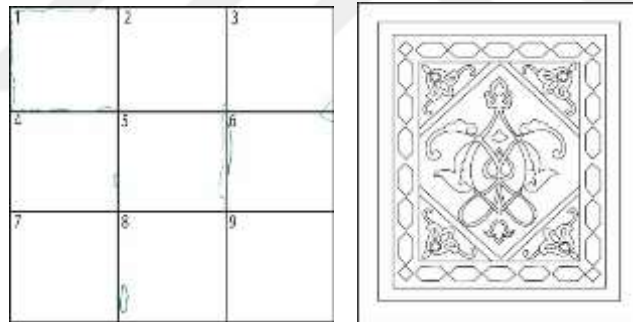
Fotoğraf 147: Pano 48 ve 49 (Koçak, 2017).

Şekil 42: Pano 47 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Şekil 43: Pano 48 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Şekil 44: Pano 49 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Liman Han C3 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

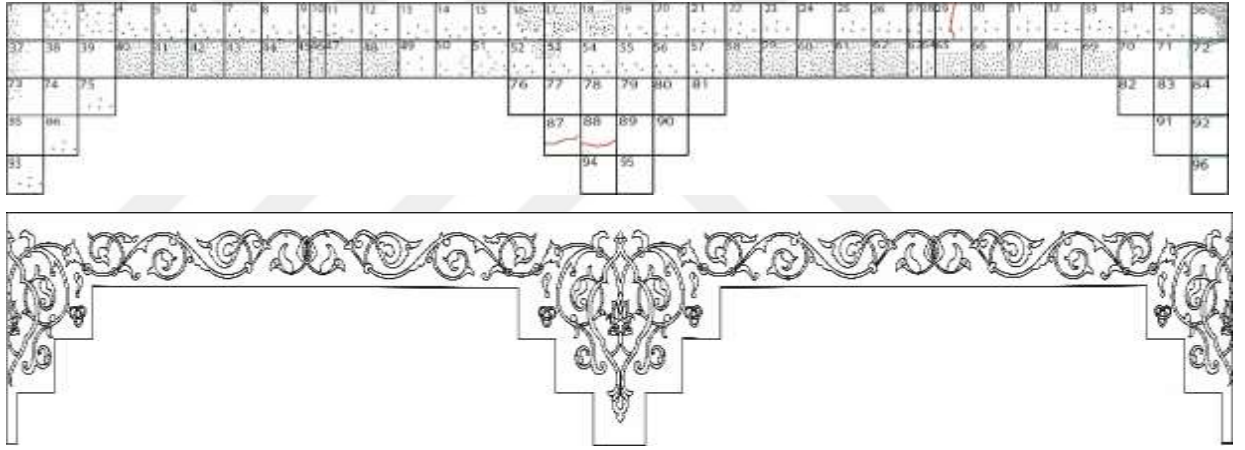
Fotoğraf 148: Liman Han c3 güney cephe (Koçak, 2017).

Fotoğraf 149:Pano 50,51 ve 52 (Koçak, 2017).

Fotoğraf 150: Pano 50,53,54 ve 55 (Koçak, 2017).

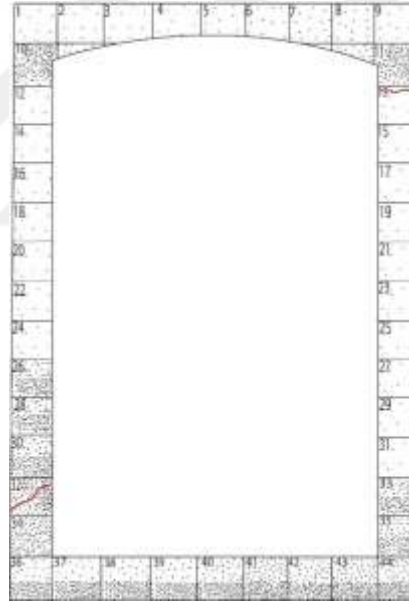

Şekil 45: Pano 50 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

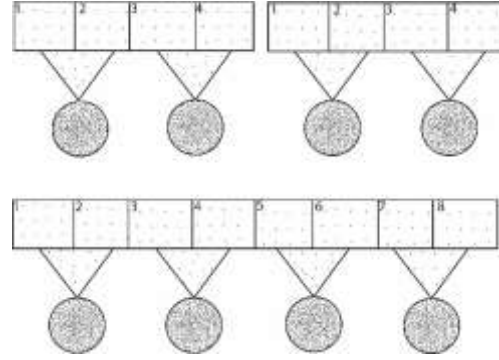

Şekil 46: Pano 52 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Şekil 47: Pano 54 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Şekil 48: Pano 51,53 ve 55 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

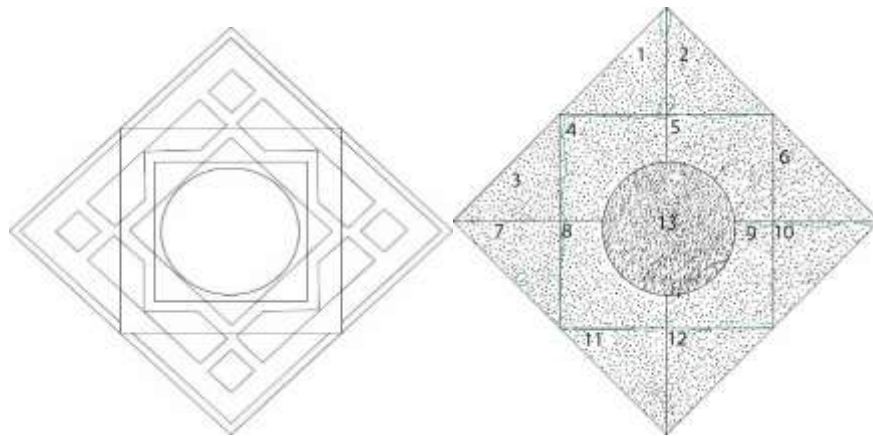
Liman Han C4 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

Fotoğraf 151: Liman Han c4 güney cephe (Koçak, 2017).

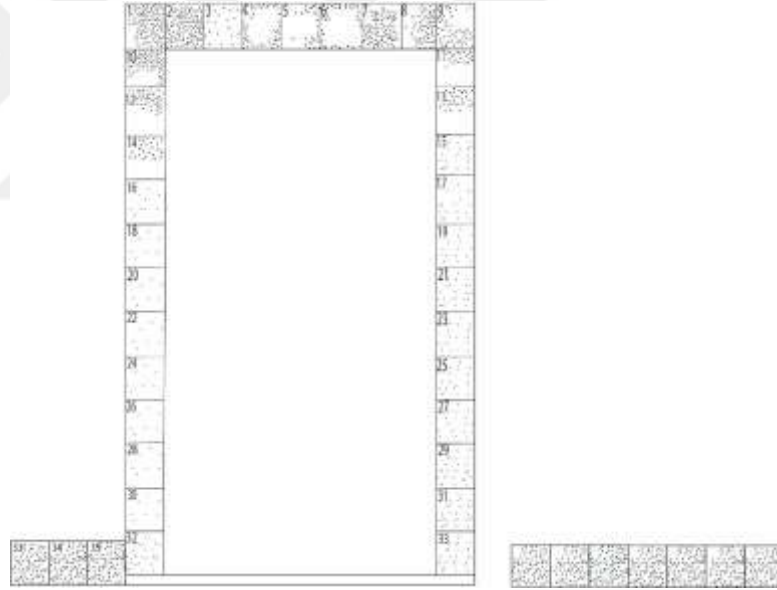
Fotoğraf 152: Pano 56 detay (Koçak, 2017).

Şekil 49: Pano 56 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

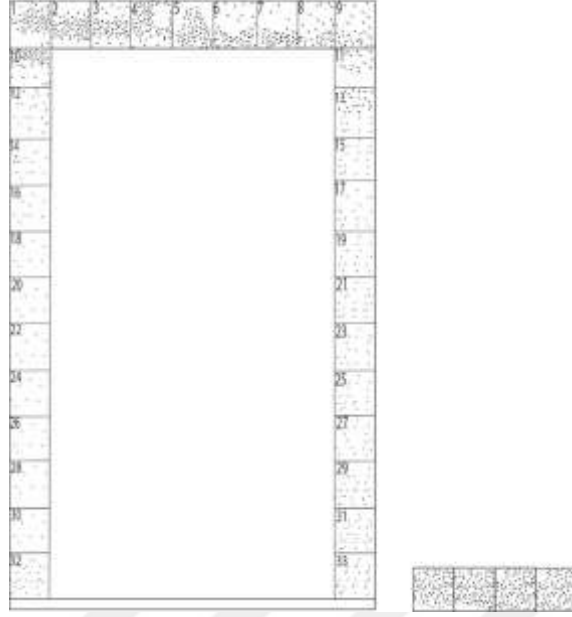

Fotoğraf 153: Pano 57 ve 58 (Koçak, 2017).

Şekil 50: Pano 57 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

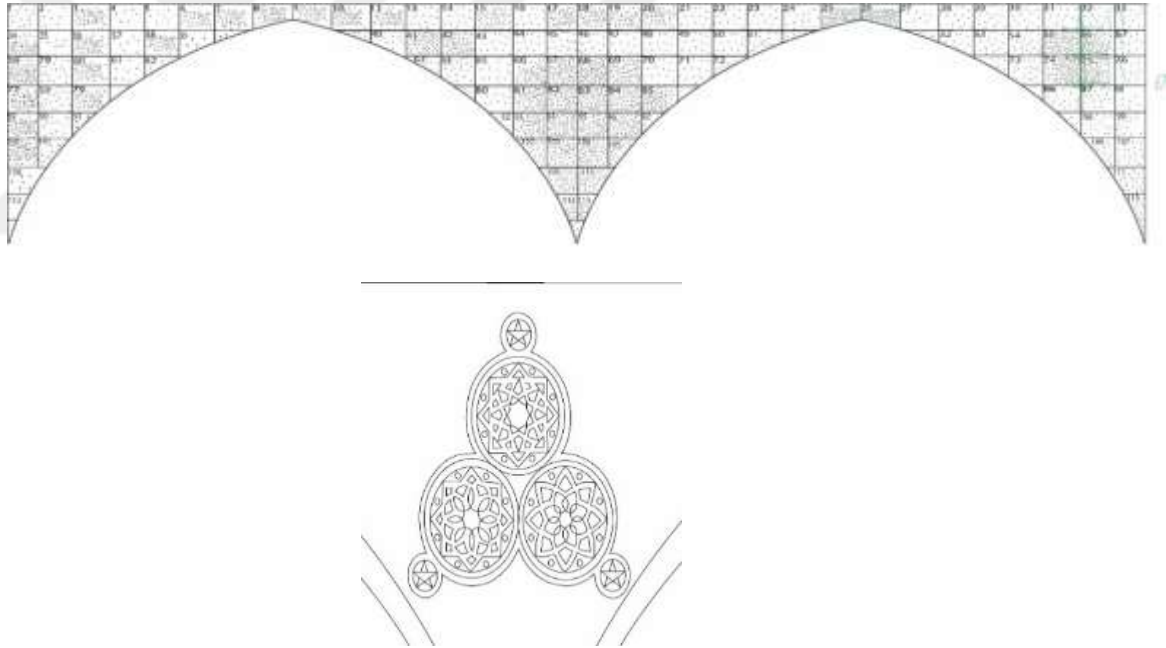
Şekil 51: Pano 58 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Liman Han C5 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

Fotoğraf 154: Pano 59 (Tures, 2017).

Şekil 52: Pano 59 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

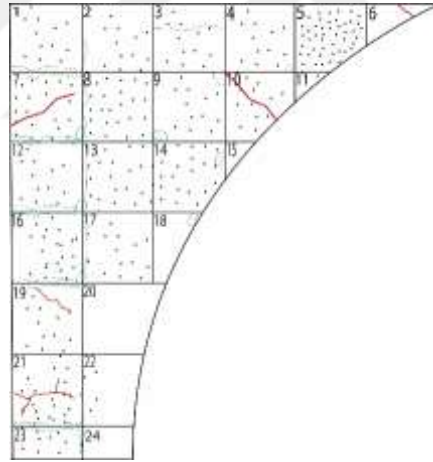
Liman Han D1 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

Fotoğraf 155: Liman Han d1 güney cephe (Koçak, 2017).

Fotoğraf 156: Pano 60 (Koçak, 2017).

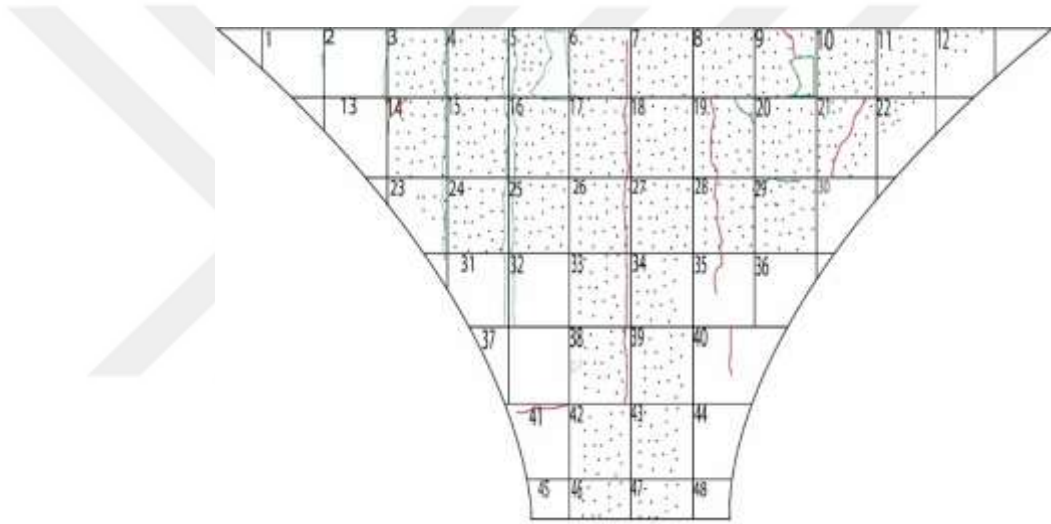

Şekil 53: Pano 60 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

	Sır ve bünyeden kopma		Kırık, Çatlak		Harç kalıntısı		Hasarlı yerleşime
	Eksik kare		Yoğun kirlilik		Biyolojik Kirlenme		

Fotoğraf 157: Pano 61 (Koçak, 2017).

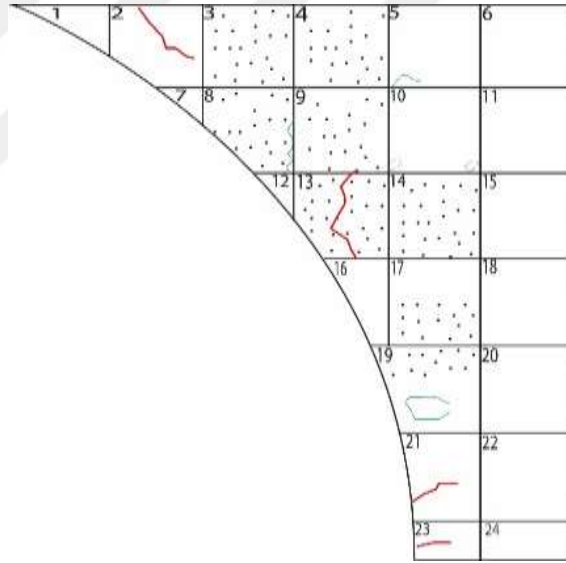

Şekil 54: Pano 61 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Fotoğraf 158: Pano 62 (Koçak, 2017).

Şekil 55: Pano 62 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Liman Han D2 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

Fotoğraf 159: Liman Han d2 güney cephe (Koçak, 2017).

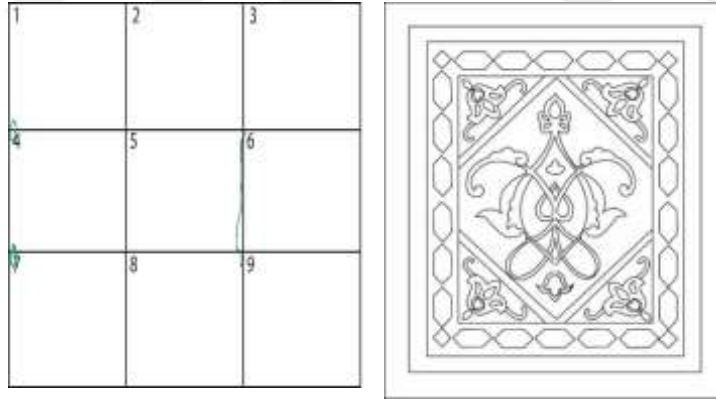
Fotoğraf 160: Pano 63,65 ve 66 (Koçak, 2017).

Fotoğraf 161: Pano 63 ve 64 detay (Koçak, 2017).

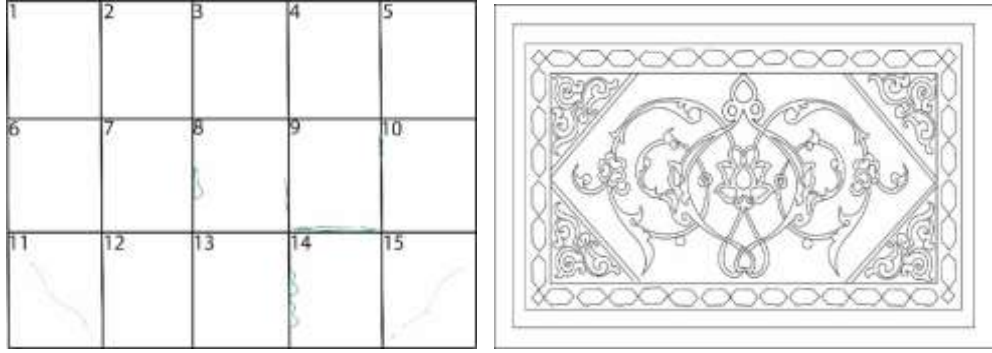

Şekil 56: Pano 63 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

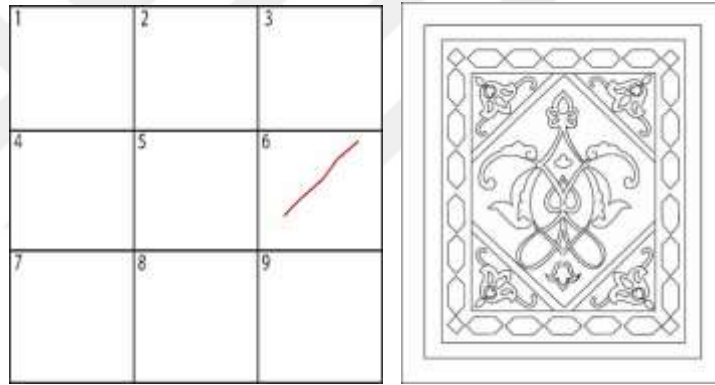

Şekil 57: Pano 64 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Şekil 58: Pano 65 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Şekil 59: Pano 66 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

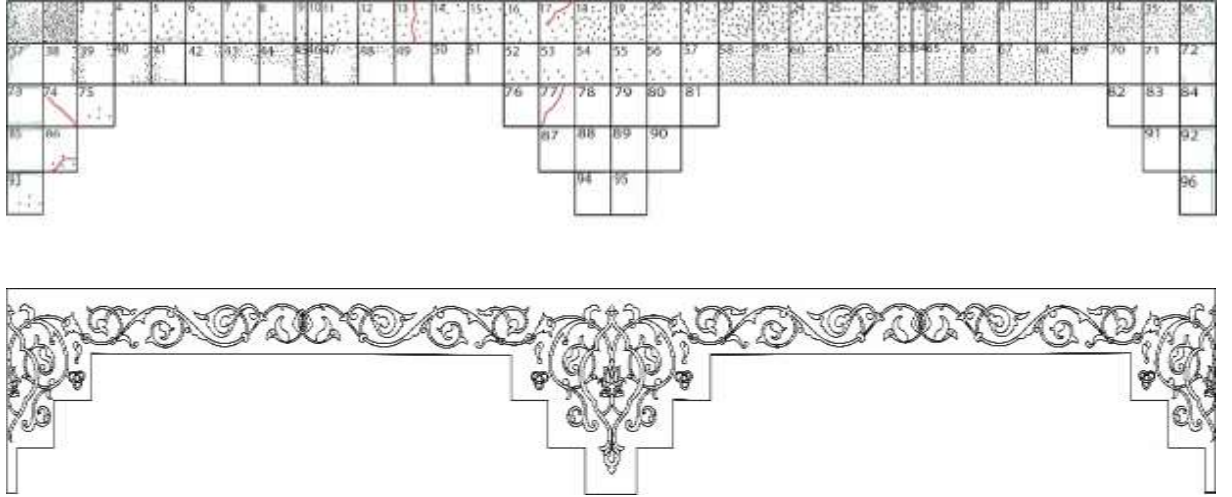
Liman Han D3 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

Fotoğraf 162: Liman Han d3 güney cephe (Koçak, 2017).

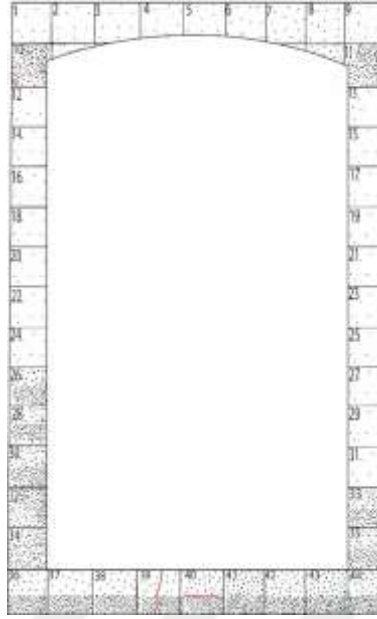

Fotoğraf 163: Pano 67, 70, 71 ve 72 (Koçak, 2017).

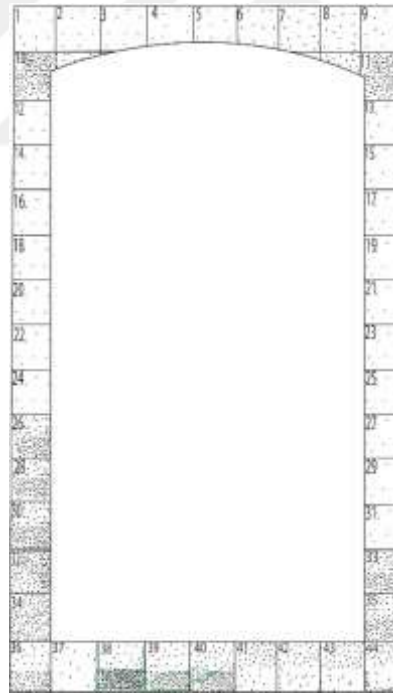

Şekil 60: Pano 67 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

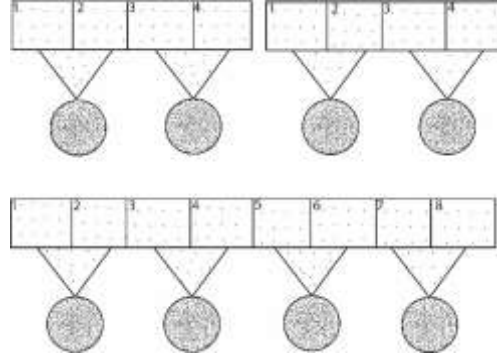

Şekil 61: Pano 69 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Şekil 62: Pano 71 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

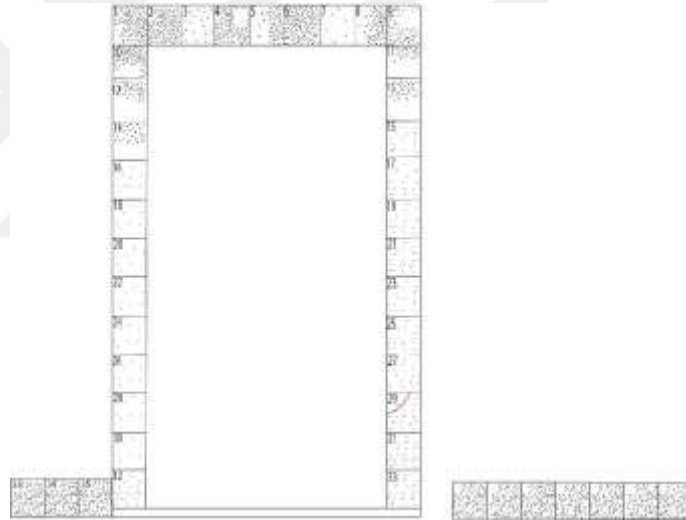
Şekil 63: 68,70 ve 72 pano hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Liman Han D4 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

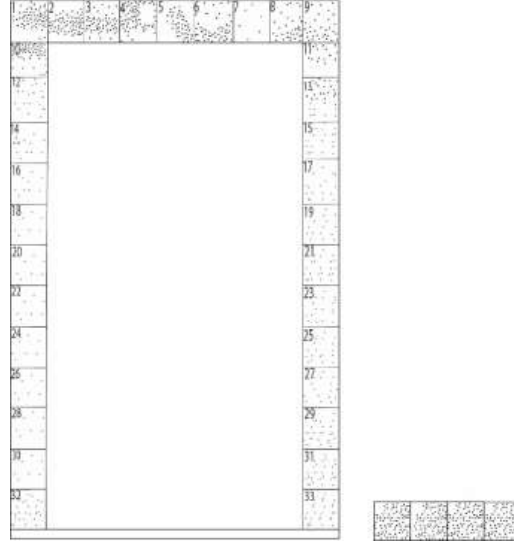

Fotoğraf 164: Liman Han d4 güney cephe (Koçak, 2017).

Şekil 64: Pano 73 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

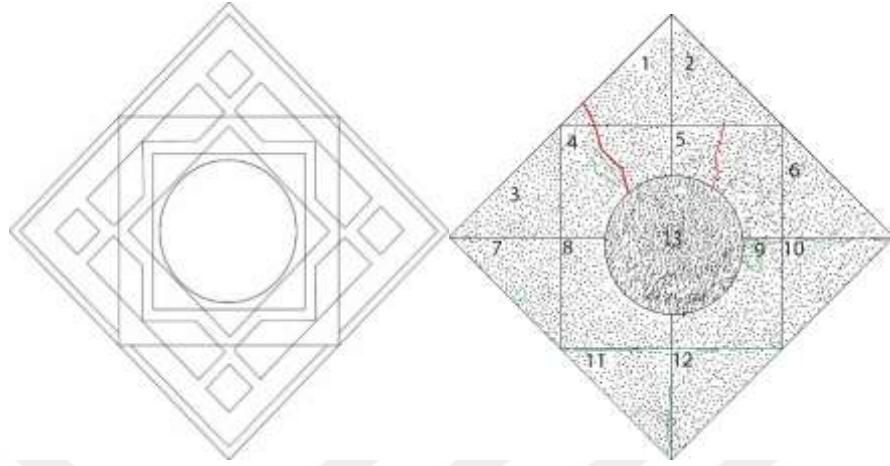

Şekil 65: Pano 74 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Fotoğraf 165: Pano 75 (Koçak, 2017).

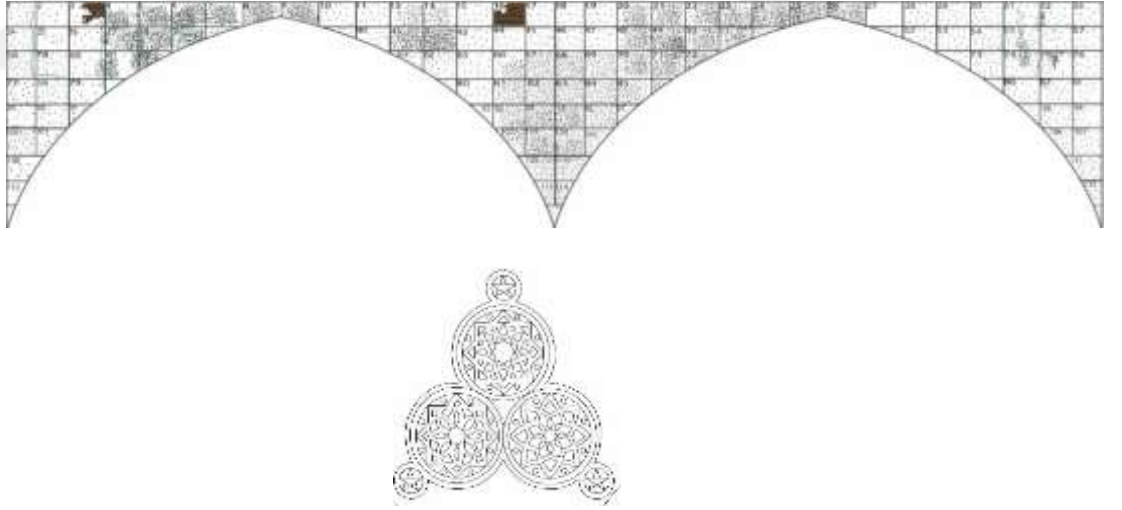
Şekil 66: Pano 75 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Liman Han D5 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

Fotoğraf 166: Pano 76 (Tures, 2017).

Şekil 67: Pano 76 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

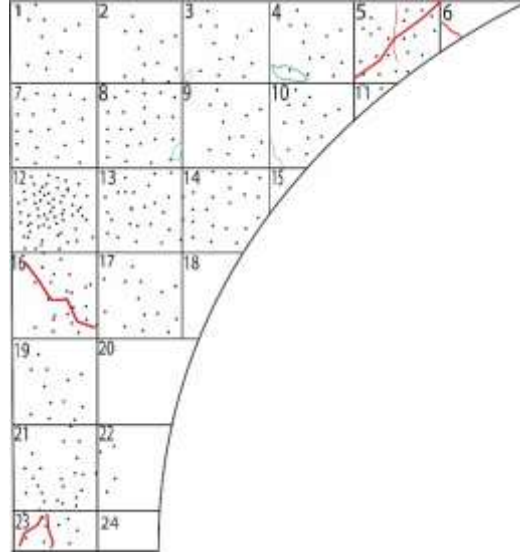
Liman Han E1 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

Fotoğraf 167: Liman Han e1 güney cephe (Koçak, 2017).

Fotoğraf 168: Pano 77 ve 78 (Koçak, 2017).

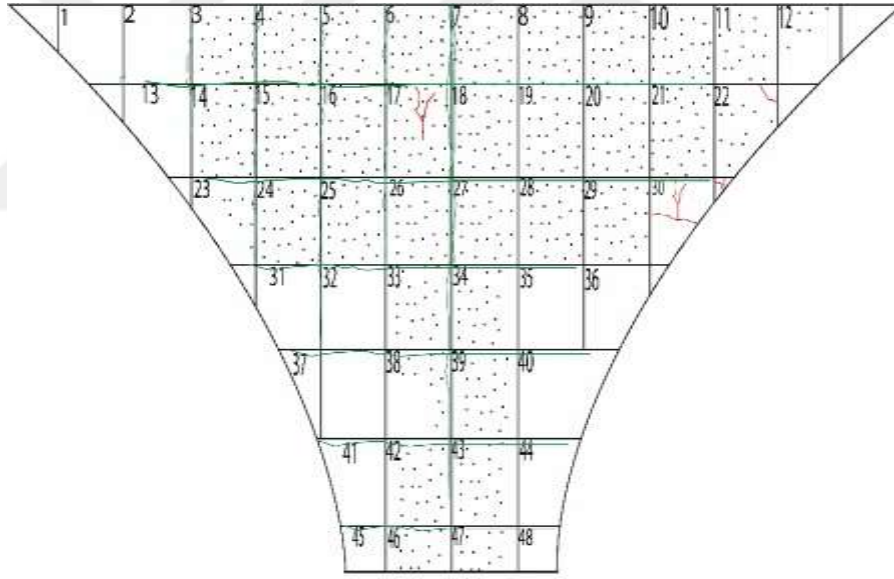

Şekil 68: Pano 77 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

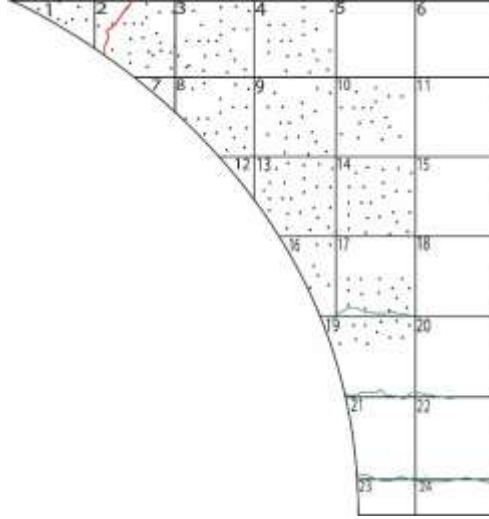

Fotoğraf 169: Pano 78 ve 79 (Koçak, 2017).

Şekil 69: Pano 78 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Şekil 70: Pano 79 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Limn Han E2 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

Fotoğraf 170: Liman Han e2 güney cephe (Koçak, 2017).

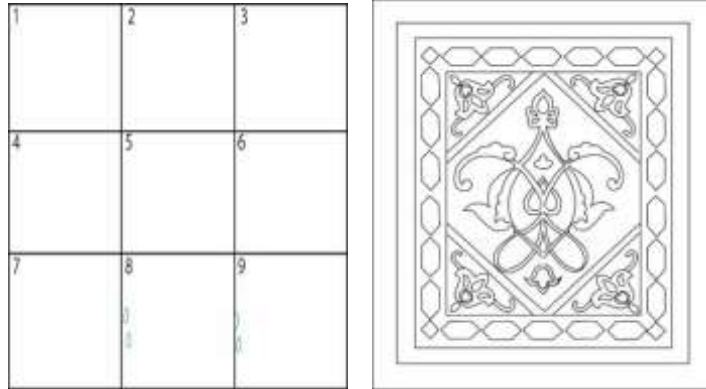
Fotoğraf 171: Pano 80,81 ve 82 (Koçak, 2017).

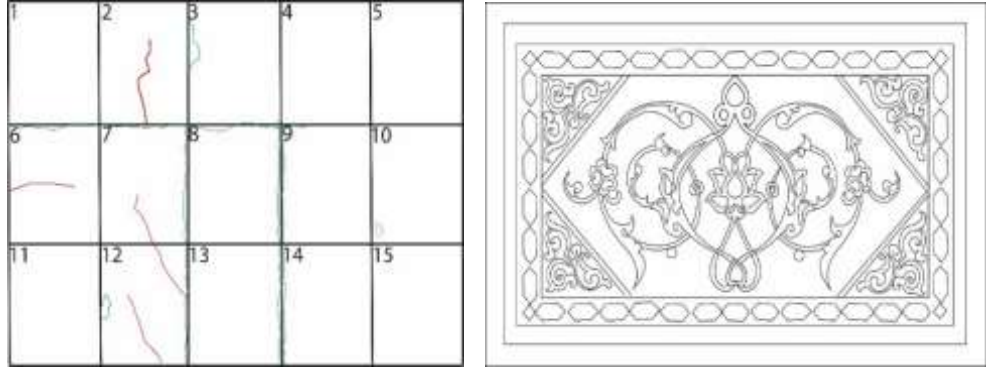
Fotoğraf 172: Pano 82,83 (Koçak, 2017).

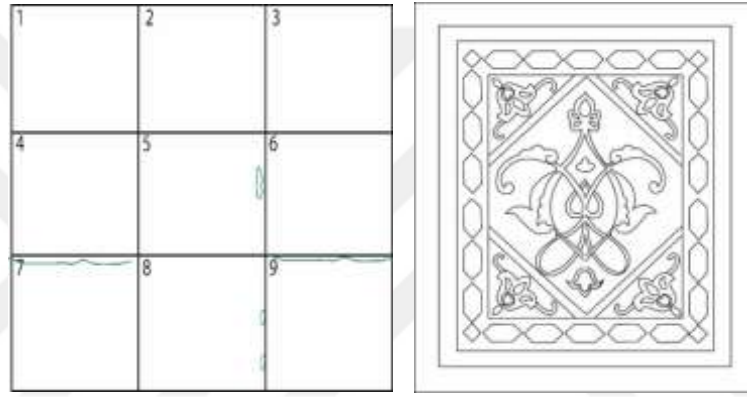
Şekil 71: Pano 80 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Şekil 72 :Pano 81 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Şekil 73: Pano 82 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Şekil 74: Pano 83 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Liman Han E3 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

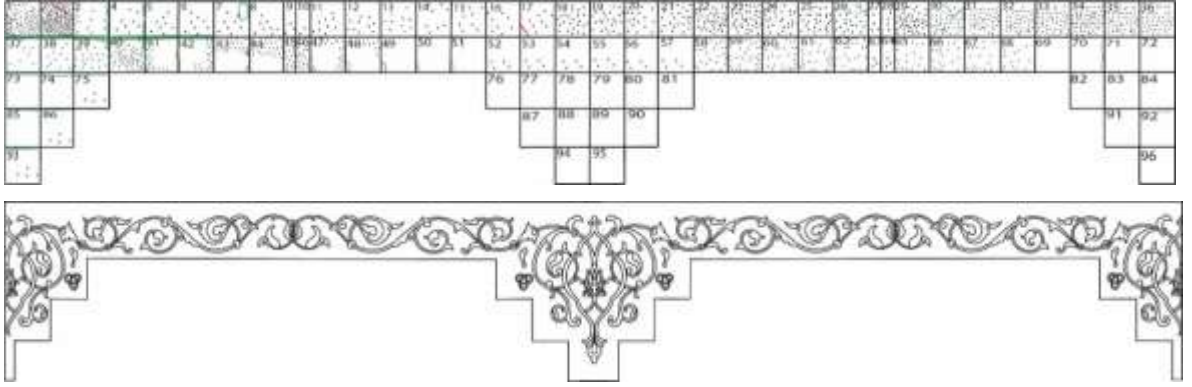

Fotoğraf 173: Liman Han e3 güney cephe (Koçak, 2017).

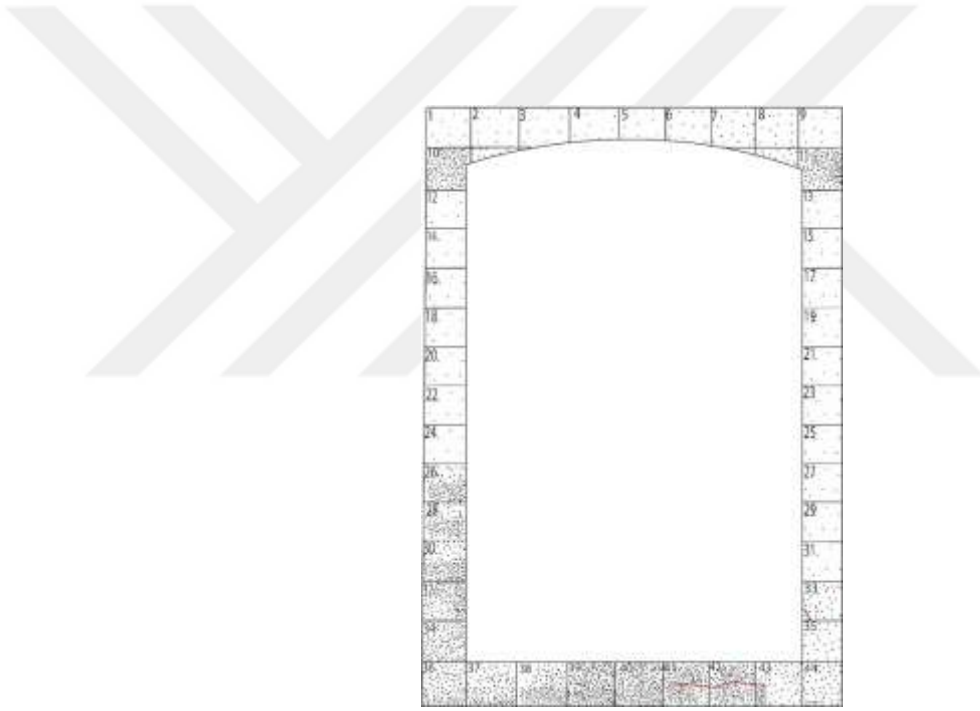

Fotoğraf 174: Pano 84,85 ve 86 (Koçak, 2017).

Fotoğraf 175: Pano 88 ve 89 (Koçak, 2017).

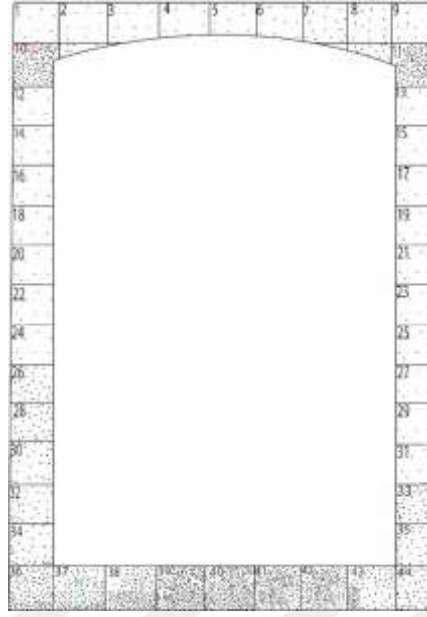

Şekil 75: Pano 84 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

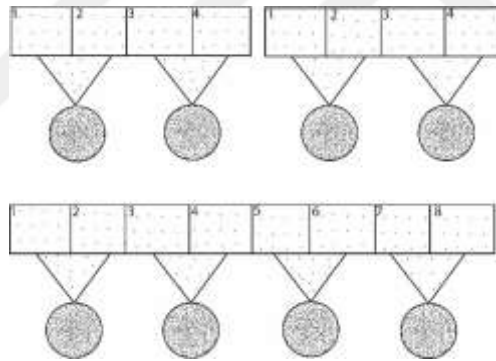

Şekil 76: Pano 86 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Şekil 77: Pano 88 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Şekil 78: Pano 85,87 ve 89 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

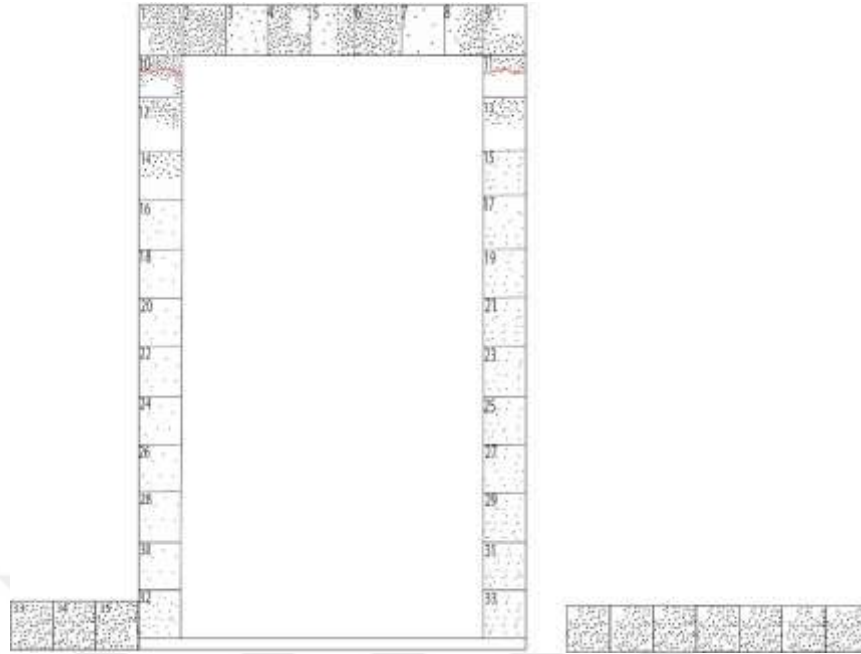
Liman Han E4 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

Fotoğraf 176: Pano 90 ve 91 (Koçak, 2017).

Fotoğraf 177: Pano 90 ve 91 (Koçak, 2017).

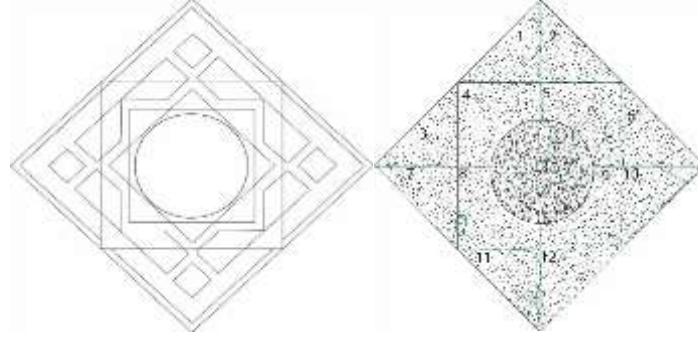

Şekil 79 : Pano 90 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Şekil 80: Pano 91 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

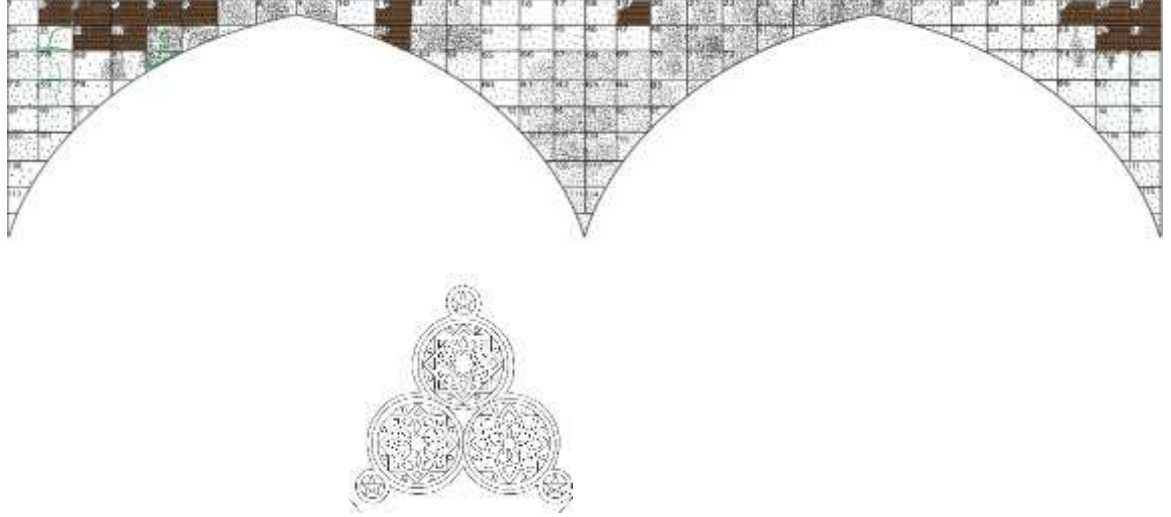
Şekil 81: Pano 92 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Liman Han E5 Güney Cephe Hasar Tespit Planı

Fotoğraf 178: Pano 93 (Tures, 2017).

Şekil 82: Pano 93 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

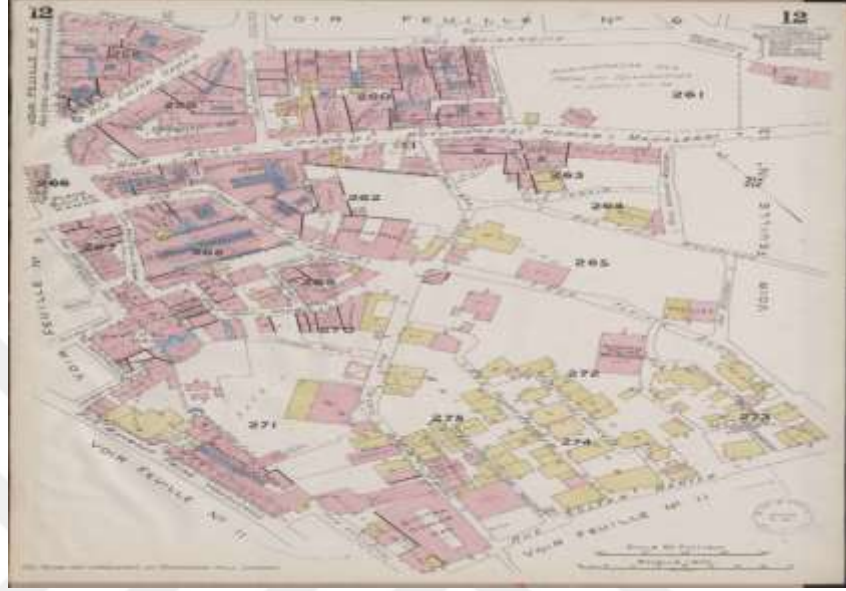
2.3. Hobyar Mescidi

Fotoğraf 179: Hobyar Mescidi (Koçak, 2020).

Tarihçesi: ‘*Hobyar ismi 15. yüzyılda yaşamış olduğu bilinen dönemin önemli zatlarından Hoca Hubyar’dan gelmektedir. Yapının diğer adı ‘Büyük Postahane Cami’dir*’ (Öz, 1987:73). Hobyar adıyla o dönemde iki mescit yaptırıldığı, yaptırılan ilk mescidin banisinin Üveys Paşa olduğu ve mescidin 16. yüzyılda yaptırıldığı, 1692’de çıkan yangında yanan ilk mescidin, arsasının Cerrahpaşa Hastanesi’ne verildiği bilinmektedir (Ayverdi, 1953:16). 1476 (H. 881) tarihli Vakıf Tahrir Defterinde Hobyar Mescidine ve yandığı bilinen Cerrahpaşa’daki diğer mescide 2300 akçe para tahsis edildiği yazmaktadır. Hobyar Mescidinin ilk olarak Fatih Döneminde

1437 (H. 878) tarihinde Hoca Hubyar tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Yaptırılan ilk mescit zamanla harap olmuş ve Büyük Postane inşaatı sırasında tamamen yıkılmıştır. Önce onarılması düşünülen mescidin, daha sonra yeniden yapılmasına karar verilmiştir (Batur, 2003:94).

Şekil 83: 20. yüzyılın başı, Goad'ın İstanbul'un Sigorta Haritalarında Hobyar Mescidi (Dağdelen,2007:12).

Eski caminin yerine daha küçük boyutta, Mimar Vedat Bey ve Mimar Muzaffer Bey'in de katkılarıyla yeni mescit inşa edilmiştir. Minarenin tamamlanması uzun sürünce eleştiriler geldiği, Mimar Muzaffer Bey'in de bunlara cevap verdiği bilinmektedir (Öz, 1987:73). Mimar Vedat Tek tarafından tasarlanan mescidin yeri değiştirilmemiştir. İnşaatın 1907'de başladığı, Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden ulaşılan belgeler ve Büyük Postane inşaatı sırasında çekilen fotoğraflardan anlaşılmaktadır (Batur, 2003:94). Yapımına 1907'de başlanan mescit 1911 yılında bitirilmiştir (Öz, 1997:73).

Fotoğraf 180: Büyük Postane inşaatı zamanında, Hobyar Mescidi (Batur, 2003:94.)

Vedat Tek'in kendi tasarım anlayışını kattığı yeni mescit, dönemin camilerinden farklıdır. Mescit Erken Osmanlı Dönemi türbelerini anımsatır. Osmanlı camilerinin iç mekanlarında görmeye alışık olduğumuz bezeme programının dışarıda kullanılması bu farklılığı açıklamaktadır (Batur, 2003:94). Mimar Vedat Bey'in dini mimarideki nadir örneklerinden sayılabilecek Hobyar Mescidi Ulusal Mimarlık Dönemi ruhunu en iyi şekilde yansıtmayı başarabilmiştir.

Mimari Özellikleri: Eminönü ilçesinin Sirkeci Semtinde, Hobyar Mahallesi Aşir Efendi Caddesi 24 pafta, 424 ada, 3 parselde kayıtlı⁵⁰, Hobyar Mahallesinde, Büyük Postane'nin arkasında yer almaktadır. Mescit, Sirkeci'nin tarihi hanlarıyla çevrili bir bölgede yer aldığından hem ticari hem kültürel açıdan önemli bir konumdadır. Yeni mescidin, eski camiye (9m² x 9m²) göre daha küçük boyutlarda 7.5m² x 7.5m², kare ve sekizgen planlı bir yapı olduğu bilinmektedir (Batur,2003:94). Mescidin güneybatısında minare vardır. Geniş saçağı, saçak altındaki ahşap payandaları⁵¹, ikili mukarnas ve dilimli kubbesi dikkat çeken mimari elamanlarındandır.

⁵⁰ İstanbul IV Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu dosyalarından ulaşılan bilgiler.

⁵¹ Payanda: Herhangi bir yapı elemanının (taşıyıcı duvarlar, kubbe kasnakları gibi) taşıyıcı gücünü arttırmak için kullanılan destek (İşleyen, 2013:83).

Mescidin camları büyüktür, bu özelliği de içinin daha aydınlık olmasını sağlamıştır. Eğimli araziye yapılan mescit kâgir bir yapıdır. Dış cephede pencere kenarları, alınlıkları ve dar cephelerinde kullanılan çiniler mescidin mimari ve estetik açıdan daha güzel görünmesini sağlamıştır. Mescidin ikiz pencerelerinin arasında mermer sütunlar kullanılmıştır. Pencere açıklıklarının yükünü zemine aktarmak için taşıyıcı olarak sivri kemerler kullanılmıştır.

Fotoğraf 181: Hobyar Mescidine ek bina yapılmadan önceki görünümü (KUDEB).

Pencere çevresi ve kemer köşe dolguları da çiniyle bezenmiştir. Saçakla duvar arasında zikzaklı silme kullanılmıştır. Mescidin tavan örtüsü kurşunla kaplıdır ve kubbenin üstünde bir alemle sonlandırılmıştır. Mescidin camiye bitişik tek şerefeli minaresi vardır ve şerefe altında mukarnas kullanılmıştır.

Fotoğraf 182 : Hobyar Mescidi doğu cephesi (Koçak, 2020).

Minarenin saçağı ve kubbe şeklindeki külâhı vardır. 1987 yılında alınan karar ile mescidin doğu tarafına, kötü durumdaki namazgah ile tuvalet yıktırılmış ve yerine dikdörtgen planlı ek bina yapılmıştır⁵². En son 2005’te onarım görmüştür. Bu onarımda kapı, korkuluk, minber gibi ahşap elemanları da yenilenmiştir.

⁵² İstanbul IV Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu ve KUDEB dosyalarından ulaşılan bilgiler.

Fotoğraf 183: Hobyar Mescidinin yanına eklenen dikdörtgen planlı mekân, (Koçak, 2020).

Fotoğraf 184 : Mescidin giriş kapısı ve penceresi (Koçak, 2020).

Bezeme Özellikleri: Mimar Vedat Tek'in bir yapıyı tasarlarken, mimari çizimin dışında yapının süslemesinde de hassas ayrıntılara ne kadar önem verdiği mimarın kendi not defterlerindeki çizimlerden anlaşılmaktadır. Vedat Tek, Hobyar Mescidini de tasarlarken aynı hassasiyeti göstermiştir. Mescidi tasarladıktan sonra ölçülere göre, çiniler üretilmiş ve o alanlara monte edilmiştir. Çinilerin Mehmet Emin Usta'nın atölyesinden sipariş edildiği güneydoğu cephesindeki kûfi hat yazılı panodaki imzadan anlaşılmaktadır.

Pencere etrafını dolanan dikdörtgen bordürde ve kemer köşe dolgularında kullanılan çinilerde; kobalt mavi, beyaz, siyah, turkuaz, yeşil, kırmızı ve sarı renkler görülmektedir (fotoğraf 185). Kompozisyonlarda bitkisel motifler, geometrik motifler, sülüs ve kûfi yazılar kullanılmıştır. Kûfi yazılı panonun köşesine yazdığı "Amel-i Mehmet Emin min telamiz-i Mehmet Hilmi"⁵³ yazısı bu bilgiyi doğrulamaktadır. Büyük Postane binasının cephelerinde görülen bazı kompozisyonların aynı olmasa da benzer şekilde mescitte de kullanıldığı görülmektedir. Kemer köşe dolgularında rûmi, hatayî, penç, goncagül ve sivri dişli yapraklardan oluşan kompozisyon görülmektedir.

Sivri kemerin merkezinde kabara bulunan kompozisyonun kenarları dar yıldızlı bordürle çevrelenmiştir. Dışında görülen kalın bordürün içinde, ulamalı sekiz köşeli yıldız kompozisyonu kullanılmıştır (fotoğraf 185). Caddeye bakan pencerenin (fotoğraf 186) kemer köşe dolgularındaki kompozisyon aynı olarak kullanılırken, renklerde farklılık görülmektedir. Aynı pencerenin dışında görülen kalın bordürün içinde, ulamalı sarı iplik paftalar içerisinde çift dal rûmi iki farklı kompozisyon kullanılırken bu farklılık beyaz ve turkuaz renklerle birbirinden ayrılmıştır

⁵³ Hat yazısı okuması Özkan Birim tarafından yapılmıştır.

Fotoğraf 185: Sekiz köşeli yıldız motifli bordür (Koçak, 2020). **Fotoğraf 186:** Caddeye bakan pencere (Koçak, 2020).

Mescidin dar cephelerindeki mukarnas altında yıldızlardan oluşan ince bordürle çevrelenmiş dikdörtgen kalın bordür içinde sekiz köşeli yıldız motifli geometrik süslemeli panolar yer almaktadır. Güney doğu cephede ve iç mekanda kalan giriş kapısının bulunduğu cephede (fotoğraf 187) geometrik geçmeler ve kûfî hattın kullanıldığı “Elhamdülillah”⁵⁴ yazılı kompozisyon görülmektedir. Postaneye bakan dar cephede de geometrik motifli çini pano görülmektedir (fotoğraf 188).

Fotoğraf 187: “Elhamdülillah” yazılı pano (Koçak, 2020). **Fotoğraf 188:** Geometrik motifli çini pano (Koçak, 2020).

Mescidin iç mekânında dış cephelerdeki bezeme yoğunluğuyla ters orantılı bir sadelik göze çarpmaktadır. Beyaz badanalı duvarlarda madalyonlardaki yazılarda; Allah, (Cellecelâlehû), Muhammed (Aleyhisselâm), Ömer (El Faruk Radiyallahü

⁵⁴ Hat yazısı okuması Özkan Birim tarafından yapılmıştır.

Anh), Ali (Radiyallahu Anh), Hasan (Radiyallahu Anh), Hüseyin (Radiyallahu Anh), Osman (Radiyallahu Anh), Ebubekir (Radiyallahu Anh), Besmele ile başlayan ihlas suresi, Vemâ tevfiği illâ billâh yazılıdır⁵⁵. İç mekanda bulunan pencere, güney cephesindeki aynı süsleme programıyla devam ettirilmiştir. Diğer pencerelerden farklı olarak sağ kenarında ikili yıldız motifi sıralanmıştır. Kaboğlu'nun (2010) tezinde bahsettiği iç mekan giriş cephesinde, kufi hatlı panonun altında. “İnnessalate kanet alel mü'mine kitaben mevkuta (H. 1327)” yazılı mermer kitabe mescitte görülmemiştir⁵⁶(fotoğraf 189).

Fotoğraf 189: Celî sülüs kitabe (Kaboğlu,2010:59).

⁵⁵ “Başarım ancak Allah’tandır”. Hud Suresi 88. Ayet. Hat yazısı okuması Halil İbrahim Yıldırım tarafından yapılmıştır.

⁵⁶ “Şüphesiz namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır (M. 1909)”. Nisa suresi 103. Ayet. Hat yazısı okuması Halil İbrahim Yıldırım tarafından yapılmıştır.

Fotoğraf 190: Hat yazılı, çini madalyonlar (Koçak, 2020).

Fotoğraf 191: Hat yazılı, çini pano ve madalyonlar (Koçak, 2020).

Fotoğraf 192: Hat yazılı, çini madalyonlar (Koçak, 2020).

Fotoğraf 193: Hat yazılı, çini madalyonlar (Koçak, 2020).

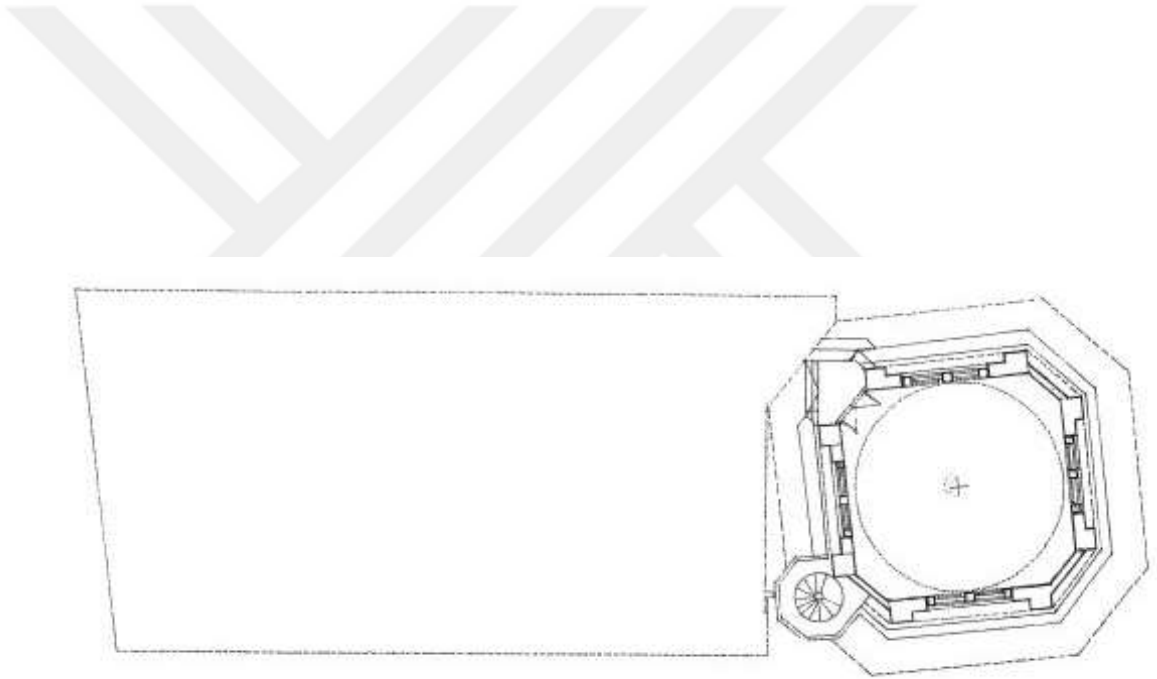
2.3.1. Hobyar Mescidi Çinilerinin Mevcut Durum Tespiti ve Hasar Tespit Planları

Çinilerin mevcut durum tespiti yapılırken Hobyar Mescidi hakkında detaylı bir araştırma yapılmıştır. 4 numaralı Kültür Varlıkları Koruma Kurulu'ndaki incelenen dosyalarda geçmiş tarihlerde yapılan koruma onarım çalışmaları ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Daha sonra fotoğrafları çekilmiş, yapının eski-yeni rölemleri elde edilmiştir. Hasar lejantları çizilmiştir. En son olarak da uygulama projesine katkı sağlaması için çinilerdeki desenler çizilmiştir.

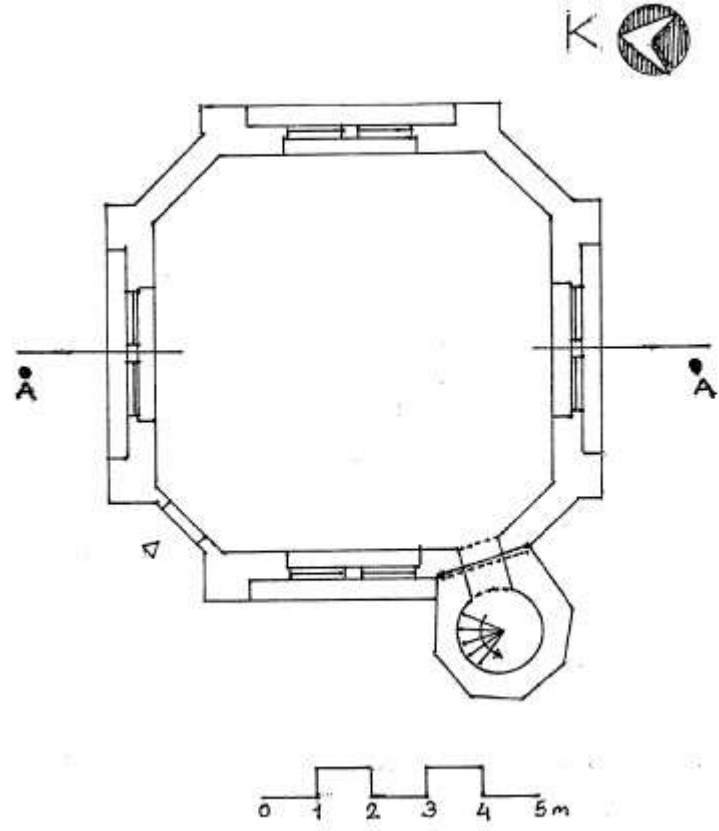
Çinilerin durumu her cephede değişmektedir. Bazı cephelerde çiniler az hasarlı iken bazı cephelerdeki çiniler çok hasarlı olabilmektedir. Genel olarak düşen çini eksik çini karo gözlenmemiştir. Hobyar Mescidinin süslemesinde kullanılan çiniler mescidin; kuzey, güney, doğu ve batı cephesinde bulunan pencerelerinde ve kuzey doğu, güney doğu cephelerinde kullanılmıştır. Mescidin güney cephesi ve içerisinde bulunan pencereden alınan ölçümlere göre çinilerin boyutları genellikle en büyükleri 19,5 cm x 19,5cm – 20cm x 20cm olarak belirlenmiştir. Bordür kenarında kullanılan çiniler 7cm-7,5cm x 20cm olarak ölçülmüştür. En küçük boyutluları da 7cm x 7cm olarak belirlenmiştir. Mescitte fiziki şartlardan dolayı ulaşılamayan ve ölçülemeyen çiniler olmuştur. Hobyar Mescidinin kuzey cephesi Büyük Postane'nin arkasına bakan penceredir. Pencere kenarında toplamda 490'a yakın çini karo kullanılmıştır. Bu sayılar diğer cephelerde, eklenen ve çıkarılan çini karolar nedeniyle değişim gösterebilir.

Kuzey cephede görülen bozulmalarda; sır çatlamaları, bünye çatlaması ve kırılması, bünye veya sır kopmaları, çini yüzeylerinde koyu renkli kirlilikler vardır. Önünde cadde bulunan mescit trafiğe açık bir durumdadır. Caddeye bakan güney cephedeki bozulmalarda; egzozdan çıkan gazlardan dolayı oluşan yoğun siyah bir kirlilik ve kuş pisliklerinin oluşturduğu biyolojik kirlenmeler olarak vardır. İnsanların ulaşabileceği yakınlıkta olması tahribatlarda etkili olmuştur.

Mescidin iç mekanda bulunan penceresinin üst alınlığı ve dikdörtgen geometrik kompozisyonu olan panodaki çinilerin üzerine (sonradan eklenen binadan dolayı) çimento gelmiştir. Çimentonun içindeki tuzlar tehlikeli olduğu için ilerleyen zamanda çinilerde geri dönüşü olmayan hasarlar bırakabilir.

Şekil 84: Hobyar Mescidinin planı (İstanbul 4 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu).

Şekil 85: Hobyar Mescidinin planı (İstanbul 4 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu)

Hobyar Mescidi Güney Cephesi Hasar Tespit Planı

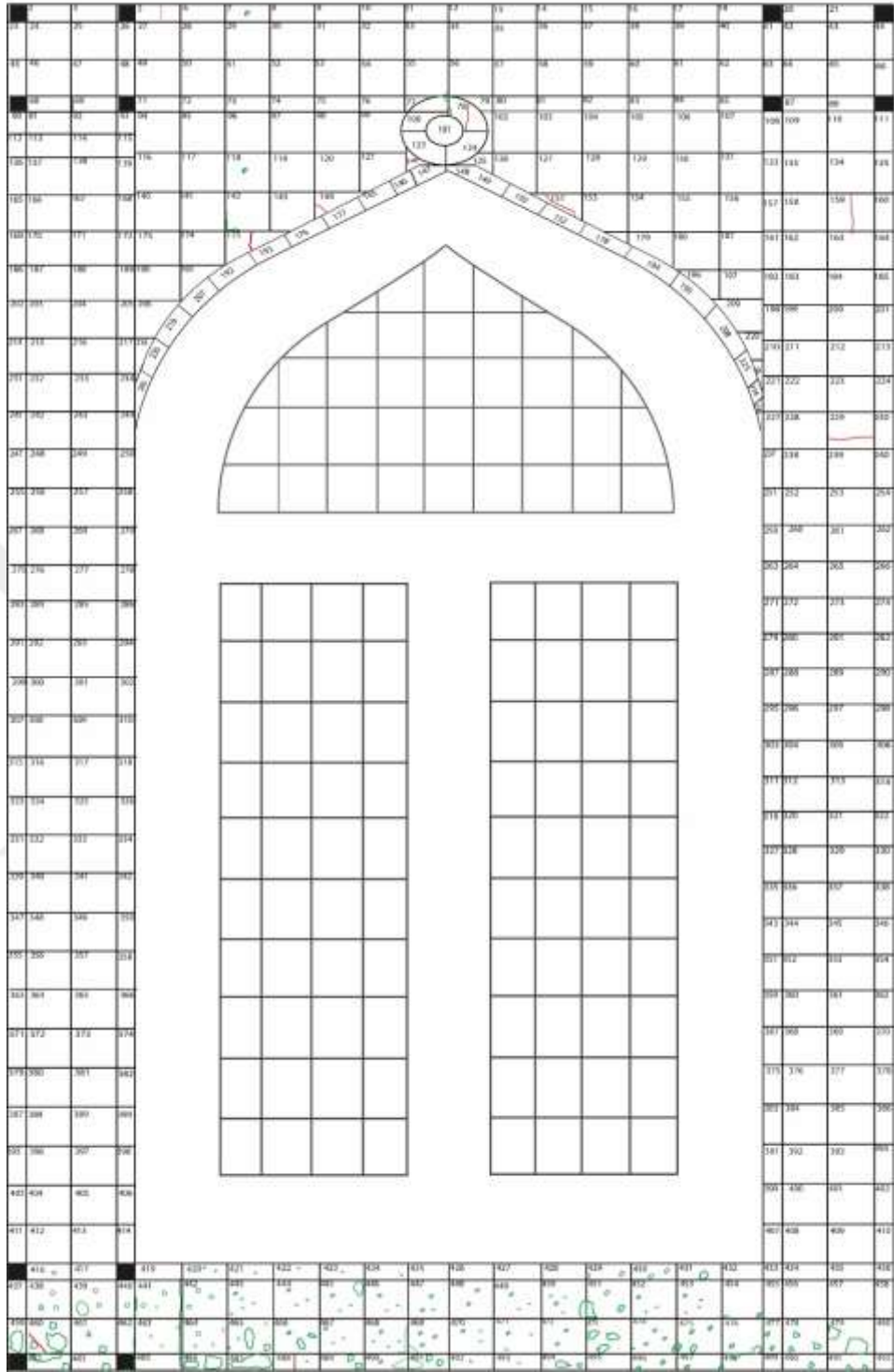
Fotoğraf 194: Hobyar Mescidi güney cephe (Koçak, 2020).

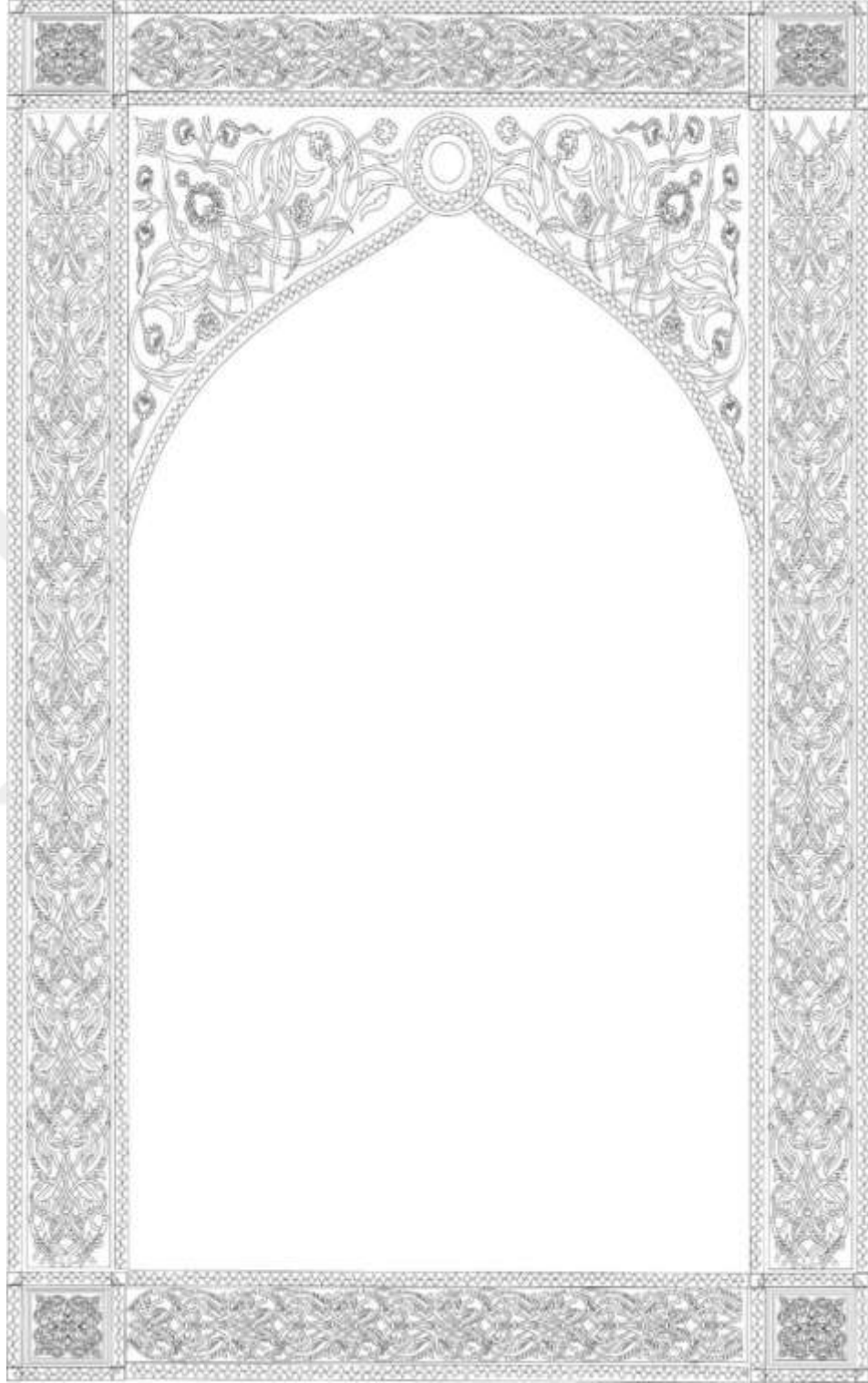
Fotoğraf 195: Güney cephe pano 1 (Koçak, 2020). **Fotoğraf 196:** Güney cephe detay (Koçak, 2020).

Fotoğraf 197: Güney cephe detay (Koçak, 2020).

Şekil 86: Pano 1 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Şekil 87: Pano 1 desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

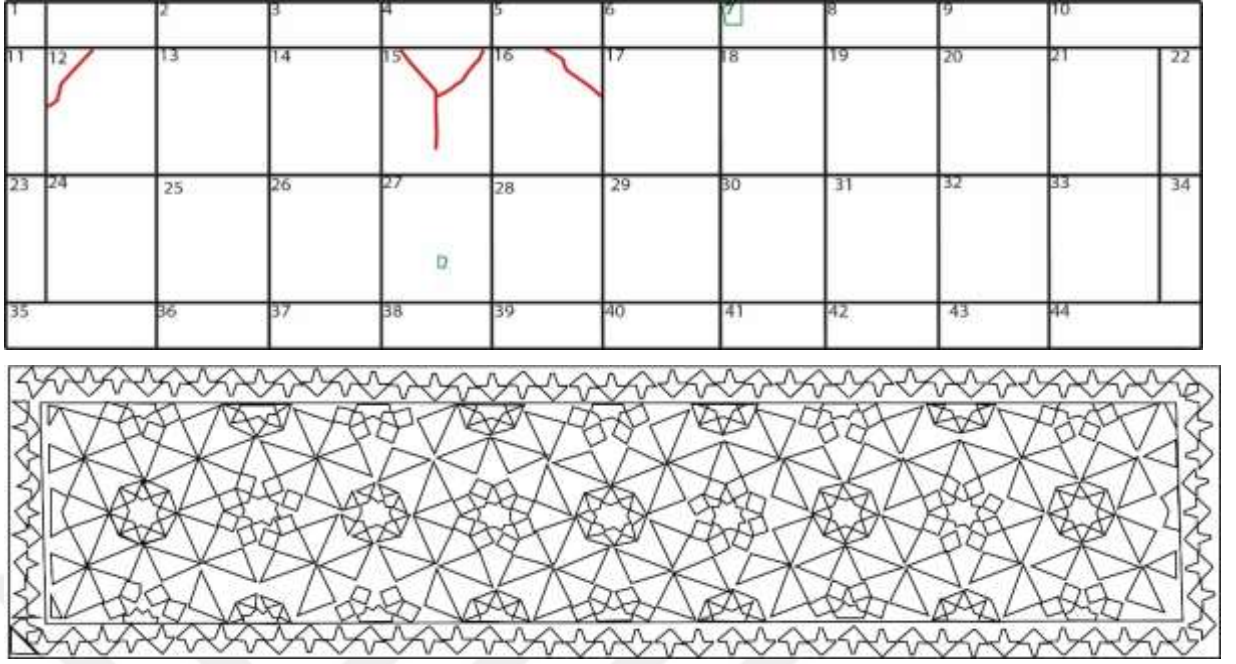
Hobyar Mescidi Güneydoğu Cephesi Hasar Tespit Planı

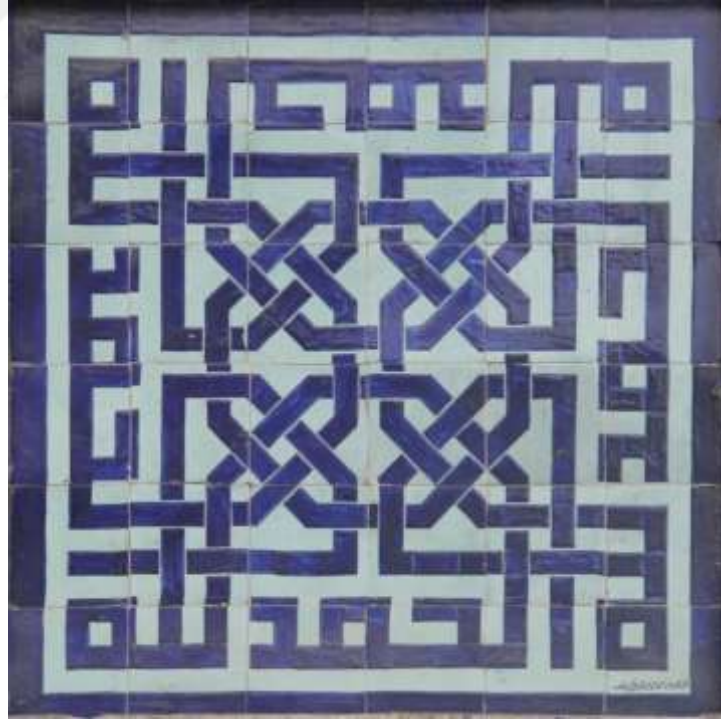
Fotoğraf 198: Hobyar Mescidi güneydoğu cephe pano 2 (Koçak, 2020).

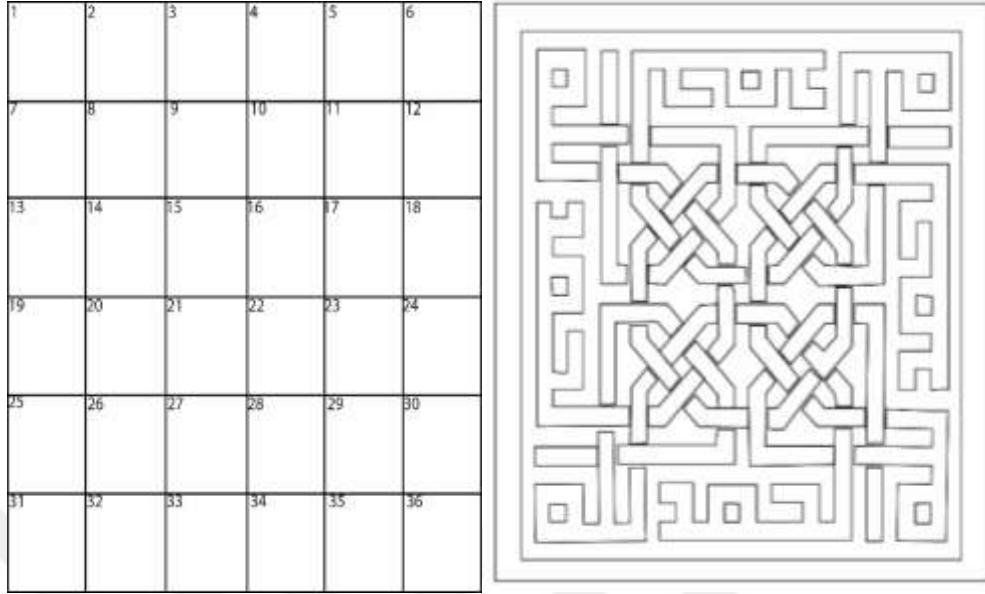
Fotoğraf 199: Hobyar Mescidi güneydoğu cephe pano 2 (Koçak, 2020).

Şekil 88: Pano 2 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Fotoğraf 200: Hobyar Mescidi güneydoğu cephe pano 3 (Koçak, 2020).

Şekil 89: Pano 3 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu ((Koçak, 2021).

Hobyar Mescidi Kuzey Cephesi Hasar Tespit Planı

Fotoğraf 201: Hobyar Mescidi kuzey cephe pano 4 (Koçak, 2020).

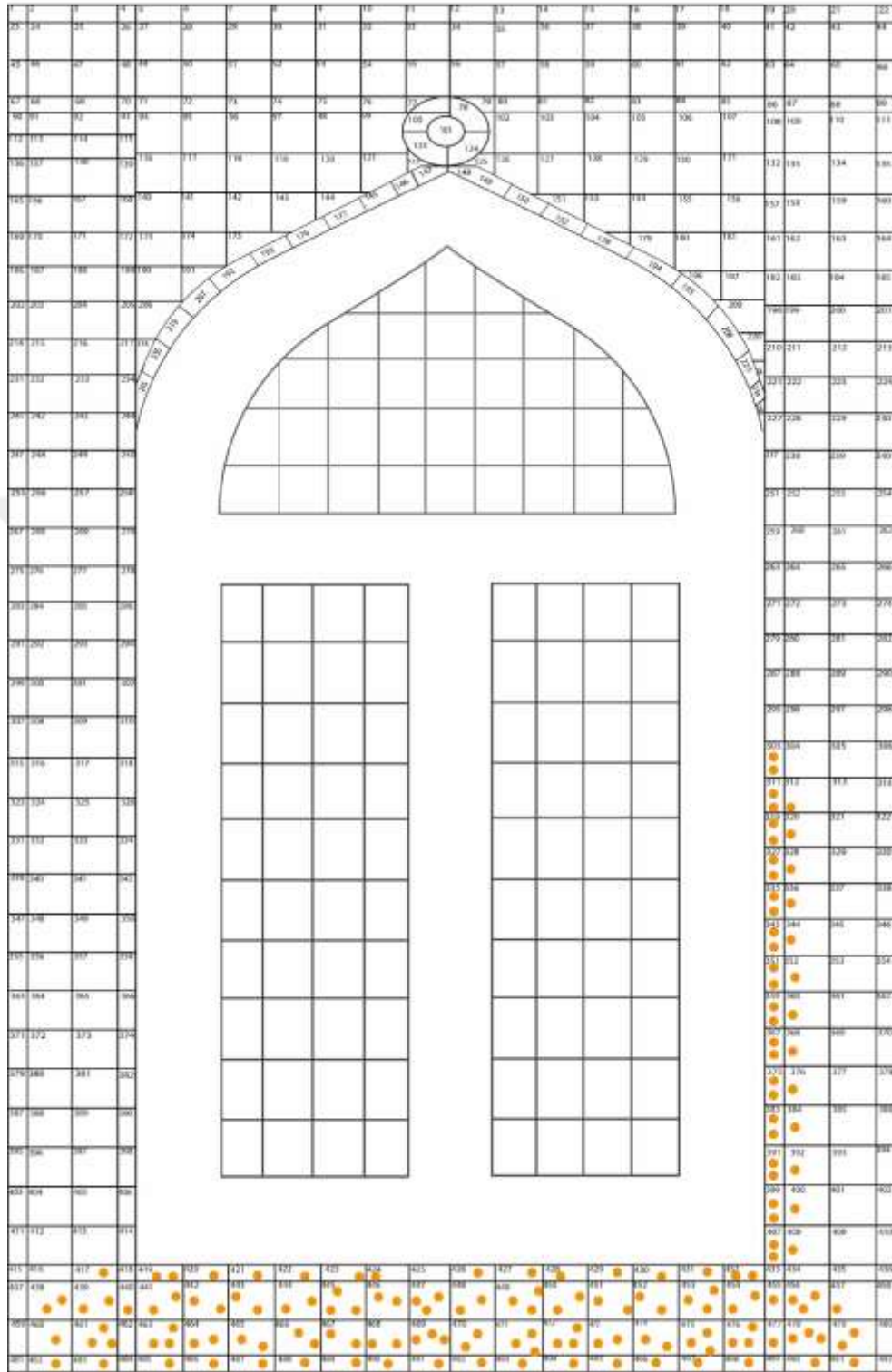
Fotoğraf 202: Pano 4 detay (Koçak, 2020).

Fotoğraf 203: Pano 4. detay (Koçak, 2020)

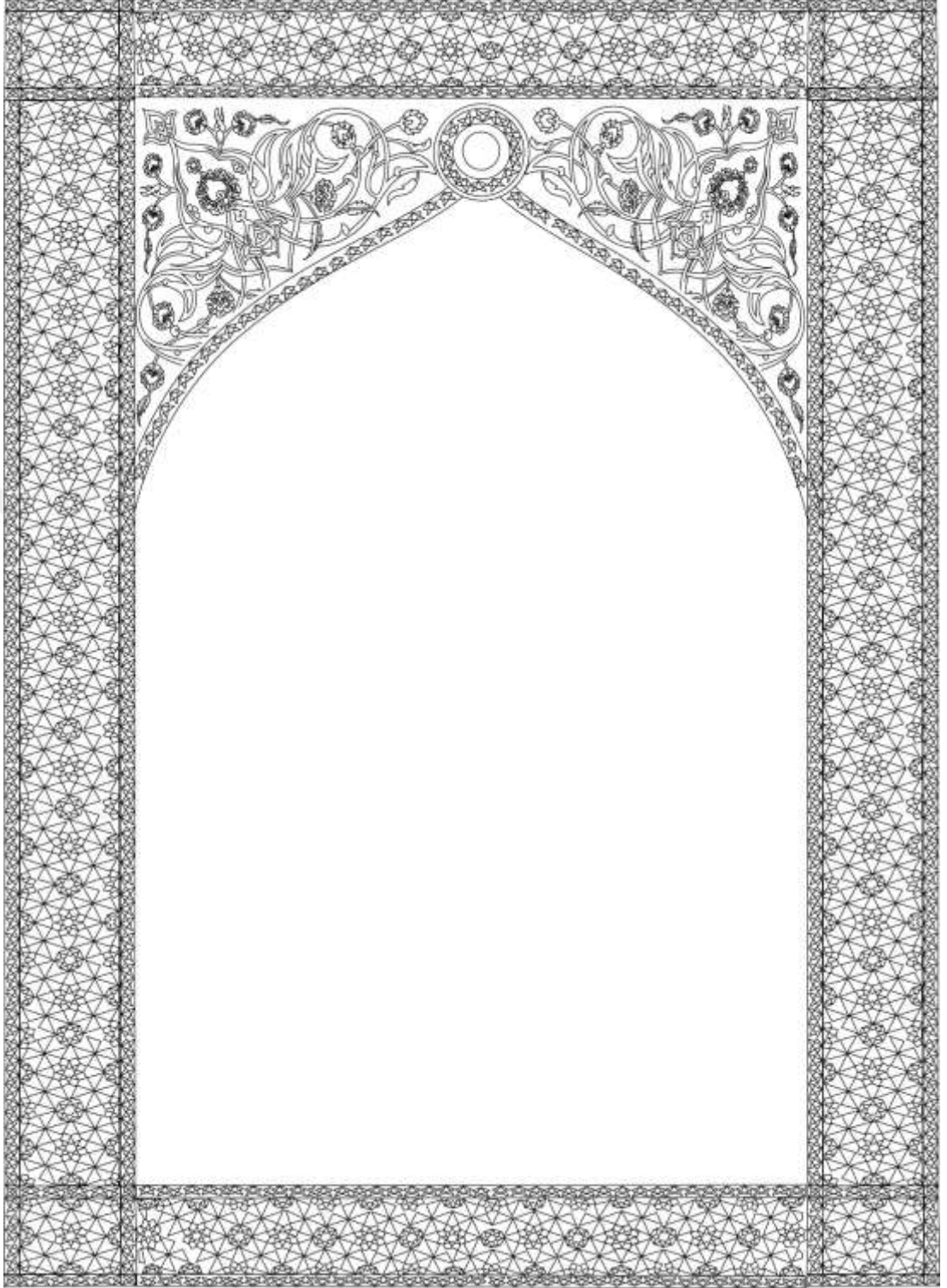

Fotoğraf 204: Pano 4 detay (Koçak, 2020)

Şekil 90: Pano 4 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Şekil 90: Pano 4 desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Hobyar Mescidi Kuzeydoğu Cephesi Hasar Tespit Planı

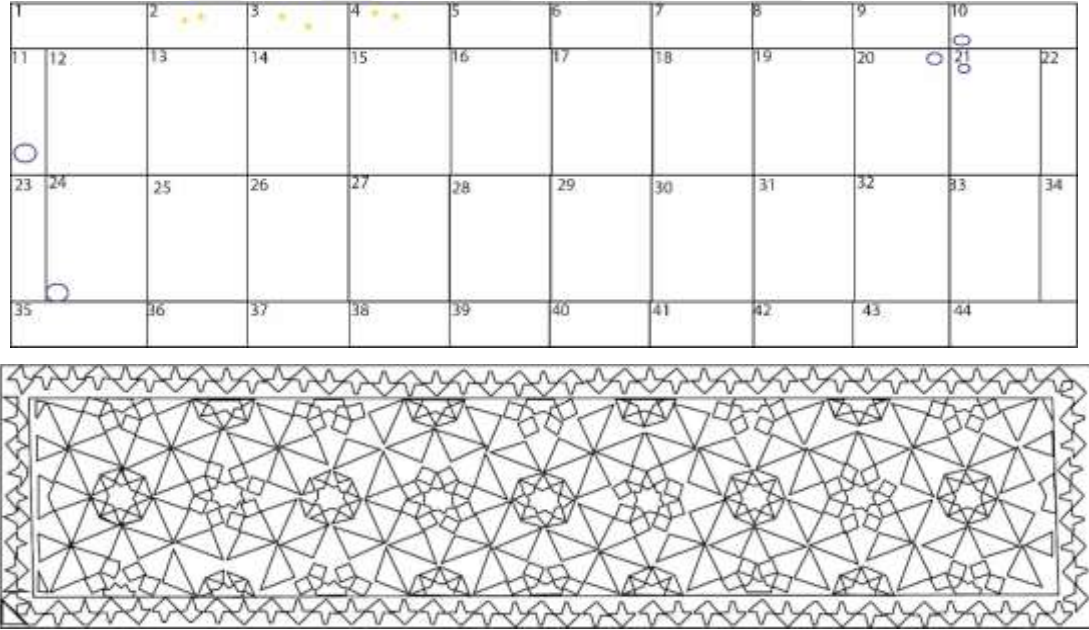
Fotoğraf 205: Hobyar Mescidi kuzeydoğu cephe pano 5 (Koçak, 2020)

Fotoğraf 206: Pano 5 (Koçak, 2020)

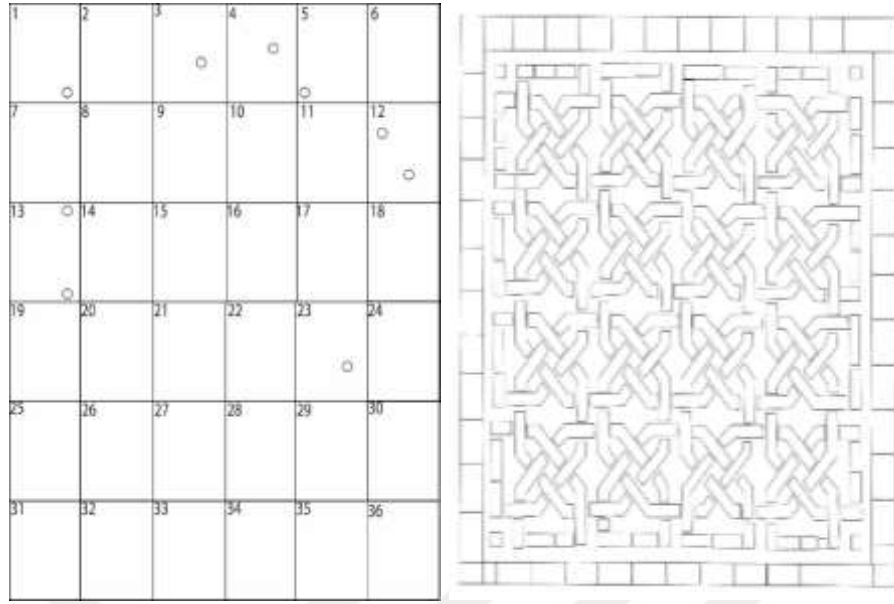

Fotoğraf 207: Pano 6 (Koçak, 2020)

Şekil 91: Pano 5 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Şekil 92: Pano 6 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Hobyar Mescidi Doğu Cephesi Hasar Tespit Planı

Fotoğraf 208: Hobyar Mescidi doğu cephe pano 7 (Koçak, 2020)

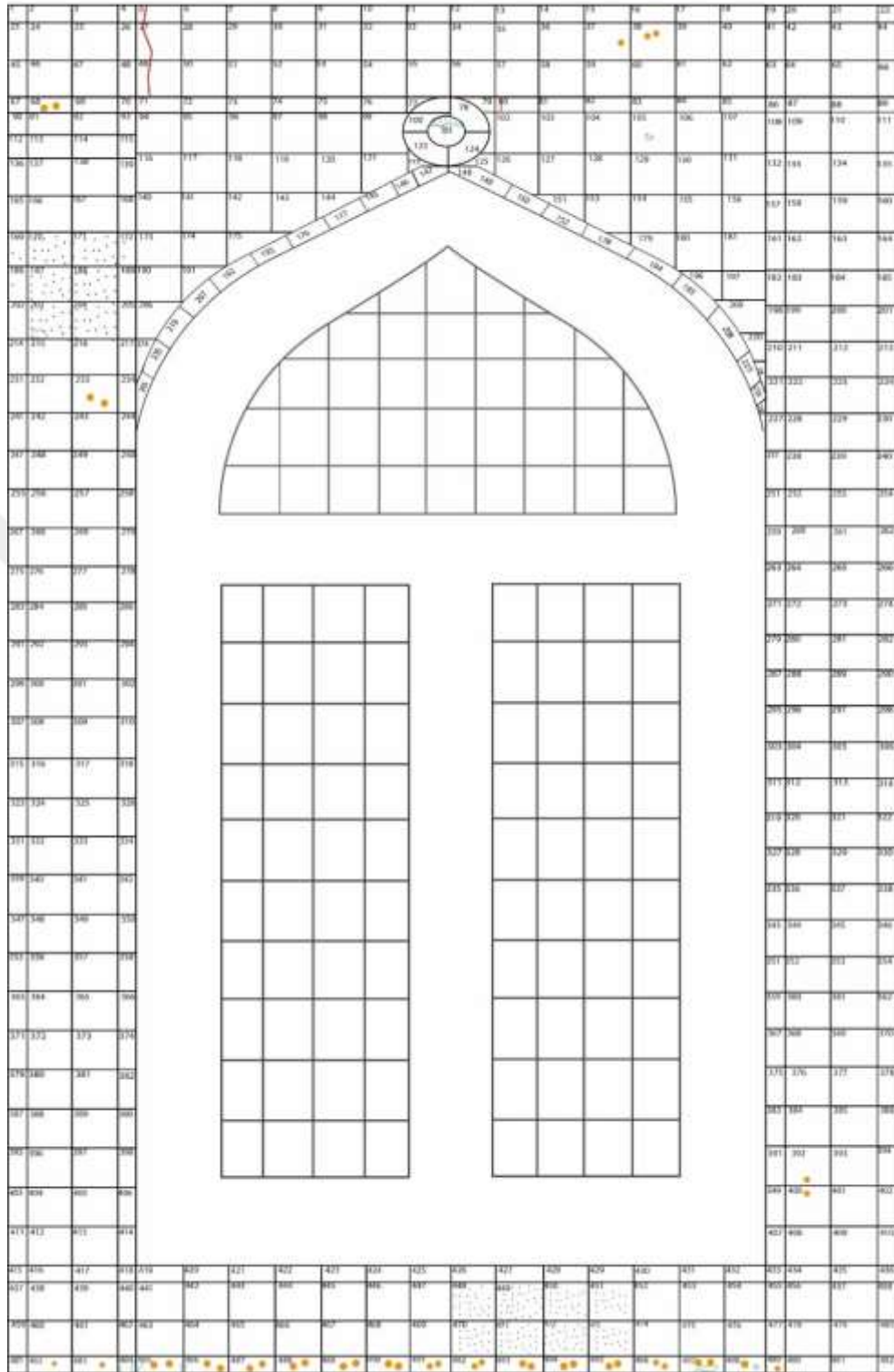
Fotoğraf 209: Pano7 detay (Koçak, 2020)

Fotoğraf 210: Pano7 detay (Koçak, 2020)

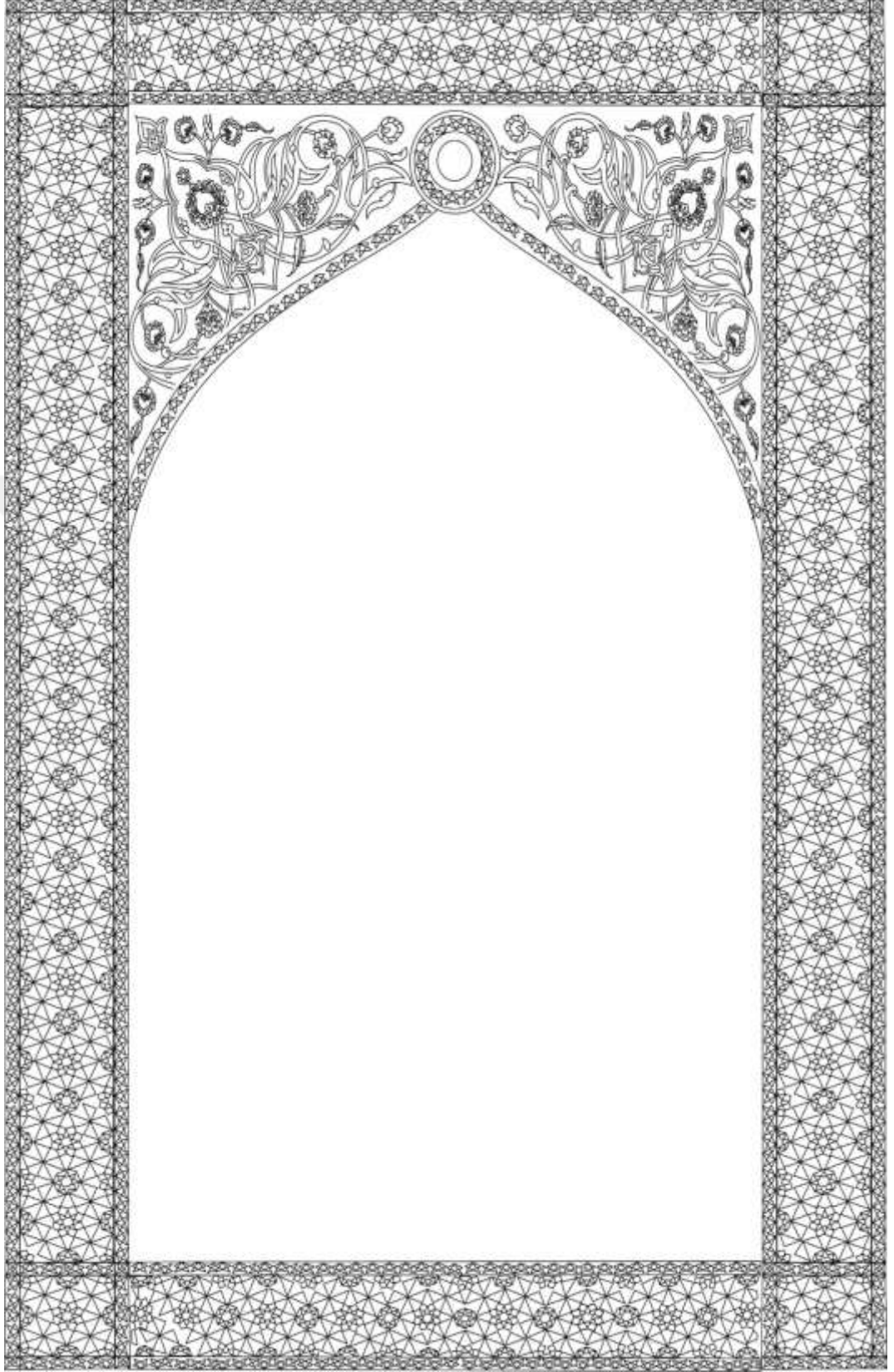

Fotoğraf 211: Pano 7 detay (Koçak, 2020)

Şekil 93: Pano7 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

Şekil 94: Pano7 desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Hobyar Mescidi Batı Cephesi Hasar Tespit Planı

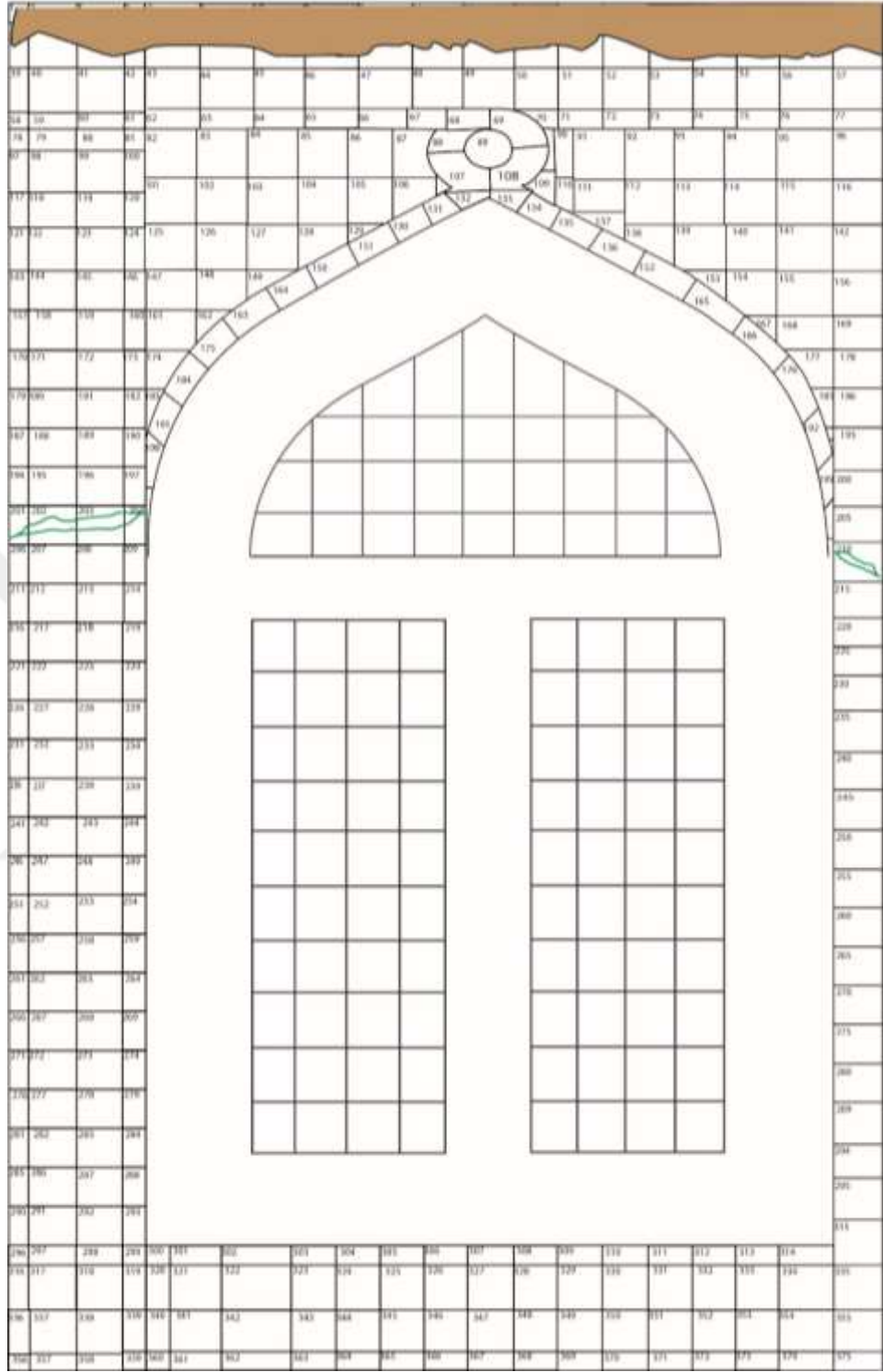
Fotoğraf 212: Hobyar Mescidi batı cephe pano 8 (Koçak, 2020)

Fotoğraf 213: Pano 8 detay (Koçak, 2020)

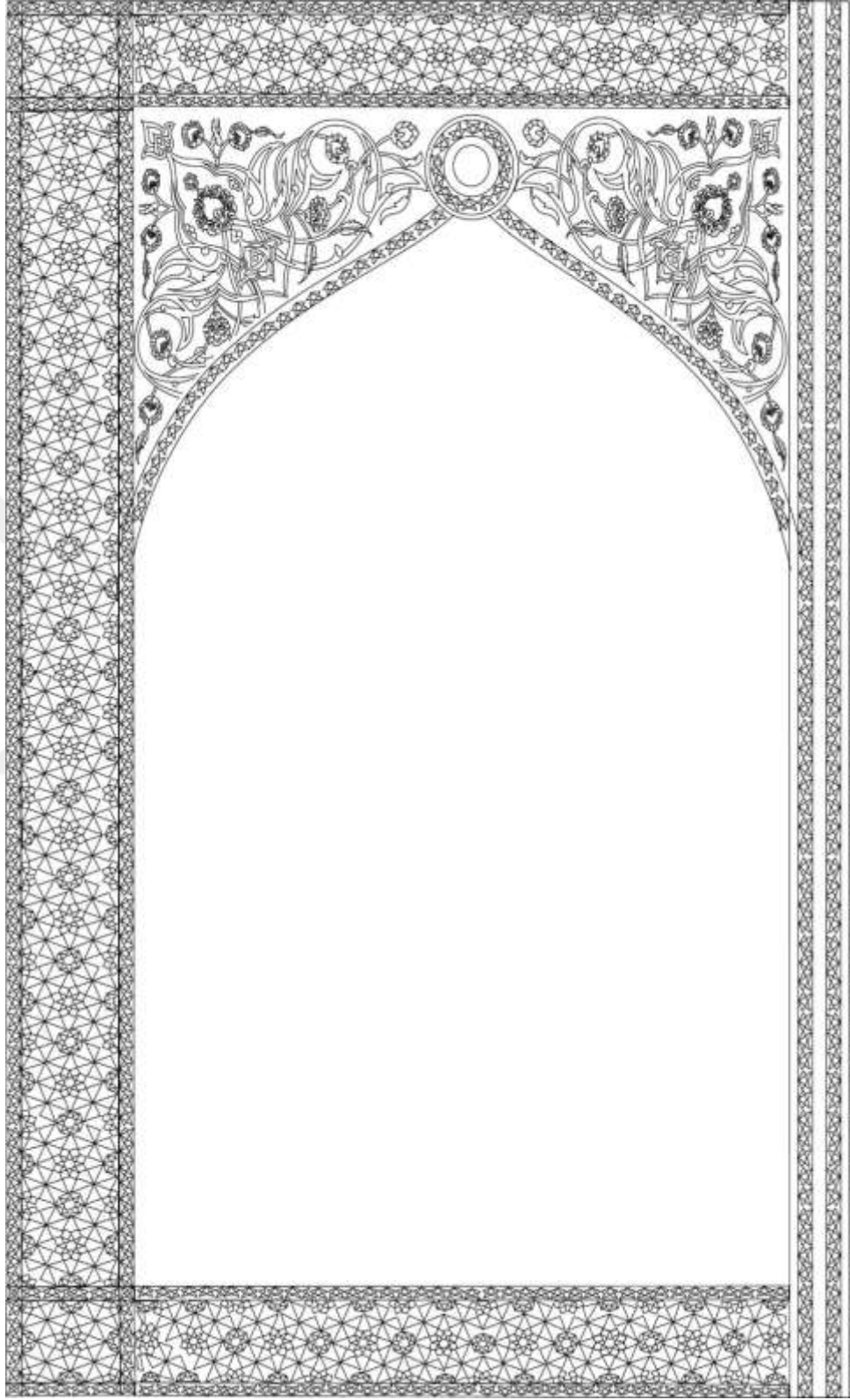

Fotoğraf 214: Pano 8 detay (Koçak, 2020)

Şekil 95: Pano 8 hasar tespit planı (Koçak, 2021).

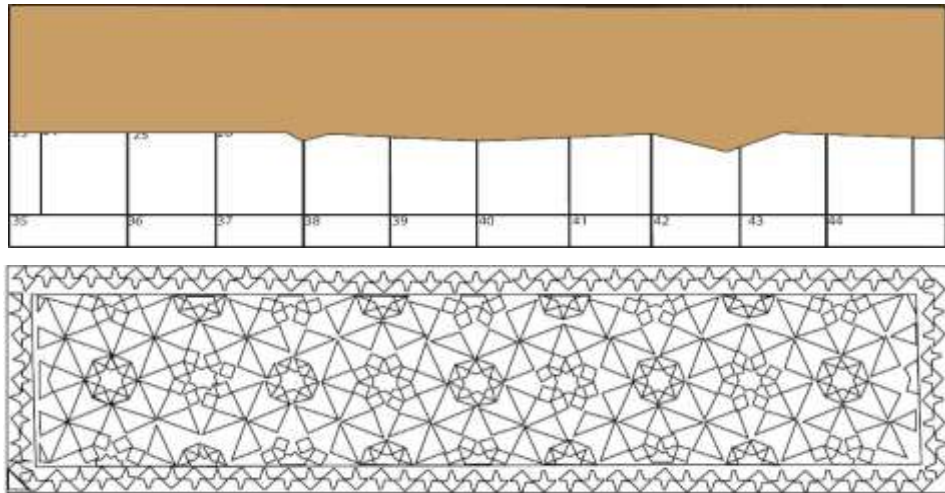

Şekil 96: Pano 8 desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Hobyar Mescidi Kuzey Batı Cephesi Hasar Tespit Planı

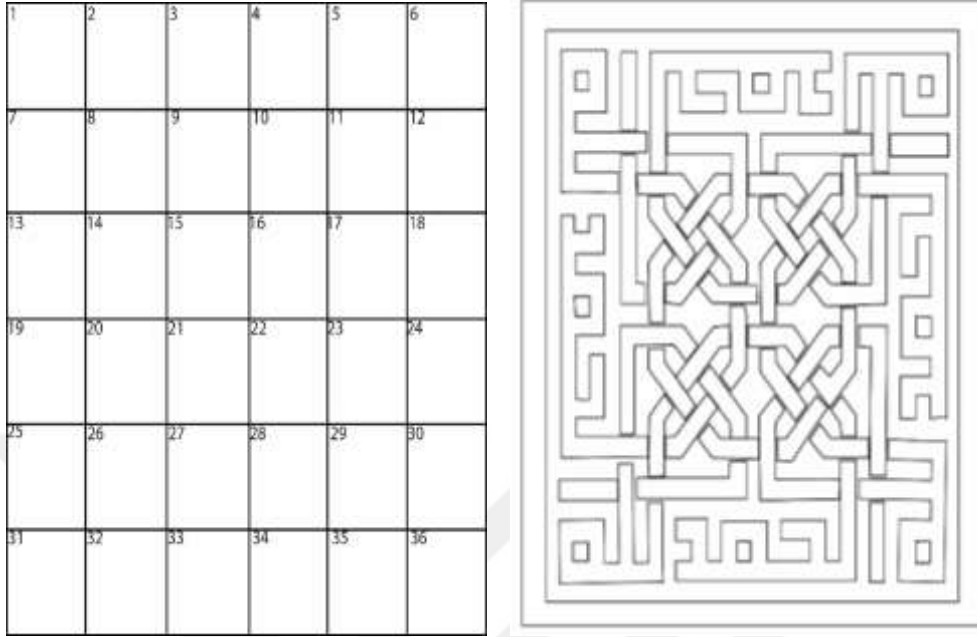

Fotoğraf 215: Pano 9 ve 10 (Koçak, 2020)

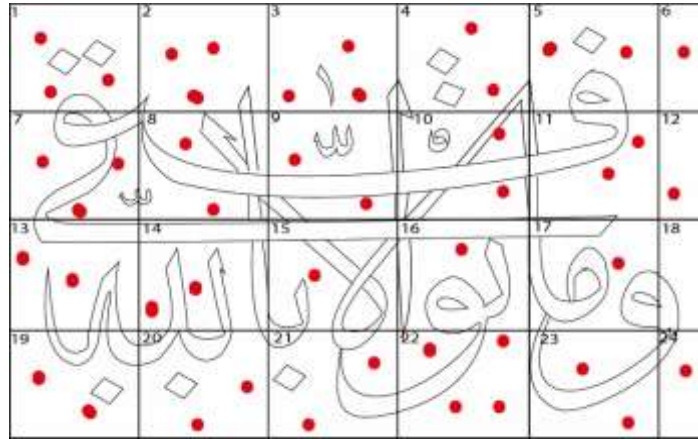
Şekil 97: Pano 9 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Şekil 98: Pano 10 hasar tespit planı ve desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Hobyar Mescidi Hasar Tespit Planı

Şekil 99: Pano 11 hasar tespit planı (iç cephe) (Koçak, 2021).

2.4. Liman Han ve Hobyar Mescidi Çinilerinde Bozulmalara Neden Olan Etkenler

Koruma önerisi getirilen çinilerin önce belgelemesi yapılmıştır. Koruma uygulama çalışmalarının düzgün bir şekilde yapılabilmesi için çinilerin aldığı hasarların boyutları ve türleri belirlenmiştir. Çininin hangi malzemelerle üretildiği, yapılırken hangi tekniğin kullanıldığı, nerde ve nasıl kullanıldığı, çevresel etkenler ve çinileri korumak için yapılan hatalı uygulamaları tespit edilmiştir.

Yapılardaki çini bozulmalarını üretim kaynaklı, ortam ve kullanım koşullarına bağlı nedenler, koruma ve onarım sırasında uygulamada oluşan hatalar kaynaklı olarak 3 başlık altında anlatılmıştır.

a) Üretimden kaynaklı bozulmalar: Yüzyıllardır çinin mimaride kullanılması, dayanaklığı ve estetik açıdan güzel görünmesi sayesinde olmuştur. Çevreyle dost olması ve uzun ömürlü bir ürün olması hala tercih edilmesini sağlamaktadır.

Çinilerde üretim sırasında çamur hazırlama, yoğurma, şekillendirme, kurutma, rötuşlama, ilk pişirim ve sırlı pişirime kadarki süreçte çok çeşitli hatalar oluşmaktadır. Çini çamurunu hazırlarken bu hammaddelerin iyi öğütülmesi, iyi elenmesi ve doğru oranlarla karıştırılması gerekmektedir. İyi elenmeyen iri taneli kireç taşları daha sonra bisküvi ya da sır pişiriminde nem ile birleşerek genişlemesi sonucunda bünyeyi çatlatabilir. Çamuru iyi yoğurmak ve havasını almak önemlidir. İçinde hava kalan çini, fırında çatlama veya dağılma göstermektedir. Çamurun kurutma sırasında orantılı bir şekilde küçülmesi ve nemini düzgün atması gereklidir. Hızlı kurutulan çamurda yüzeylerde deformasyonlar meydana gelir (içbükeylik, çatlama vs). Ürünün orantılı bir kalınlığa sahip olması daha sonra oluşacak gerilimi azaltır. Çini çamuru hazırlarken; ortamda bulunan küçük alçı parçasının çini çamuruna girmesi, pişirimden hemen sonra veya yıllar sonra bile çinide oluşabilecek alçı atması denilen hataya neden olmaktadır.

Çini bünyenin rengini ve zemini daha pürüzsüz hale getirmek için kullanılan astarın iyi hazırlanması gereklidir. Astar iyi inceltilmeli ve süzölmelidir. Bünyeye sürülen ince tabakalı astar ilerde kavlama yapabilir bünyeye sürülen kalın tabakalı

astar kabarma, dalgalı bir görünüm veya dökülme yapmaktadır (Çobanlı, 1996: 1). Astarın uygulanacağı yüzeyin temiz olması gerekmektedir. Yağ ve toz lekelerinin olması ileri aşamada bünyenin astar tutmaması veya kavlaması gibi hatalar oluşturacaktır. Genellikle astar bünyeye yaş iken uygulanır. Eğer biraz kuru bir bünyeye ve astar da olması gerekenden daha sıvı bir kıvamdaysa çamur bünye çatlar. Astarın bünyeyle uyuşması da önemlidir. Uyuşmayan bünye pişirmeden sonra kabuklanır ve soyulur.

Bazı renk veren oksitler ve karbonatlar özellikle mangan, pişirme sırasında değerlik değiştirerek gaz açığa çıkarır. Bunun sonucunda bu malzemelerin kullanıldığı dekorlu alanda iğne deliği ve kabarcık oluşur. Sırda kullanılan dolomit, kalsiyum ve magnezyumun çift karbonatı olduğundan büyük miktarlarda karbondioksit oluşturur, bu da sır içinde büyük baloncuklara neden olur (Fraser,2010:88). Çini üretiminde, kullanılacak oksitlerin homojen bir şekilde karıştırılması önemlidir. İyi karışmayan oksitler topaklanma yapabilir. Bazı oksitlerde buharlaşarak hatalara sebep olur.

Çini fırınlama aşamalarında çininin fırına düzgün yerleştirilmesi ve fırındaki ısının homojen dağılması gereklidir. Fırın içindeki ısı homojen olmazsa sır akması ya da birikmesiyle yüzeyde sır kalınlığı oluşmaktadır. Kullanılacak sırn iyi öğütülmemesi yüzeyde pütürleşmeye neden olur. Sodalı sırlarda fritlesme düzgün yapılmazsa bağ yapmamış sodalar (sır pişme derecesine ulaşmadığında) sır yüzeyinde kristalleşme yapabilir. Genellikle yüksek derecede bisküvi pişirimi, düşük derece de sır pişirimi tekniği kullanılır. Sırın aşırı pişmesi, yetersiz bekleme ve ilk soğutmanın kötü olması gibi nedenler sır yüzeyinde baloncuklar oluşturur.

Alt yapısı daha yüksek dereceli piştiiyse ve sır da daha düşük dereceli piştiiyse çini bünyede çatlamalar veya sır atmaları oluşmaktadır. Sırın pişirim derecesi doğru ayarlanmazsa bu da bünyede matlık oluşturabilir. Ürünlerin fırına dengeli yerleştirilmesi ve ısının yayılması dengeli olmalıdır. Hızlı pişirim ve hızlı soğutma üründe çatlaklara neden olmaktadır.

b) Çevresel Etkenlerden Kaynaklanan Bozulmalar: Mimari yüzeylerde süsleme elemanı olarak kullanılan çiniler, iklim koşulları ve atmosferik şartlardan doğrudan etkilenmektedir. Yüksek/düşük ve değişken bağıl nem ve sıcaklık çininin yapısına etkilemekte, bozulma sürecini hızlandırmaktadır. Çinilerin kullanıldığı

cephesinin konumu oldukça önemlidir. Nitekim, denize yakın olan yapılar nem, sodyum, potasyum ve iyot gibi bileşenlerin etkisiyle daha hızlı bir deformasyona uğramaktadır. Kalabalık bir merkezde caddede bulunan yapı, arabalardan çıkan egzoz dumanıyla hızlı bir kirlenme yaşamaktadır. Eskiden duman gazındaki kükürt oksitlerin nemle sülfürik aside dönüşmesiyle çevreye ve yapılara verilen zarar, günümüzde yaygın kullanılan doğal gazla oldukça azalmıştır.

Çini yüzeyinde oluşacak bozulmalar; toz gibi çini yüzeyinde sürekli olabilecek kirlenici maddelerin zamanla yüzeyde birikmesi, fiziksel ve biyolojik nedenlerle oluşacak sararma ve kararma gibi renk değişiklikleri, yağ ve kirlilik tabakası oluşumu, tuzlanma, çatlama, kırılma ve kopma denilebilir (Eskici ve Zeyveli, 2019:433). Sıcak soğuk ve nemli iklim koşullarında bozulmayı hızlandıran kuş pisliği, örümcek, sinek yumurtası, dışkıları biyolojik etkenler arasındadır. Rüzgarla taşınan polen, sporlar, mantar ve bitki tohumları yerleştiği yüzeyde zamanla oyuk, çatlak, kırılma ve kopma yaparak hasara uğrattır (Işıksan,2008:72).

Çatıdan veya zeminden yağmur sularıyla gelen nem çini bünyeye çok zarar vermektedir. Toprakta çözünmüş sularla gelen nem yapıdaki çözünür tuzlarla birlikte buharlaşmanın olduğu yüzeye doğru hareket eder. Bu da yüzeyde veya altta kristalleşmeye neden olur. Nemin yüksek olması ile çözünme az nem ile kristalleşme; sırt yüzeyinde dökülme duvarda dağılmalar görülebilir (Belli, 2009: 59). Kristalleşme; harcın içinde kristallerin nemsiz ortamda büyümesiyle oluşur. Genişleyen kristaller harcı çatlatır veya tuz şeklinde ortaya çıkar. Soğuk havalarda cam yüzeyinde ve duvarlarda biriken nem ısı düştükçe yoğunlaşma oluşur eğer ortamda kirli hava da mevcutsa bu yoğunlaşma çini yüzeyinde korozyona neden olur (Işıksan,2008:74). İklim koşulları kadar doğal afetlerde yapının hasar almasında oldukça etkilidir. Hatta hasarla kalmayıp yapı tümünden yok olabilmektedir. İstanbul'da bulunan yapılar deprem bölgesinde olduğu için ciddi şekilde etkilenmiştir. Yapılarda kullanılan çinilerin, kullanılan harçla birlikte cepheyi daha da ağırlaştırdığı ve bu cephelerin daha çok hasar aldığı görülmektedir. Çinilerde de kopmalar ve yüzeyde dökülmeler görülmektedir.

Çini bünyeyi duvara monte ederken kullanılan harcın malzemesi de çok önemlidir. Genellikle çinilerin duvara tutunmasını sağlamak için horasan harcı

kullanılmaktadır. Kullanılan horasan harcı⁵⁷ kum kireç esaslı bir haçtır. Harcın dayanıklılığı içine katılan kirecin kalitesine ve tuğla tozunun inceliğine bağlıdır. Çok eski zamanlardan beri kullanılan horasan harcı, hidrolik bir haçtır; suyla temas ettiğinde sertleşir. Kaldırabileceğinden fazla su, harcın içindeki kireç ve kumun çözünmesini bu da temas ettiği çininin kopmasına ve dağılmasına neden olmaktadır.

c) Koruma ve Onarım Sırasında Uygulama Kaynaklı Bozulmalar:

Mimaride kullanılan çinilerde hasarlar oluştuğunda çinilere koruma onarım projeleri uygulanır. Bu uygulamanın uzman kişiler tarafından yapılmaması çinilere ciddi belki geri dönüşümü olmayan zararlar vermektedir. Bu bozulmalar ya yanlış malzeme seçimi ya da yanlış yöntemden kaynaklanmaktadır (Eskici,2018:78).

Onarım sırasında çinilerin bulundukları yerden sökülmesi, herhangi bir ayırıcı tabaka olmadan üst üste taşınmaları ve/veya depolanmaları, envanter kaydı yapılırken yüzeylerine etiketlerin ve bantların yapıştırılması en sık rastlanan hatalardandır. Doğru yöntem ve malzemenin seçimi kadar uygulamanın uzman kişilerce hassas bir şekilde yapılması önemlidir. Örneğin, temizlik uygulamalarında sıkça tercih edilen kimyasal temizlik yöntemi, yoğun sır çatlağı bulunan çinilere uygulandığında çözücünün çatlaklardan çininin bünyesine kadar ulaşması ve reaksiyona devam etmesi olasıdır. Bu gibi durumlarda ayırıcı tabaka ile kimyasal pakitleme yöntemi kullanılmalı ya da bisturi ve fırça kullanılarak mekanik yöntemle temizlik tamamlanmalıdır. Bu kararın verilmesi ve doğru şekilde uygulanması ancak uzman kişiler ile mümkündür.

Ayrıca onarım sırasında koruma etikleri göz önünde bulundurulmalıdır. En az müdahale ve geri dönüşümü olan malzemelerin kullanımı en önemli ilkelerdendir. Fakat günümüzde hâlâ geri dönüşümü olmayan malzemeler kullanılmakta, zaman içinde işlevini yitirdiğinde yüzeyden bu malzemenin geri alınması mümkün olmamakta ya da yüzey ve bünyeye zarar verilerek çıkarılmaktadır. Bu sebeple onarım için üretilen geri dönüşümü mümkün ve yaşlanmaya karşı direnci olan malzemeler

⁵⁷ Horasan, öğütülmüş kiremit ve tuğla tozu benzeri pişmiş kildir. Horasan harcı ise, horasan ve kireç (hava kireci) ile üretilen harca denir. Horasan adını İran'ın doğusundaki Horasan bölgesinden almaktadır (Mahrebel,2006:19).

kullanılmalıdır. Bu malzemeler tüm yüzeyde kullanılmadan önce küçük alanlarda denemeler yapılmalıdır.

3. BÖLÜM

LİMAN HAN ve HOBYAR MESCİDİ ÇİNİLERİNİN RESTİTÜSYON ÇALIŞMALARI

3. BÖLÜM

LİMAN HAN ve HOBYAR MESCİDİ ÇİNİLERİNİN RESTİTÜSYON ÇALIŞMALARI

3.1. Uygulama Çalışmaları

Tez çalışmasında uygulama projesi olarak seçilen yapılarda, kullanılan çinilerin benzer üretimlerini yapmak amacıyla, özgün malzemeye uygun olarak Kütahya çini çamuru kullanılmıştır. Geleneksel Kütahya çamurunda kurutma aşamasında karşılaşılan bazı seramik hataları bu çamurda gözlenmemiştir (içbükeylik, çatlama vs). Kullandığım çamur geleneksel Kütahya çinisinin pişme derecesine göre daha yüksek derece pişirime dayanıklı bir çamurdur.

Fotoğraf 216: Çamur yoğurma (Koçak, 2020).

Kullanılan çini çamuru yoğrulup havasını alma işlemlerinden sonra ahşap çerçevelere basılmıştır. Çerçevelerin altında Amerikan bezi kullanılmıştır. Merdane ve sistirelerle çamur sıkılaştırma ve yüzey düzeltme işlemi yapılmıştır.

Sürekli çevrilen plakaların bünyeden nemini düzgün ve eşit bir şekilde atması hedeflenmiştir.

Fotoğraf 217: Ahşap çerçevelere çamur basma, düzeltme (Koçak, 2020).

Fotoğraf 218: Ahşap çerçevelere çamur basma, düzeltme (Koçak, 2020).

Fotoğraf 219: Plakaları rötuşlama (Koçak, 2020).

Plakalar kuruduktan sonra zımparalanarak rötuş yapılmıştır. İlk pişirim için 1040 °C’de fırınlanmıştır. Eskiz kağıtlarına çizilen desenler iğne ile delinmiştir. Delinen desen kömür tozuyla fırından çıkan plakalara aktarılmıştır.

Fotoğraf 220: Kömür tozu ile desen aktarma (Koçak, 2020).

Desen aktarılan plakalara siyah tahrir çekilmiştir. Tahrir işleminden sonra lacivert, kırmızı, sarı, mavi, turkuaz, yeşil renkli çini boyaları kullanılarak boyama işlemi yapılmıştır.

Fotoğraf 221: Boyama işlemi (Koçak, 2020).

Fotoğraf 222: Çini plakaları sırlama (Koçak, 2020).

Boyama işlemi bittikten sonra kurşunlu sır ile akıtma yapılarak sırlanmıştır. Sırlanan plakalar 920 °C’de fırınlanmıştır.

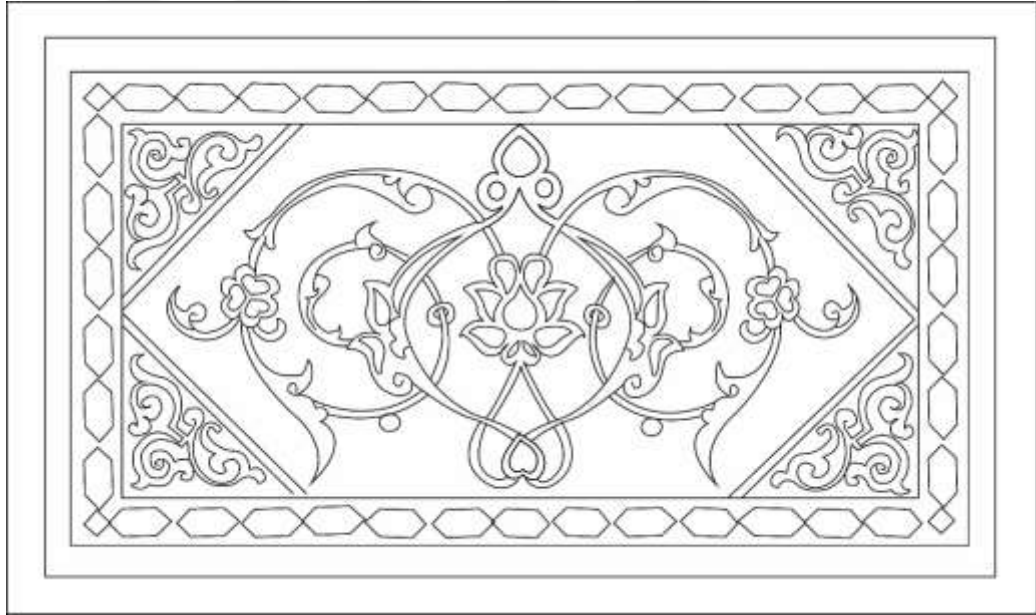
3.2. Desen Restitüsyonları ve Uygulamalar

Yapıların cephelerinde görülen çiniler Kütahya çinisidir. Cumhuriyet dönemi yapılarının genelinde görülen çiniler, aynı yıllarda Kütahya’da aktif olan atölyelerde üretilmiştir. Bu çalışmada Liman Han ve Hobyar Mescidi yapılarındaki çinilerin hasar tespit planlarıyla desen ve form restitüsyonları⁵⁸ oluşturulurken, günümüz teknik ve teknolojik imkanlarıyla atölye ortamında da planlarda görülen eksik ve hatalı kısımlardan bazı panoların yeniden üretimi yapılmıştır.

⁵⁸ Tarihi, kültürel ve sivil mimari örneği olan bir eserin, eldeki görsel ve yazılı bilgilere (kalıntılar, çizimler, fotoğraflar) başvurarak, ilk yapıldığı tarih veya tarihin herhangi bir dönemdeki halinin çizimi veya maketine restitüsyon denir. Başka bir ifadeyle; eserin sonradan değişikliğe uğramış, yıkılmış ya da yok olmuş yerlerinin arşivdeki bilgilere ulaşarak ilk tasarlandığı dönemdeki hali veya herhangi bir tarihteki halinin çizim veya maket yöntemiyle anlatılmasıdır (Ahunbay,199:85). Bir eserin restitüsyon çalışması birden farklı dönemlerini de gösterebilir. İyi bir restitüsyon çalışması yapabilmek için; eserin içinde yer aldığı çevreyle ilgi bilgi, eser ile ilgili genel bilgi, arşiv belgeleri, haritalar, planlar, gravürler, vakfiyeler, geçirdiği onarım ile ilgili belgeler gereklidir.

Fotoğraf 223: Liman Han e2 güney cephe pano 82 (Koçak, 2017).

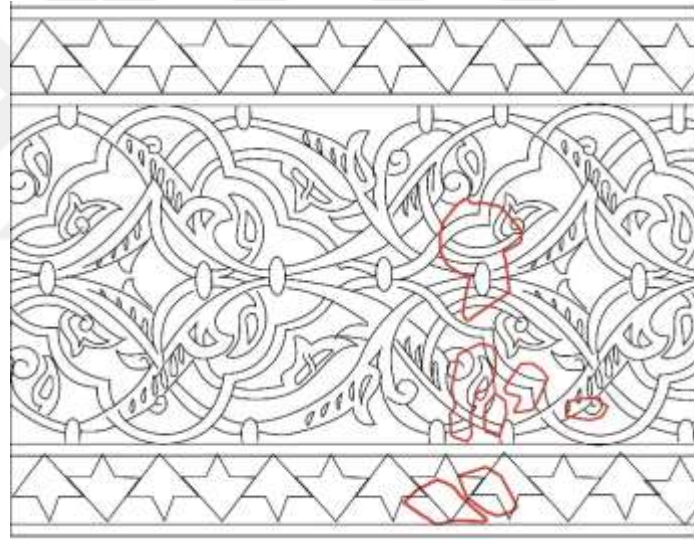
Şekil 100: Liman Han E2 güney cephe pano 82 desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Fotoğraf 224: Uygulama pano 1 (60cm x 100 cm) (Koçak, 2020).

Fotoğraf 225: Hobyar Mescidi güney cephe pano 1 (Koçak, 2017).

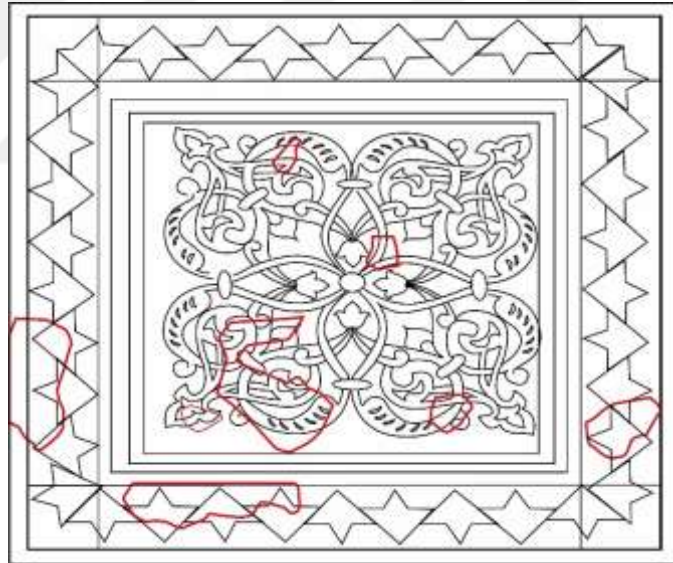
Şekil 101: Hobyar Mescidi güney cephe pano 1 desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Fotoğraf 226: Uygulama pano 2 (55cm x 60 cm) (Koçak, 2020).

Fotoğraf 227: Hobyar Mescidi güney cephe pano 1 (Koçak, 2017).

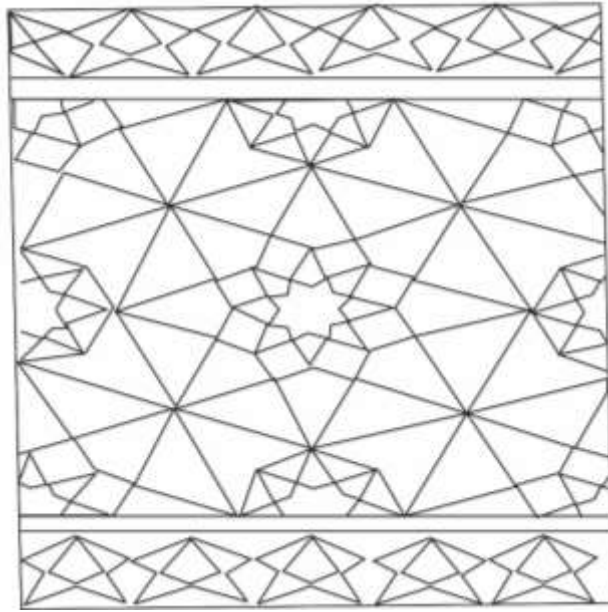
Şekil 102: Hobyar Mescidi güney cephe pano 1 desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

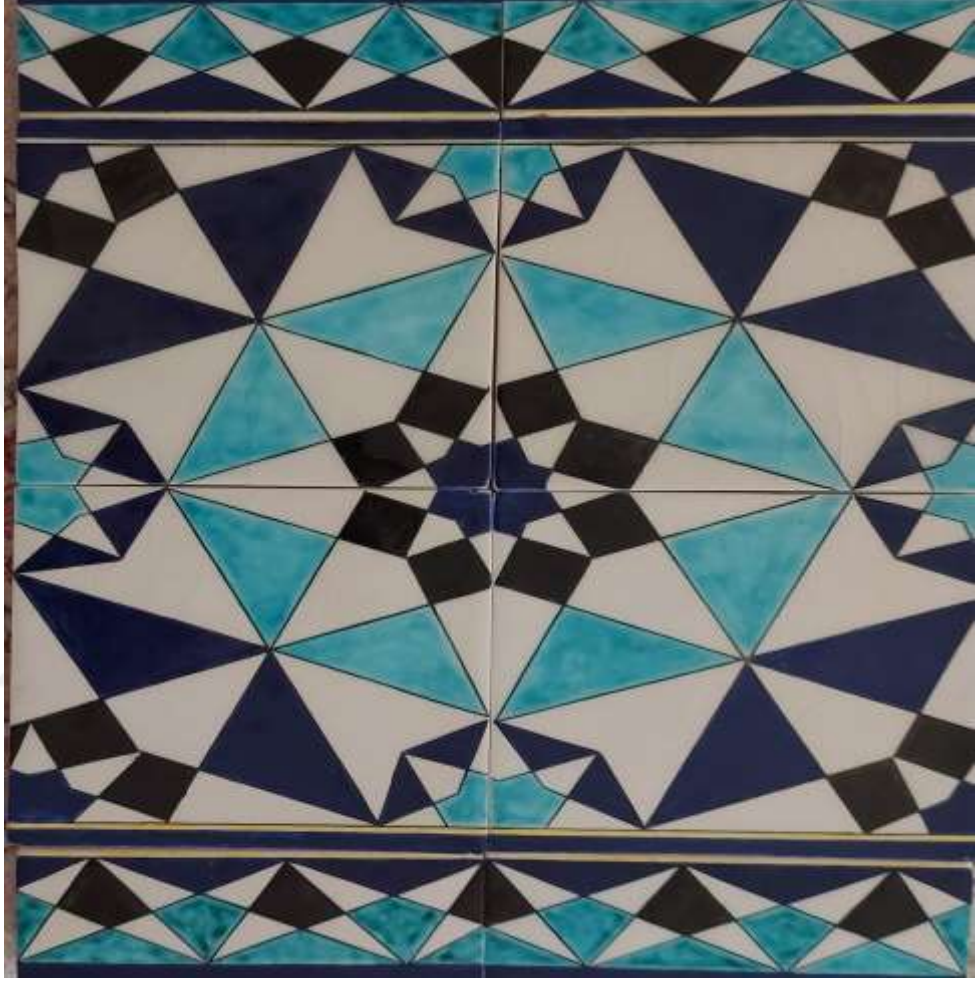
Fotoğraf 228: Uygulama pano 3 (55 cm x 55 cm) (Koçak, 2020).

Fotoğraf 229: Hobyar Mescidi doğu cephe pano 7 (Koçak, 2017).

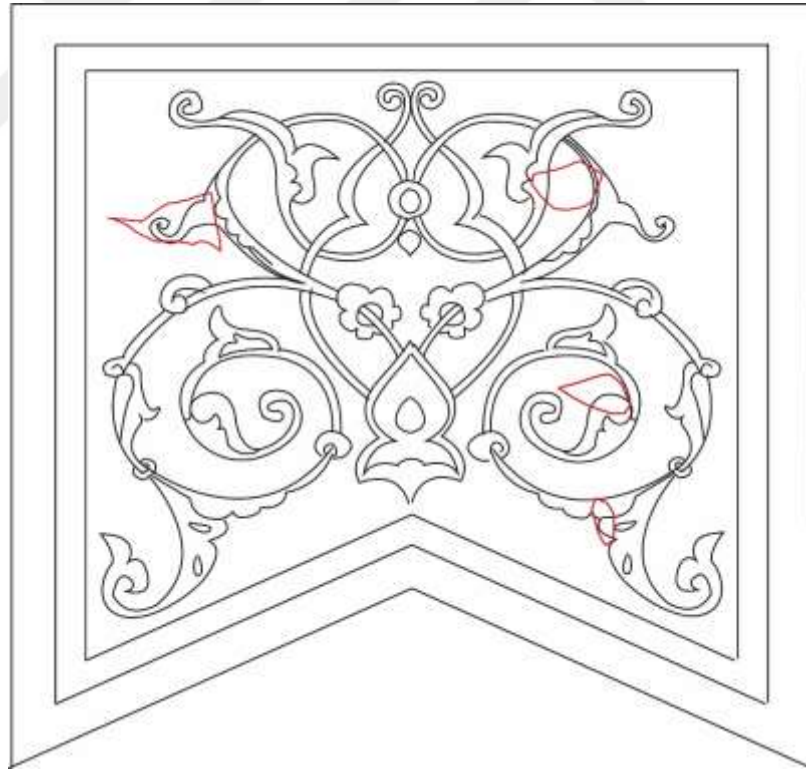
Şekil 103: Hobyar Mescidi doğu cephe pano 7 desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Fotoğraf 230: Uygulama pano 4 (40 cm x 55 cm) (Koçak, 2020).

Fotoğraf 231: Liman Han b2 güney cephe pano 31 (Koçak, 2017).

Şekil 104: Liman Han b2 güney cephe pano 31 desen restitüsyonu (Koçak, 2021).

Fotoğraf 232: Uygulama pano 5 (60 cm x 80 cm) (Koçak, 2020).

SONUÇ

Uzun yıllar korumayla ilgili Asar-ı Atika Nizamnamelerini kullanan Türkiye, 1983 yılında 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun (KTVKK)” yürürlüğe girmesi ile uluslararası uygulanan yasalara uyum sağlamaya başlamıştır. Tarihi anıt-sit kavramının beraber korunması gerekliliğini daha çok vurgulayan bu yasa, halkın katılımıyla sağlanacak bütüncül bir korumayla daha faydalı olacaktır. Uluslararası düzenlemelere göre, yasada 2863/5226 sayılı maddesinde yer alan “19 yy. sonuna kadar yapılmış taşınmazların” korunmasının gerekli görüldüğü, bu tarihten sonra yapılan taşınmazların “önem ve özellikleri” bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığı’na belirlenenlerinin koruma altına alınacağı ifadesinden, bu dönem ve sonrasına ait olan tarihi ve kültür varlıklarının kaderinin ne olacağı belirsizdir (Kamacı,2014:13).

1976 yılında hayata geçirilen UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi’nde listeye alınması kararlaştırılan İstanbul’un belirli bölgeleri zamanla sit alanı ilan edilmiştir. Tarihi Yarımada’nın 1985 yılında Sultan Ahmet Arkeolojik Parkı, Süleymaniye Camii ve Çevresi, Zeyrek Camii (Pantokrator Manastırı) ve Çevresi ve İstanbul Kara Surları alanları sit alanı ilan edilmiştir (Eryazıcıoğlu,2018:121). 1951 yılında kurulan Gayrimenkul eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu 1971-1983 yıllarında İstanbul’da 11 adet sit alanı ilan etmiştir. Bu alanlarda Eminönü, Beyoğlu ve Fatih’in olmaması ilginçtir. 1995 yılında sit alanı ilan edilen Yarımada’nın koruma konusunda geç kaldığı ortadadır.

2005 yılında Kültür Bakanlığı’nın başlattığı bir çalışmayla 20 bölge kurulu tarafından, tarihi, kültürel, doğal ve arkeolojik sit alanlarının tespit ve belgelemesi yapılmıştır. Tarihi Yarımada’nın korunması için 2005 yılında ve 2011 yılında 1/5000 ölçekli koruma amaçlı nazım imar koruma planları çıkartılmıştır. Genel itibariyle olumlu bir tablo çizilmesi beklenen bu planlar maalesef detaylarına bakıldığında Tarihi Yarımada’nın lehine olması gereken bazı kararların sıkıntılı ve tartışmaya açık olduğu söylenebilir.

Ulaşım konusunda merkez haline gelen bölge, insan ve araç yoğunluğu yüzünden kirlenmektedir. Tarihi yarımada’nın çehresini bozacak yapılaşma ve plansız ziyaretçi akını da bölgeye ve anıtlara zarar vermektedir. Kültürel miras olan

yarımadanın korunması insanlığın ortak problemidir. Bu alanda merkezi yönetim, yerel yönetim, uluslararası kuruluşlar, mesleki kuruluşlar, yerel halk ve sivil toplum kuruluşları birlikte adım atmalıdır. Yasalarla yürütölmeye çalışılan koruma politikası halkın desteğini almadığı sürece çok gelişmiş bir tablo çizemeyeceğı ortadadır. Halkın bu konuya katılımı da eğitimle mümkün olmaktadır. Erken yaşlarda çocuklara kazandırılması gereken bu kavramlar ileriki dönemlerde bilinçli bireyleri ve toplumu oluşturacaktır. Ülkemiz de yüksek öğrenim kurumlarında bu bölümler artmaya başlamıştır. Bu bölümlerin daha çok artması ve okulların kendi bünyesinde tam teçhizatlı laboratuvarların kurulması veya sayısının artırılması daha nitelikli işlerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Yapılar üzerindeki çinilerin mevcut durumu değerlendirilerek koruma önerisi getirilmiştir. Uygulama kısmında yeniden üretim tekniğı ile yapılan çiniler üzerinde bazı onarım yöntemleri uygulanmıştır. Tezin araştırma sürecinde bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Belirlenen bölgedeki tarihi yapılar araştırılırken çinilerle ilgili dokümanın yetersiz sayıda olduğu gözlenmiştir. Dönemsel özellik taşıyan bu çinilerin analiz çalışmalarının yapılmasına olanak tanıyan projelerin yapılması gerekmektedir. Özellikle bu yapılarda yapılması muhtemel bir konservasyon ve restorasyon projesi olduğunda çini malzemeye hâkim uzmanların çalışması doğru olacaktır. Yapının diğer mimari unsurları gibi çini de kaydedilmesi gereken tarihi kültürel bir malzemedir. Eski arşivlere bakıldığında yapıyla ilgili birçok bilgi yer alırken çiniler ile ilgili bilgi çok az ya da yoktur. Gelişen teknoloji ile günümüzde hazırlanan projelerde daha titiz çalışıldığı gözlemlenmiştir. Eskiden çinilerin çizimleri pek yapılmazken şimdi hazırlanan projelerde çinileri desenlerle birlikte belgelemektedirler. Bu konunun anlaşılmaaya başlanması açısından olumlu bir gelişmedir.

Ülkemizde genel olarak çiniler ile ilgili önceki yıllara ait üzücü olaylar gerçekleşmiştir. Yapıdan düşen, kaybolan çinilerin bir daha bulunamaması, yurtdışına kaçırılması ve oradaki müzelerde sergilenmesi geçmişte rastladığımız durumlardır. Kazılarda şantiyelerde güvenlik önleminin çok sıkı alınması ve her bir çininin belgelenmesi ve kontrol edilmesi bu tehlikeler için çözüm oluşturacaktır. Bazı çinili yapılarda gözlemlenen çininin kaçırılması kadar vahim bir durum da çinilere bilinçsiz çalışanlar tarafından uygulanan yanlış müdahalelerdir. Kırılgan bir malzeme olan çiniye uygulanan işlemlerde çok dikkatli davranmak gereklidir. Bazen yapı üzerinde

sağlam gibi duran çini düşme tehlikesindedir. Restoratör ilk bunu kontrol etmeli ve bu sorunu ortadan kaldırmalıdır. Bazı çinilerin onarımı sırasında yanlış desenlerle veya yanlış parçayla tamamlama yapıldığı karşılaştığımız sorunlardandır. Çini onarımı yapan uzmanın malzeme bilgisi kadar geleneksel çini deseni bilgisine hâkim olması ya da bu alandan yetkili kişilere bu projelerde yer verilmesi önemlidir.

Eserin tarihi durumu yaşı ve geçirdiği onarımlar göz önünde bulundurularak koruma aktif (etkin) veya önleyici (pasif) koruma olarak belirlenir. Önleyici koruma yapıdaki bozulmalarının nedenlerinin araştırılması ve bitirilmesine yönelik bir uygulamadır. Yapının dışardan gelecek tehlikelere karşı güvenliğinin artırılması ve yapının içindeki nem sıcaklık kontrolünün ayarlanması gibi doğrudan esere müdahale edilmeden çevresel koşulları iyileştirme yöntemidir. Diğer bir yöntem olan aktif korumada eserin malzemesine, üretim teknolojisi ve bozulmalarına bakarak esere zarar vermeyecek şekilde geri dönüşümü olana tüm müdahale işlemleridir.

Çini malzeme, üretimde oluşabilecek teknik hatalar, çevresel etkenler ve insan kaynaklı yanlış onarımlar gibi birçok farklı sebeplerden dolayı hasar almaktadır. Çini seramik malzemeye yapılacak müdahaleler minimum düzeyde ve işin uzmanları tarafından yapılmalıdır. Koruma onarımın sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için konservasyon raporu çok önemlidir. Bu rapor, eserin belgelenmesi-teşhisi -uygulanması gibi basamaklardan oluşur. Eserin belgelenmesiyle; tüm bilgilerinin analizleri, çizimleri, konservasyon raporları, müdahaleleri eski hali ve yeni halinin fotoğrafları gibi tüm ayrıntılar kaydedilir. Belgelemeden sonraki diğer adım teşhistir. Teşhis, eserin malzeme karakterizasyonunu, geçirdiği dönemleri ve bozulmasının nedenleri için laboratuvar ortamındaki çalışmaları içermektedir. Teşhis için ilk olarak yerinde gözlem yapmaya giden ekip; restorasyon uzmanı mimar, restoratör, konservatör, gerektiğinde jeoloji mühendisi ve arkeolog gibi uzmanlardan oluşur.

Eserin analizi için uygun olan yerlerden örnek parçalar alınır. Eserin üzerinde nem-sıcaklık dağılımını gösteren iklim ölçümleri yapılabilir. Örnek alınan eser için önce nitel gözleme dayalı bir inceleme yapılır. Nerden alındığı-malzemesi-sağlamlık durumu kayıt altına alınır. Örneklerin renk malzeme ve yapım tekniğinin değişiklik gösterdiği yerden olması önemlidir. Alınan örnekler hassas bir şekilde tarihleriyle arşive konulacak şekilde saklanmalıdır.

Bu örneklere Petrografik Analiz ve Mikroskopik İnceleme yapılır. Bu sonuçları yerinde alınan notlar ile karşılaştırmak önemlidir. Fiziksel ve kimyasal özelliklerin belirlenmesi için gerekli test programlarıyla malzemenin; gözeneklilik, nem, tuz ph vs incelemesi yapılır. Yüzeysel analizler için XRF cihazı kullanılabilir (Alkan ve diğerleri,2009:7). Yapılarda kullanılan çiniler 20. yüzyılda Kütahya çini teknolojisiyle üretilmiştir. Önceki bölümlerde çinilerin yapım tekniği ve özelliklerinden detaylı olarak bahsedilmiştir. Çinilerde kullanılan malzeme uygulama yöntemini belirlemektedir. Çinilerin belgeleme ve analiz işleminden sonra temizlik işlemi yapılmaktadır. Çinilerdeki kirlenmeye göre (oksidasyon, biyolojik kirlenme, hava kirliliği, trafik, kullanıcı etkileri ve yanlış onarımlar ve tuzlanma) belirlenen temizleme yöntemi kimyasal ve mekanik olarak iki şekilde uygulanır.

Çini yüzeyinde oluşan kirlenme, saf su ve alkol karışımı pamukla bastırılarak temizlenir. Bu yöntemle çıkmayan lekeler alkollü suya ilave edilen kâğıt hamuruna sarılarak birkaç saat bekletilerek çıkarılır. Tetrakloroetilen, amonyum bikarbonat ve sodyum bikarbonat gibi çözücüler de daha derinlerde oluşan kirlenmeler için kullanılabilir (Buys ve Oakley,1996:121-126). Mekanik yöntem plastik -ahşap kazıma aletleri, diş fırçası ve cerrahi bisturiler gibi aletlerle hassas bir şekilde çini yüzeyindeki kir tabakası kaldırılmasıyla uygulanır.

Liman Hanın caddeye bakan cephesindeki çinilerde, yoğun trafik ve hava kirliliğinden dolayı oluşan siyah lekeler fark edilmiştir. Hobyar Mescidinde de biyolojik kirlenmenin (kuş pisliği) çok fazla olduğu gözlenmiştir. Diğer kirlenmeler harç kalıntıları ve tuzlanma gibi kirlenmelerdir.

Çinilerin yüzeyinde oluşan sır kopmaları kılcal-büyük çatlaklar veya bünyeden kopmalar gibi durumlarda sağlamlaştırma amaçlı paraloid B72 (%3 lük-%5'lik) ince bir tabaka halinde yüzeye enjekte edilir. Kırılan çinilerin parçalarını yapıştırmak için paraloid B72 veya farklı reçineler kullanılmaktadır. Çini eserde kullanılacak yapıştırıcıların geri dönüşümlü olması ve ileride oluşacak nem sıcaklık faktörlerinden etkilenmemesi önemlidir. Bu tarz işlemlerde yapıştırılacak parçanın kalınlığına göre veya epoksi türevi yapıştırıcılar da kullanılmaktadır. Yalnız bunların geri dönüşümü olmadığı için dikkatli olunması gerekir. Yapıştırma işleminde çinileri sabitlemek için kum havuzu kullanılmaktadır. İki yapının çinilerinde de en fazla karşılaşılan bozulma sır kopmaları ve bünyeden kopmalardır. Liman Han'daki çinilerde kılcal ve büyük

çatlakların, bünyeden kopmaların Hobyar Mescidi 'ne göre daha fazla olduğu gözlemlenmiştir.

Yapılarda karşılaşılan çini karoların düşmesi kaybolması belki çalınması durumunda eksik karo yerine yapıda kullanılan çiniyle uyumlu dolgu malzemesi seçilerek boş alanın önce doldurulması gerekir. Liman Han ve Hobyar Mescidi üzerinden değerlendirme yapacak olursak; Liman Han'ın zemin katındaki saça altındaki panolarda yerinde olmayan çiniler fark edilmiştir. Hanın diğer çinilerinde sır ve bünye kopmaları vardır. Hobyar Mescidi'nde köşe bordürlerinde farklı çini kullanılarak eksik yerlerin tamamlandığı görülmüştür. Genel olarak çinili yapılarda sık karşılaşılan bir durumdur. Tümleme işleminde e sabit tutucularla çiniler birleştirilerek ya da dişçi mumu gibi malzemeyle kalıbı alınarak parçası olmayan kısım alçı ya da alternatif çini malzemeye teknik ve yapısal olarak uygun bir dolgu malzemesiyle tamamlanır. Çiniye uygun malzeme seçimi ilerde oluşabilecek hasarlarında önüne geçecektir. Dolgu malzemesi olarak günümüzde birçok malzeme kullanılmaya başlanmıştır. Dişçi alçısı, polyfilla gibi malzemeler kullanılmaktadır. Yapılan dolgunun uzaktan çok belirgin olmaması yakından ise fark edilir olması tercih edilebilir.

Eksik çinilerin görüldüğü panolar dolgu malzemesiyle doldurulup, orijinal çininin rengine uygun akrilik boyalar veya pigmentlerle boyanır. Diğer tercih edilecek yöntem ise yeniden üretimdir. Daha sağlam ve kalıcı olacağı düşünülen bu yöntem orijinal çini malzemeyle teknik ve üretim açısından uygun bir şekilde yeniden çini üretimidir. Yerine monte edilen çininin orijinale yakın ama ayırt edilebilir olması ilerdeki konservasyon uygulamalarında yardımcı olacaktır. En önemlisi de yapılan bu işlemlerin de belgelenerek arşiv çalışmasına eklenmesidir.

KAYNAKÇA

Ahunbay, Z. (2004). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

Aktan, L. (1994). *1850-1950 yılları arasında İstanbul Yapıları arasında Kullanılmış Olan Türk Çinilerinin Renk ve Kompozisyon Açısından İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi). İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alkan, N., Ersen, A., Güleç, A. ve Kudde, E. (2009). *Konservasyon Raporunun Önemi, İçeriği ve Hazırlanma Adımları*. Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi. Cilt 1. Sayı 2.

Arcasoy, A. (1983). *Seramik Teknolojisi*. Marmara Üniversitesi yayın no 457.

Arı, K. (2013). İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye'nin PTT Alanında Yatırımları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies XIII/27* (2013-Güz/Autumn). Dokuz Eylül Üniversitesi.

Arlı, H. (1989). *Kütahyalı Mehmet Emin Usta ve Eserlerinin Üslubu*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atalay, M. (1983). *Kütahya Çinicilik Sanayinin İncelenmesi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Aydın, B, N. (2017) *Tarihi Yarımada Hanlar Bölgesi'nde Kültürel Rota Tanımlanması*. Yıldız Teknik Üniversitesi. İstanbul: Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Ayverdi, E. H. (1953). *Fatih Devri Mimarisi*. İstanbul: İstanbul Matbaası.

Batur, Afife. (2003). *Vedat Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Belli, V. E. (2009). *Van Hüsrev Paşa Camisindeki Taş, Çini ve Kalemîşi Süslemelerin Bozulma Nedenleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Lisans Programı, İstanbul.

Buys, S. ve Oakley. V. (1998). *The Conservation And Restoration Of Ceramic.*, Oxford.

Büyükdığan İ. ve Çavuş M. (2016). Bir toplumsal Bellek Listesi Olarak Tarihi Cezaevleri: Yeniden İşlevlendirmede Özgünlük Tartışması. *Mimarist Dergisi sayı 56. İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyük Kent Şubesi*. Erişim tarihi (27.04.2020).<http://www.mimarist.org/mimar-ist-sayi-56-yaz-2016/>

Cezar, M. (1971). *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.133-477.

Coşkun, S. (2013). *Cumhuriyet Dönemindeki Koruma ve Onarım Süreçlerine İstanbul'daki Anıtsal Yapılar Üzerinden Bir Bakış*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: MSGSÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü.

Çelebi, B. (1994). *İtfaiye Müzesi*. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. C.4

Çetintaş, S. (1944). Mimar Kemalettin Mesleği ve Sanat Ülküsü. 5.sayı. 160-177

Çini, R. (2002). *Ateşin Yarattığı Sanat Kütahya Çiniciliği*. İstanbul: Celsus Yayınları.

Çini, R. (1991). *Türk Çiniciliğinde Kütahya*. İstanbul: Uycan Yayınları.

Çobanlı, Z. (1996). *Seramik Astarları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.

Dağdelen, İ. (2007). *Charles Eduard Goad'un İstanbul Sigorta Haritaları*. İstanbul: İ.B.B. Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü.

Dinçer, İ., Enlil, Z. Ve Evren, Y. (2009). *İstanbul'un Koruma Alanlarının Değerlendirilmesi*. YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi YTÜ Arch. Fac. E-Journal Cilt 3, Sayı 3

Erdoğan, Ü. G. ve Eynallı, E. (2015). *Mimar Vedat Tek*, Restorasyon Yıllığı. Sayı:11.

Ertuğrul, Z. (2007). *Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Mimarlarından Muzaffer Bey: Eserleri ve Sanat Anlayışı*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sanat Tarihi Anabilim Dalı.

Eryazıcıoğlu, M., E. (2018). *Kültürel Miras ve İnsan Hakları Bağlamında Türkiye’de Koruma Sisteminin İncelenmesi: İstanbul Tarihi Yarımada Örneği*. Doktora Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Eskici, B. ve Zeyveli, F. (2019). *Müze Koleksiyonlarındaki Çinilerde Görülen Bozulmalar: Ankara Etnografya Müzesi Çini Pano Örneği*. Sanat ve Tasarım Dergisi. Sayı22.ErişimTarihi(27.12.2020).

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sanatvetasarim/issue/41779/504064>

Eskici, B. (2018). *Seramik Onarımlarında Bütünleme Yöntemleri Üzerine Bir Değerlendirme*. Erişim Tarihi (27.12.2020)

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/609730>

Eyice, S. (1963). İstanbul Minareleri. İstanbul: *Türk San ‘atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*. I. 80.

Fraser, H. (2010) çev. Mete Z. ve Özkan, İ. *Seramik hataları ve Çözüm Yöntemleri*. İzmir: Karakalem Kitabevi Yayınları.

Gülenaz, N. (2011). *Batılılaşma Döneminde İstanbul’un Hanları ve Pasajları*. İstanbul: İTO Yayınları. Yayın No 2010-86.

Hacımirzaoglu, A. (1996). *Osmanlı Ticaretinin Kalbi Adım Adım İstanbul*. İstanbul: Intermedia Yayınevi.

Hasol, D. (1979). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: Yem Yayınları.2.baskı.

Işıkkhan, S., S. (2008). *Türkiye’de Tarihi Yapılardaki Çinilerin Korunmasına İlişkin Yapılan Çalışmalar ve İzmir Milli Kütüphane – Opera Binası Çinilerinin Koruma Projesi*. Sanatta Yeterlik Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi.

İşleyen, E. (2013). *Geleneksel Türk Mimarisi Terimleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi yayınevi.

Kaboğlu, A. (2010). *Hobyar Mescidi*. Yüksek lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Sanatı Anabilim Dalı.

Kaderli, L. (2014). *Kültürel Miras Koruma Yaklaşımlarının Tarihsel Gelişimi*, (TÜBA-KED).

Kamacı, E. (2014). *2863 Sayılı Ktvkk'nın Uluslararası Yasal Düzenlemeler Bağlamında Değerlendirilmesi*. Ankara: METU yayınları.

Karabörk, H., Karasaka, L. Ve Yıldız, E. (2015). *5.tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu cilt 1*. TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası.

Kerimoğlu, Ö. (2018). *Büyük Postane İç Donanımı ve Koruma Sorunları*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Kültür Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü.

Köroğlu, N. (2004). *XIX. Yüzyıl XX. Yüzyıl Başı Eminönü'nde Osmanlı Büro Hanları*. Yüksek lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kuban, D. (1996). *İstanbul, bir kent tarihi: Bizantion, Konstantinopolis*: İstanbul. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı

Yazır, E. H. (2005), *Kur'an-ı Kerim Türkçe Meali ve Muhtasar Tefsiri*.

Kutun, B. (1994). *Fatih Belediye Binası*. İstanbul: DBİA

Madran, E. ve Özgönül N. (2002). *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayını.1. Baskı.

Madran, E. (1996). *Cumhuriyetin İlk Otuz Yılında (1920-1950) Koruma Alanının Örgütlenmesi*. ODTÜ. MFD.

Mahrebel, H. A. (2006). *Tarihi Yapılarda Taşıyıcı Sistem Özellikleri, Hasarlar, Onarım ve Güçlendirme Teknikleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Mumcu, A. (1969). *Eski Eserler Hukuku ve Türkiye*. Ankara Basımevi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Nuran, Y. (1994). *Cerrahpaşa Hastanesi*. DBİA. C.2.

Öney, G. (1992). *Türk Çini sanatı, Turkish Tile Art*. Binbirdirek Matbaacılık Sanayi A.Ş. İstanbul.

Öz, T. (1987). *İstanbul Camileri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. I. Cilt. 2.Basım

Özavcı, T. (1978). *Cumhuriyet Devrinde İtfaiye*. Belediye Matbaası Yayınevi.

Özkan. S. Mimar Vedat Tek. (1973). *Mimarlık Dergisi*. Kasım. Sayı 11-12.

Sönmezer. Ş. ve Seçkin, S. (2003). Mimar Vedat Tek ve Mimarlığı. *Eyüp Sultan Sempozyumu VI*. İstanbul.

Söylemezoğlu, H. K. (1978.). Mimar Kemalettin ve Dördüncü Vakıf Hanı. *Arkitekt Dergisi*.

Şahin, F. (1988). *Cumhuriyet Dönemi Kütahya Çini ve Keramik Sanatı*. İstanbul: Sanat Tarihi Yıllığı XIII, 131-151

Şahin, F. (1981). *Kütahya Seramik Teknolojisi ve Çini Fırınları Hakkında Görüşler*.

T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Tapu Arşiv Dairesi Başkanlığı. (2010). *Defterhaneden Tapu ve Kadastro 'ya Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün Tarihçesi*. Ankara: Yayın No: 2

Uzunçarşılı, İ., H. (1988), *Osmanlı Tarihi*, I. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

Yavuz, Y. (1981). *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık dönemi*. Ankara: ODTÜ. Mimarlık Fakültesi Basım İşliğı

Yavuz, Y. (1981). Mimar Kemalettin Bey (1870-1927). *O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, Bahar.

Yavuz, Y. (1994). *Birinci Vakıf Han'ı*. İstanbul: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları

Yolal, A. (2007). *Başlangıcından Günümüze Kütahya Çinileri ve Çini Motiflerinin Seramik Yüzeylerde Yorumlanarak Uygulanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi. Eskişehir.

ÖZGEÇMİŞ

Ad, Soyadı: Ebru Köse Koçak

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitim:

Yüksek Lisans: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı (2014)

Lisans: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Eski Çini Onarımları Anasanat Dalı (2011)

Lise: Sabancı 50. Yıl Anadolu Lisesi (2006)

İş Tecrübesi:

2016-2021 Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Ana Sanat Dalı (Araştırma Görevlisi)

2014 Iğdır Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları (Araştırma Görevlisi)

Ayasofya Müzesi I. Mahmud Kütüphanesi Çini Restorasyon ve Konservasyonu Projesi

Topkapı Sarayı Mecidiye Köşkü Restorasyonu

Bursa Muradiye Külliyesi Cem Sultan ve Şehzade Mustafa Türbelerinde Çini Restorasyon ve Konservasyon Projesi

İstanbul Sağlık Müzesi Restorasyon ve Konservasyon Projesi

Staj:

Topkapı Sarayı Revan Köşkü

Topkapı Sarayı Sofa Cami

Yayınlar:

İzmir Tarihi Akseki Han Çinileri Belgelenmesi ve Koruma Önerisi

